

**ANNUAL**  
**ADMINISTRATION REPORT**  
**of**  
**Education Department**  
**Punjab**



**For the year**  
**1981-82**

---

*Issued By:*  
**DIRECTOR OF PUBLIC INSTRUCTION (SCHOOLS), PUNJAB,**  
**Chandigarh**

## CONTENTS

		Pages
	Contents ..	vi—ii
	Critique ..	iii
	Review ..	iv—vi
	Introduction ..	viii
<b>Part-I (Primary Education)</b>		
<b>Chapter</b>	<b>Subject</b>	
(i)	Administrative Set-up of the Primary Directorate	1—2
(ii)	Primary Education	2—3
(iii)	Educational Planning	3
(iv)	Training of Teachers	4
(v)	Budget	4
(vi)	Care Scheme ..	4
(vii)	Examinations ..	4—5
<b>Part-II (School Education)</b>		
(i)	Administrative Set-up of the School Directorate ..	6
(ii)	Secondary Education ..	7—8
(iii)	Social (Adult) Education ..	8—9
(iv)	Women Education ..	9
(v)	Vocational Education ..	9—10
(vi)	Practical Arts Education ..	11
(vii)	School Administration ..	11—12
(viii)	Educational Planning ..	12—13
(ix)	Educational Reforms Committee ..	14
(x)	Miscellaneous ..	
	(a) Agriculture Education ..	14



## (ii)

	Pages
(b) Scholarships ..	14—15
(c) School Buildings ..	15—17
(d) Bulk Purchase of Books ..	17
(e) Grant-in-aid to privately managed Schools ..	17
(f) National Fitness Corps Scheme ..	17—18
(g) School Sports ..	18
(h) Budget ..	18—19
<b>Part-III (Higher Education)</b>	
(i) Administrative Set-up of the College Directorate ..	20—21
(ii) College Education ..	21—25
(iii) Educational Planning ..	26
(iv) Scholarships ..	27—29
(v) Cultural Affairs ..	30
(vi) Miscellaneous ..	
(a) Budget ..	30
(b) N.C.C. ..	31
(c) Sports Activities ..	31—32
(vii) Extension Service Departments	
(i) Dev Samaj College of Education for Women Ferozepore City ..	32—33
(ii) Government College of Education, Jalandhar ..	33—34
(iii) Govt. College of Education, Patiala ..	34—36
<b>Part-IV</b>	
State Council of Educational Research and Training, Punjab ..	36—50

## CRITIQUE

During 1981-82 a number of steps were taken for the expansion and improvement of existing facilities. In order to expand the educational facilities in the age group 11-14, 66 primary schools were up graded to Middle Standard and to provide more facilities in age group 14-17, 24 Middle Schools were up graded to High Schools

One crore rupees were provided for the construction of 400 primary school buildings.

The School complex system was introduced for better supervision. Under this system all the middle schools were attached with High/Higher Secondary Schools situated nearby.

The State Council of Educational Research and Training was set-up for bringing about improvement in Syllabi and Courses at school level.

As there was un-employment among J.B.T. teachers, it was decided to close J.B.T. classes. Instead the institutions were utilised for re-orientation/in service training to J.B.T. teachers to acquaint them with latest techniques of teaching, 3,012 teachers were imparted training under this scheme.

At college level 18 new Courses/subjects were introduced in 14 Govt. Colleges. For imparting training to students for competitive examinations, 'Career Wings' were opened in Govt. Colleges for Boys at Patiala, Ludhiana, Hoshiarpur and Govt. College for Women, Amritsar.

A District Library was opened at Amritsar in order to provide library facilities and promote Art and Culture.

On the whole the progress of work of the Education Department was satisfactory during 1981-82.

~~84~~

MRS. GURBINDER CHAHAL.

Secretary to Govt. Punjab,  
Education Department.

Dated, Chandigarh  
the, 4th Dec., 1986.

**REVIEW**  
**Educational Statistics At a Glance**

Sr. No.	Type	No. of Institutions (Govt. & Non-Govt.) (Recog.) as on 30-9-1981	Enrolment in Govt. & Non-Govt. (Recog.) Schools as on 30-9-1981	Age Group	No. of Teachers (Working Strength) (Govt. & Non Govt.) as on 30-9-1981
1	2	3	4	5	6
1.	Primary Schools	12,382	20.08 lacs	6-11	47,826
2.	Middle Schools	1,410	6.94	11-14	9,662
3.	High Schools	2158	3.03	14-17	32,472
4.	Higher Secondary Schools (incl. 10+2) Schools)	259			
5.	Arts & Sc. Colleges (incl. Home Sc. Colleges)	161	1,22,898		4,799
6.	Teacher Training Colleges	18	3,493		276
7.	Physical Training Colleges	2	475		37
8.	Commerce Colleges	1	283		22

**Salient Features of the Year**

1. School Complex System was introduced and Middle Schools were attached with nearby High/Higher Secondary Schools.

2. A sum of Rupees one Crore was sanctioned for the construction of 400 Primary School buildings.

3. To provide facility of Education to the drop-outs in the age-group 6-14- 250 part-time education centres, which were started during the year 1979-80, remained continued during this year.

4. The admission to J.B.T. Course was discontinued due to the un-employment of about 10,000 J.B.T. Trained teachers.

(v)

5. With the efforts of Parent Teacher Associations in Primary School, 525 rooms and boundry walls of 433 schools were constructed and the repair of 696 schools and installation of 420 handpumps was done.

6. Under the care scheme 80,000 children were benefitted with the 'ready to eat food programme.'

7. Ten new Science Laboratories for Government Middle Schools, a new School building for Girls High School at Raheon. Additional Block of rooms for Govt. High School for boys (Amloh and resource rooms for handicapped children in four schools (Govt. Multipurpose Hr. Sec. School, Town Hall, Amritsar, Ludhiana, Jalandhar and Patiala) and boundary walls for two schools were sanctioned.

**8. No. of schools up-graded**

(i) Primary to Middle	..	66
(ii) Middle to High	..	84

**9. No. of Posts sanctioned**

(i) Headmasters/Headmistresses	..	84
(ii) Masters/Mistresses	..	472
(iii) C&V	..	264
(iv) D.P.E.S	..	84
(v) Clerks	..	84
(vi) Class IV	..	238

**10. Social (Adult) Education under Non-Plan Scheme**

No. of Centres opened	..	250
-----------------------	----	-----

(ii) No. of adults, made literate	..	6,700
-----------------------------------	----	-------

**11. Rural Functional Literacy Projects under Non-Plan Scheme**

(i) No. of Centres which were in operation	..	2,300
--	----	-------

(ii) No. of adults who were getting education	..	63,000
---	----	--------

12. A sum of Rs. 8,46,81,000/- was sanctioned as grant-in-aid to 429 privately managed Secondary aided schools.

13. In Mini/National School Games, the Punjab players won 28 gold, 24 silver and 19 bronze medals.

14. 35,254 students got admission in the vocational courses.

**15. State Harijan Welfare Scheme in School**

A sum of Rs. 4,65,41,439/- was spent for granting educational facilities to the Scheduled Castes/Tribes and Backward Classes students. The number of beneficiaries was 6,98,924.

(vi)

16. No. of Scholarships awarded :—

Middle	..	558
High	..	2,548
Hr. Sec.	..	22

17. 18 new courses/subjects were started in 14 Government Colleges.

18. A prestigious scheme for opening of Career wings was started in 4 Government Colleges viz. Mahindra college, Patiala, Government College, Ludhiana, Government College, Hoshiarpur and Government College for Women, Amritsar.

19. To promote Art & Culture activities, one District Library at Amritsar was started.

20. State Council of Educational Research and Training was established in July, 1981.

21. Inservice Training was imparted to 3,012 teachers of schools.

(vii)

## INTRODUCTION

The entire Department of Education functions under the three tier Administrative set-up viz. Government, Directorate and the field organisation including educational institutions.

The overall charge of the Department of Education vests with the Minister for Education, who lays down the policies and controls the entire administration through the Financial Commissioner and Secretary to Government, Punjab Education Department, who is assisted by a team of senior officers viz. Joint Secretary, Deputy Secy. and under Secretary. The Education Secretary carries out the work of the department in collaboration with the three Directorates viz. Primary School College and State Council of Educational Research and Training.



## PART I

### Primary Education

#### CHAPTER I

##### Administrative set-up of the Primary Directorate

The Primary Directorate was set-up in Feb., 1978 to ensure top-priority attention to the Primary Education, which is the basis of all Education and also to meet the long standing demand of the primary School Teachers. The task before the Directorate is to strengthen the machinery for supervision and inspection of Primary Schools.

During the year under report Mrs. S. Madhok continued as Director of Public Instruction (Primary) Punjab.

The set-up of the Directorate and the District staff was as under:-

##### Directorate level

Director of Public Instruction (Primary), Punjab

---

Admn. Officer	Deputy Director (Examination)	Asstt. Director (Pry.Edu-I)	Asstt. Director (Pry.Edu.II)	Asstt. Director (Pry.Edu.-III)	Accounts Officer	Evl. Officer
Supdt. Grade-I	Asstt. Registrar (Exams.)	Supdt. Grade-I	Supdt. Grade-III.	Supdt. Grade-I		Supdt. Grade-III
Services	Supdt. Grade-I (Exams.)	Estt.I & Planning	Estt.II & CARE	Budget & Primary School Education		Trs. Trg.

---

##### District Level

All the 12 Districts Offices are headed by the Senior Deputy District Education Officers (Pry.). In Seven districts, they are assisted by another Deputy Education Officers junior to them.

For proper administration there are 216 Educational Blocks in the State each headed by a Block Primary Education Officer. In addition, there are 12 Block Education Officers at District level who look after the compulsory Primary Education in their respective districts. Each Block has a post of clerk who looks after the office work. Besides, 300 I.B.T. teachers worked in various Blocks for enlistment and enrolment work.

The District Science Supervisors and the Assistant Education Officers (Physical Education) who are posted on secondary side, also look after the Primary Schools in respect of science and Physical Education for 7 and 4 days respectively each month.

## CHAPTER II

### Primary Education

#### Age-Group 6-11 (Classes I-V)

##### (i) Number of Primary Schools

The number of all full-fledged primary schools as on 30-9-1981 was 12,382 out of which 12,213 Government and 169 Non-Govt. (Recognised) primary Schools were functioning in the State.

##### (ii) Number of Students

The number of students in the age-group as on 30-9-1981 was 20,07,965. The ratio of boys and girls in this age group as on 30-9-1981 was 55:45.

##### (iii) Number of teachers

The total number of teachers working in all the full fledged primary Schools as on 30-9-1981 was 47,826 out of which 46,728 were in Government primary Schools and 1,098 were in Non-Govt. (Recognised) primary Schools in the State. The sex-wise break-up of the teachers was as under :—

Men	..	22,409
Women	..	25,417

216 Block Primary Education officers were working in the State. These officers are acting as inspecting and Drawing and Disbursing Officers in respect of the Schools situated in their jurisdiction. Besides these, one Block Primary Education Officer has been posted at district headquarters under the compulsory primary Education Scheme for enlistment and enrolment work. The Department has successfully implemented the following schemes during the year under report: —

#### (1) Construction of buildings for Primary Schools having no buildings

In order to provide roofed accommodation for all the Government primary Schools having no building of their own, the State Government decided in the year 1980-81 to provide buildings for all such Schools. The State Government earmarked Rupees one crore for the construction of buildings for 400 Government primary schools during the year under report. The State Government has given first preference to those primary schools, which are situated in Harijan basties, belt areas, Kandi and Hilly areas.

#### (2) Grants to Privately Managed primary Schools

The State Government sanctioned Rs. 35.80 lacs as maintenance grant to the privately managed primary Schools under Delhi pattern

according to which 95% of the deficit was met by the State Government. The total number of beneficiary schools was 81.

**(3) Educational grant to the children of military personnel killed/disabled/missing during various operations.**

Under this Scheme, the State Government sanctioned educational grant to the children of those military personnel who were killed/disabled/missing during various operations @ Rs. 10/- per month per child.

**(4) Stipends to the children belonging to Vimukhat Jaties/ Scheduled Tribes**

An amount of Rs. 92,000 was spent by the Department for providing stipends to the children studying in primary Schools belonging to this category so as to encourage them to get education. The total No. of beneficiaries was 4000.

**(5) Grants to Panchayats for carrying out repair to the school building;**

In order to provide financial assistance to the gram panchayats for carrying out repairs to the panchayat buildings of Govt. primary Schools, a grant of Rs. 7,20,000 has been disbursed to the gram Panchayats through the panchayati Raj Department.

**(6) Establishment of parent Teacher Association in Primary Schools**

Parent Teacher Association has been formed almost in every school of the State and a meeting of its executive is held once a month. In this way great improvement has been noticed in Primary Schools. Through efforts of these associations, 525 rooms and Boundary walls of 433 schools have been constructed, repair of 696 schools and installation of 420 hand pumps has been done in 1981-82.

## CHAPTER III

### Educational Planning

In order to improve retention in the age-group 6-11 and bring about qualitative improvement in Govt. primary Schools, the following steps were taken under various schemes formulated under the Annual Plan 1981-82 :—

1. In order to improve the hygienic condition of primary schools, facilities of lavatories and drinking water were provided in 80 Govt. primary Schools.
2. In order to provide facility of education to the drop-outs in the age-group 6-11, 250 part-time education centres, which were started during the year 1979-80, were continued during the year 1981-82.
3. During the year under report, a sum of Rupees one crore was sanctioned for the construction of 400 primary school buildings.

## CHAPTER IV

## Training of Teachers

There were about ten thousand J.B.T. trained teachers in Punjab who were not able to get employment. So admission to J.B.T. Course had been discontinued since 1981. The Department is trying to give appointment to already trained J.B.T. teachers so that this training could be resumed.

## CHAPTER V

## Budget

The Block Primary Education Officers are acting as Drawing and Disbursing Officers of their own office as well as for the primary Schools under their jurisdiction. The control of J.B.T. school also vests in the primary Directorate. Budgetary position for the year 1981-82 reflected in the Budget Estimate was as under :—

		(Rs. in thousands)
Budget Estimate		Revised Estimate
A-Primary (Charged)	.. 37, 39, 62	42, 32, 82
B-Secondary Teachers-Training (Charged)	.. 1,609	17, 21

## CHAPTER VI

## Care Scheme

(School Lunch programme for primary School going Children)

The school lunch programme with food assistance from CARE (Cooperative for American Relief Everywhere) which was started in the year 1962, continued during 1981-82. Consequent upon the reduction in food assistance by CARE, the number of beneficiaries was reduced from 3.16 lakhs to 2.79 lakhs during 1981-82. To provide Ready-to-Eat food to the children in schools, a panjiri plant was set-up at Rajpura which was commissioned in August, 1981. During the year 1981-82 about 2,97,381 K lograms of panjiri was produced which was sufficient to cover 35,68,572 meals. This unit was designed to cover about 80,000 children under ready to eat food programme during 1981-82. The State Government decided to set-up another such unit at Mukerian and the work is in progress.

## CHAPTER VII

## Examinations

Examination Branch has been conducting departmental examinations only. During the year 1981-82, the following examinations were conducted.

ucted by the Examination Branch :—

Exami- nation	No. of students appeared	No. of students passed	Pass percentage
1. J.B.T. Part-I	.. 15	8	53.3%
2. J.B.T. Part-II	.. 918	840	91.5%

The work of V Class Scholarship examination was also entrusted to the Examination Branch. The students who secured more than 70% marks in the V class-examination were eligible for the 5th Class Scholarship Examination. Thus 8818 students appeared for the said examination in 48 examination centres in the State. The question papers were set at the Directorate level and these papers sent to Deputy District Education Officers (Primary) in sealed covers a day before the commencement of examination. The centres were created in the High/Higher Secondary Schools and the Heads of Institutions were appointed as Supdt. for the examination. The answer books were evaluated immediately after examination was over and award lists were sent to Deputy District Education Officer (Pry.) on the same day.

## PART II

## CHAPTER I

## School Education

Administrative set-up of the Directorate of Public Instruction (Schools) Punjab.

Sardar Ujjal Didar Singh, Director of Public Instruction (Schools) is the Head of Schools Directorate. He took over as Director of Public Instruction (Schools) in July, 1981. He is assisted by four Deputy Directors, viz. Deputy Director (School Administration)-Deputy Director (Secondary Education), Deputy Director (Vocationalisation) and Deputy Director (Books), who look after the administrative control of schools, academic matters, implementation of various schemes of expansion of education in all spheres of secondary education, vocational education, sanctioning of grant-in-aid to denominational institutions. The Deputy Directors are further assisted by three Assistant Directors and two officers on special duty and one Assistant Accounts officer. Deputy Director (Vocationalisation) is assisted by four subject matter specialists. One accounts officer also assists the Director in the formulation of all Non-Plan Budget and other Accounts matters.

The Head of the Department is also assisted by one Administrative Officer, who looks after the General Administration at the Directorate and field level and all matters relating to P. E. S. I. and II (School & Inspection) Cadre Officers. He also advises the Head of the Department in administrative and financial matters. He is in turn assisted by Registrar Education Department.

Besides the above, the other officers who assist the Head of the Department in the functioning of the Department are Additional Director (Youth Programme), Youth Welfare Officer, Sports Organiser and Statistical Officer.

For the administrative convenience, the working at the Directorate level is divided into various pyramids, viz., Administrative, Planning and Works, School Administration, Secondary Education, Books and grant-in-aid, scholarships, vocationalisation, Sports, Accounts and Statistics.

At the field level, the Department is divided into two Educational Circles headed by Circle Education Officers who are assisted by Establishment Officers and Deputy Circle Education Officers. The Circle Education Officers are responsible for supervision and control over the functioning of the District Education Officers. Their main job is to supervise the Higher Secondary, High and Middle Schools under their jurisdiction. At the District level they are assisted by one District Education Officer who is in turn assisted by two or more Deputy Education Officers depending on the number of schools in each district and also one Administrative Officer. All District Education Officers have been delegated with ample administrative and financial powers to enable them to discharge their duties in an efficient and effective manner.

## CHAPTER II

## Secondary Education

## A. Elementary Education (Age-group 11-14).

During the year 1981-82, 66 Government Primary Schools were upgraded to Middle Standard and 132 posts of Masters/Mistresses, 264 posts of C & V teachers and 66 posts of class IV were created.

(i) *Number of Full-fledged Middle Schools* :- There were in all 1,410 full-fledged Middle Schools in the State as on 30-9-1981, which included 1,325 Government and 85 Non-Government (Recognised) Middle Schools.

(ii) *Number of students* :- The number of students of age group 11-14 as on 30-9-1981, was 6.94 lac. The ratio of boys and girls in this age-group was 61 : 39.

(iii) *Number of teachers* :- The number of teachers working in all the Middle Schools as on 30-9-1981 was 9,662 out of which 8,516 were in Government Schools and 1,146 were in Non-Government (Recognised) Schools with sexwise break-up of 5,602 men and 4,060 women teachers.

## B. Secondary Education (Age-group) 14-17

It covers IX to X/XI Classes. There are two types of Secondary Schools in the State viz. High Schools and Higher Secondary Schools which cater to the educational needs of this age group.

During the year 1981-82, 84 Middle Schools were upgraded to High Schools and 84 posts of Headmasters/Headmistresses, 336 posts of masters/mistresses, 84 posts of D.P.Es. 84 posts of Clerks, 168 posts of Class IV, were created for the purpose. One private High School was taken over by the Government.

(i) *Number of High Schools* :- There were 2,158 High Schools as on 30-9-1981 in the State, out of which 1,798 were Government High Schools and 360 Non-Government (Recognised) High Schools.

(ii) *Number of Higher Secondary Schools including 10+2 Schools* :- There were 259 Higher Secondary Schools (including 10+2 schools) as on 30-9-1981 in the State, out of which 119 were Government Higher Secondary Schools and 140 were Non-Govt. (Recognised) Higher Secondary Schools. These institutions impart education upto 11th Class.

(iii) *Number of Students* :-The number of students in the age-group 14-17 as on 30-9-1981 was 3.03 lacs. The ratio of boys and girls in this age-group was 62 : 38.

(iv) *Number of teachers* :-The total Number of teachers working in the High Schools as on 30-9-1981 was 32,472 out of which 26,530 were working in Government High Schools and 5,942 were working in Non-Government (Recognised) High Schools with sexwise break-up of 19,503 men and 12,969 women teachers.

The total number of teachers working in Higher Secondary Schools including (10+2) schools as on 30-9-1981 was 9,057 out of which 4,984 were working in Government Higher Secondary Schools including (10+2) schools and 4,073 were working in Non-Government (Recognised) Higher Secondary Schools, including (10+2) schools with sexwise break-up of 5,005 men and 4,052 women teachers.

---

## CHAPTER III

### Social (Adult) Education

The Punjab Education Department has chalked out a phased programme for the development of adult education in the rural areas of the state under Plan and Non-Plan heads viz. :—

#### 1. Social Education Scheme (Non-Plan)

The work of education rural illiterate adults, was started in the year 1954-55 and is functioning in 10 districts of the State. There is a provision of opening 25-30 centres in each district. Presently 250 centres are in operation in which 6,700 adults are taught 3R's besides working knowledge in agriculture, tailoring, embroidery and cookery so that they may prove to be good citizens and also raise their economic standard.

#### 2. Rural Functional Literacy Project (Non-Plan)

In the year 1978-79, the Government of India had sponsored this scheme on cent percent basis in which the scheme of non-formal education for the age-group 15-35 has been amalgamated. During the year 1981-82 there was a budget provision of Rs. 47.79 lacs for 2,500 centres, but only 2,300 centres were functioning, where 63,000 adults were getting education. The scheme was being run in 10 districts under 7 project officers. The objective of the Scheme was to impart working knowledge in 3R's besides proficiency in their vocation.



### 3. Non Formal Education (Age group 11—14).

Above all, there was another scheme for children in the age group of 11—14 who have left studies in between or who never attended any school. The main objective of this scheme was to get them absorbed in the main stream of education. During the year 1/82-83, 528 centres were opened out of a total of 600 centres. In each centre 15—20 students were on the roll. There was a budget provision of Rs. 7 lacs under nonplan and plan heads of this scheme.

## CHAPTER IV

### Women Education

The Punjab Education Department is responsible to the need of expansion of women education in the State. Keeping in view the part to be played by women in the social and economic development of the country, efforts were made to bring more and more girl students to the schools.

During the year 1981-82, the number of girl-students in the age group of 11—14 and 14—17 was 2.74 lacs and 1.15 lacs respectively as compared to 2.73 and 1.09 lacs last year. This increase in the number of school going girls was encouraging. This was the result of a special campaign.

Efforts were made to impart education to girl students in such a way, as to enable them to face social and economic problems of life in a courageous way.

In 1981-82, under priority scheme 27 candidates whose parents died in harness were appointed as Mistresses, on regular basis. The services of 640 Mistresses were also regularised. 102 Mistresses including 16 belonging to Scheduled Caste were promoted as Headmistresses.

The Punjab Education Department within the existing resources has been trying its best to expand the facilities of women education laying due stress on the qualitative improvement.

## CHAPTER V

### Vocational Education

The Vocationalisation of Education was introduced in 50 Higher Secondary Schools and 100 Middle Schools/Middle Departments of High and Higher Secondary Schools from the academic year 1973-76 by the Punjab Govt. In addition, 100 more High Schools were selected during the year 1980-81 under this scheme. Different vocational trades were allotted to these schools. Regular teaching of vocational trades in these schools will be started from the academic year 1982-83. Fresh syllabi of the vocations are being framed by the Punjab School Education Board for bringing in uniformity between the old and the new pattern.

#### 1. Progress of the Scheme

The Vocational Courses are fairly popular among the students. There is a great demand from the community for the introduction of such courses in their areas.

The number of students who attended these courses at the Secondary and elementary stage during the year 1981-82 was 11,635 and 23,619 respectively.

## 2. Staffing Pattern

A Deputy Director is the Incharge of the Scheme at the Directorate level. He is assisted by four Subject Specialists for rendering technical advice pertaining to teaching of different trades and also to carry out inspection and follow up action of the activities of the programme in the schools.

At the District level one co-ordinator for two districts has been provided. It is contemplated to re-designate the post as District Vocational Officer and to provide one such Officer in every district. Three Vocational Masters at the Secondary stage and three vocational teachers at elementary stage, have been appointed in each school.

## CRITICAL APPRAISAL OF THE SCHEME

### 1. Vocationalization of Education at Elementary Stage

The objectives envisaged in the programme are broadly as under :

- (1) To expose the students to the habit of manual work.
- (2) To develop different skills among children.
- (3) To expose the children to different vocations.
- (4) To help and guide the children to choose suitable vocations according to their attitude, aptitude, interest and Potentialities.

The study made by a committee of departmental officers revealed that objectives as envisaged under the programme were being fulfilled. The students have developed different skills to some extent as they learn different vocations in 6th, 7th and 8th classes. They handle different tools, equipment and gadgets. They learn the manipulative skills and acquire working knowledge of different tools. Children are exposed to different vocations during their formative years so that they can develop interest in vocations according to their own aptitude.

### 2. Vocationalization of Education at Secondary Stage

To bring about uniformity in the old and the new programme some changes have been made in the syllabi of the different vocational trades. This changed programme will be operative from the academic session 1982-83. According to this programme a student of 9th and 10th class will select only one trade instead of a group consisting of two or more trades as required in old pattern. In the 11th class, too, the students will study the same vocation as opted by them in 9th and 10th class. It will enable them to develop productive skills for self-employment. Some of the students passing out their courses join the Industrial Training Institutes or the Polytechnics for higher technical education.

## CHAPTER VI

## Practical Arts Education

The Scheme of Practical Arts Education was started in 1964, in the State. The main object of the project was to give a technical bias to school education. This has been possible through work experience programmes, the kind of which we have at Mahilpur. Here a specially set-up Pioneer Technical Teachers Training Institute provides intensive practical training to inservice teachers in various technical trades. These teachers, in turn, train students in various skills in selected schools.

The training schedule at Pioneer Technical Teacher's Training Institute, Mahilpur during the year 1981-82 was as follows: —

Sr. No.	Name of the Course	No. of Teachers trained
1.	Regular training course for work experience teachers in carpentry, Metal-fitting and Electrician trade.	8
2.	Familiarisation course for Practical Arts Education trained/work experience teachers in techniques of teaching technical trades.	71
3.	In-service Training Course for Vocational Masters (Mechanical & Automobile Engineering)	12

Practical Arts Education is taught as an optional subject in 181 schools of the State. Students of 6th, 7th and 8th classes are given training in Carpentry, Metal-fitting and Electronics trades respectively. During this year 7,670 students have been benefitted by the scheme.

Besides, giving technical training to school children the work-shops in schools were used for repair/maintenance of school itself and articles like Patras, office trays, waste-paper baskets were also prepared.

## CHAPTER VII

## School Administration

One Deputy Director looks after the Administration of the Schools. He is helped by two Assistant Directors, one of them is a Woman Officer who watches the interests of women teachers. During the year under report, Circle Education Officers and District Education Officers were delegated with powers of allowing Efficiency Bar cases to be crossed so that work could be disposed of expeditiously. These powers were previously wielded by Director of Public Instruction.

It was during 1981-82 that the School Complex System was introduced in the State of Punjab. All the Middle Schools which were directly under the administrative control of District Education Officers were attached with nearby High/Higher Secondary Schools.

The District Education Officers are the appointing authorities in respect of teachers belonging to District Cadre while Director of Public Instruction is the appointing authority in respect of teachers belonging to the State Cadre.

## CHAPTER VIII

### Educational Planning

For the plan year 1980-81, the final outlay, after cuts and diversions, was Rs. 389.97 lacs. The total expenditure for the year was Rs. 388.59 lacs (i. e. Rs. 347.31 lacs on Revenue side and Rs. 41.28 lacs on capital side).

As for the plan year 1981-82, the original outlay was Rs. 578.50 lacs. The major component of the outlay i.e. Rs. 506.07 lacs was for the continued portion (Revenue) so as to continue the programmes created/introduced during the plan years 1979-80 and 1980-81.

#### 2. Sector-wise Break-up

The Sector-wise break-up of the original outlay was as under :-

(Amount in lacs)

Sr. No.	Sector	Total Outlay	Revenue Portion	Capital Portion
1	2	3	4	5
1.	Elementary Education (Middle)	213.02	199.62	13.40
2.	Secondary Education	306.49	274.77	31.72
3.	Teachers Education	13.00	13.00	—
4.	Adult Education	15.60	15.60	—
5.	Physical Education, Games, Sports & Youth Services	24.72	24.72	—
6.	Direction, Administration and Supervision	3.67	3.67	—
7.	Establishment of International Children Home at Chhat Bir	2.00	—	2.00
Grand Total		578.50	531.38	47.12

### 3. Final Out-lay/Revised Estimates & Expenditure

The final out-lay for the year 1981-82 was raised to Rs. 621.09 lacs which included extra allocation for upgrading 66 Primary Schools to Middle Standard and 84 Middle Schools to High Standard, Tentative percentage of expenditure on Revenue side for the plan year 1981-82 was 99.60%

### 4. Salient Sector-wise Progress/Development

(a) *Elementary Education* :—This important sector was included in the Minimum Needs Programme. Under this Sector the expenditure incurred during the year 1980-81 which was Rs. 144.24 lacs rose to Rs. 242.57 lacs in the year under report. The main stress during the plan year 1981-82, was on the continuance and consolidation of the previous programmes for providing infrastructures and facilities for Elementary Education (Classes VI to VIII). As for the new programme, 66 Govt. Primary Schools were upgraded in order to meet the demands of increased enrolment.

(b) *Secondary Education* :—Out of the total final outlay of Rs. 323.93 lacs provided for this sector an amount of Rs. 254.29 lacs was spent on continuation of 290 middle schools upgraded to High Standard during the years 1979-80 and 1980-81 and 84 schools upgraded during the year under report. The remaining expenditure was made in order to continue the programmes of the Sector started/created during years 1979-80 & 1980-81.

### 5. Employment Generation

As for employment generation during the year under report the following new posts were created under various plan programmes :—

Sr. No.	Post	No. of posts created
1.	Headmasters/Headmistresses	84
2.	Masters/Mistresses	468+4* = 472
3.	D.P.E's	84
4.	C & V Teachers	264
5.	Clerks	84
6.	Class IV Employees	234+4* = 238

\*Elementary Education  
Integrated Education for  
Physically handicapped  
children.

## CHAPTER IX

## Educational Reforms Committee

During the year 1981-82 a conference of Education Secretaries and the Directors of Education of Northern States was held under the Chairmanship of Education Secretary, Government of India, to discuss the items of education under 20 point Economic programme.

The following items were discussed in the meeting :—

1. Universalisation of Elementary Education.
2. Opening of Non-formal education centres for drop-outs and non-goers so as to bring them in the main stream of education.
3. How to liquidate illiteracy in the State of Punjab by 1990.
4. 10+2+3 system.

During 1982 School Complex System was introduced in the State of Punjab. All the Middle School which were directly under the administrative control of the District Education Officer were attached with nearby High/Higher Secondary Schools for the purposes of drawing salaries of the teachers working in such institutions, maintaining their service record, disbursing stipends to students, reimbursing medical expenditure incurred by teachers etc. This system improved the working of the Middle Schools in the State.

## CHAPTER X

## Miscellaneous

## (a) Agricultural Education

Prosperity of Punjab is closely linked with its agricultural production. Keeping in view the rural base and agriculture oriented economy the Education Department, Punjab has given due place to the subject of agriculture in schools. A state level officer (Agriculture Consultant) looks after the teaching of Agriculture and allied subject in the schools.

Subject of Agriculture was introduced in only those schools which had sufficient area but not less than 5 acres for demonstration and practical work. Since agriculture land is getting scarce and there was great demand for this subject, the minimum limit was, therefore reduced to 2 acres. This subject is being taught in 182 schools (Middle 44 High 129 and Higher Secondary 9) of the state. Agriculture in its various forms has also been introduced as a vocational trade in high and higher secondary schools of the state.

## (b) Scholarships

1. *Middle School Scholarships* :—558 Middle School Scholarships of the value of Rs.15/—per month each are awarded annually on the basis of V class Examination for a period of three years for studying in classes VI to VIII.

2. *High School Scholarships* :—(a) 302 Merit Scholarships of the value of Rs. 15/- per month each are awarded on the basis of Middle School Examination every year for a period of two years for studying in IX and X classes.

(b) 55 Merit scholarships of the value of Rs. 25/- per month each are awarded annually on the basis of Middle School Examination for studying in classes IX to XI.

(c) 2191 Scholaaships of the value of Rs. 10/- per month each are awarded every year to poor brilliant students on the results of Middle School Examination.

3. *Higher Secondary School Scholarships* :—22 Merit Scholarships of the value of Rs. 30/- per month each are given every year to students on the basis of the result of Higher Secondary Part I Examination for studying in Higher Secondary Part-II Class.

4. 30 Sanskrit Scholarships of the value of Rs. 10/- P.M. each are given to every year on the result of Middle School Examination to the students studying Sanskrit in IX-X-XI Classes.

*National Scholarships* :—National Scholarships to the rural talented children at the secondary stage are awarded (2 scholarships per Community Development Block) on the basis of the result of Middle-Standard Examination, every year.

6. (a) Punjab Government Scholarships to Punjabi Students studying in Sainik Schools in India/Punjab Public School, Nabha are given to the students whose parents monthly income from all sources does not exceed Rs. 1,380/- per month for government employees only and Rs. 15,000/- P.A. (for the children of non-government employees)

(b) 10 scholars' ips are also awarded to Punjabi students studying in Yadvindra Public School, Patiala on the aforesaid basis.

7. *State Harijan Welfare Scheme* :—Under the above scheme the State Government is granting educational facilities to Scheduled Castes/Tribes and Backward classes students. During the year 1981-82, a sum of Rs. 4,65,41,439/- was spent on such students. The number of beneficiaries was 6,98,924.

### (c) School Buildings

The problem of providing adequate buildings to schools was tackled through various ways and means. community participation was secured in a big way. The local community was required to provide buildings at the time of opening /upgrading schools. The village Panchayats maintained and extended the school buildings owned by them out of the Panchayat Funds.

Out of more than three thousand Government school buildings for Middle/High and Higher Secondary Schools, about 900 are owned by Punjab Government, Education Department and are borne on the books of Public Works Department. Annual Repairs/Special Repairs of these buildings are carried out by the P.W.D. out of funds at their disposal. Funds for extension/construction, minor works and major repairs of these school buildings were provided by the Education Department.

As for the plan expenditure on school buildings for the year 1981-82, following format reflects the progress :—

Sr. No.	Scheme	Allocation for 1981-82	Expenditure (Provisional)
1	2	3	4
1.	Construction of Buildings, Class rooms/School Buildings (Middle Schools)	2.00 lacs	1.74 lacs
2.	Construction of Buildings/ Science Rooms/Laboratories (Middle Schools)	10.00 lacs	2.07 lacs
3.	Construction of Resource Rooms for Handicapped Children (Middle Schools) (50% of State share & 50% Government of India share)	2.80 lacs	0.02 lacs
4.	Constructions of Science Laboratories (High and Higher Secondary Schools)	10.00 lacs	0.76 lacs
5.	Extention of existing Buildings/Construction of New Buildings (High/Higher Secondary Schools)	21.72 lacs	21.38 lacs
6.	Chhat Bir Complex (International Home for Children)	2.00 lacs	0.03 lacs

Although the provision made was mainly for spill-over works sanctioned during the previous years, yet the Government sanctioned new buildings/works for the needy schools involving expenditure to the tune of Rs. 27.62 lacs. Ten new science laboratories for Government Middle Schools, a new school building



for Girls High School at Rehon, additional block of 21 rooms for Govt. High School (Boys), Amloh and resource rooms for Handicapped Children in four Schools (Govt. Multipurpose Hr. Secondary School Town Hall, Amritsar, Jalandhar, Ludhiana and Patiala) and Boundary Walls for two schools were sanctioned.

As for the Non-Plan expenditure on School Buildings there was an allocation of Rs. 4.59 lacs for Minor Works. Sanction involving expenditure of Rs. 4.99 lacs for Minor Works in 17 Middle, High/Higher Secondary Schools has been given during the year under report.

(d) Bulk Purchase of Books

The students in schools require good library books in addition to the text-books. Keeping in view this requirement of students, the Government had constituted the Bulk Purchase Committee to select good books for libraries in the schools and the Govt. sanctions Rs. 50,000/—each year for this purpose. On the recommendation of this Committee the books worth Rs. 49,993.15 were purchased during the year 1981-82 for distribution in Government Schools.

(e) Grant-in-aid to Privately Managed Schools

Delhi Pattern grant-in-aid scheme was introduced in the State of Punjab with effect from 1-12-1967. Under this Scheme, grant-in-aid is sanctioned @ 95% of the deficit of the schools. Before the introduction of this scheme maximum grant permissible to an aided school was Rs.6,000/-per annum but under the above mentioned scheme there is no such ceiling. There are several schools in the State annual grant-in-aid of which is about Rs. 5 lacs.

During the year 1981-82 a sum of Rs. 8,46,81,000/- was sanctioned as grant-in-aid to 429 Secondary aided Schools in the State. The scales of pay of employees of aided schools were brought at par with their counterpart in the Government Schools.

(f) National Fitness Corps Scheme

This scheme is a Centrally Sponsored Scheme and the entire expenditure on Pay and Allowances of Instructors as well as House Keeping Staff at Headquarters is borne by the Government of India. The administrative control of these Instructors was transferred by

the Government of India to the State Government w. e. f. 1-2-73. Later on these employees were absorbed in the State Service as Physical Training Instructors (N. F. C.) w. e. f. 1-7-76 in consultation with the Govt. of India. In Dec. 1981 the grades of these Instructors were revised to Rs. 570-1,080 w. e. f. 1-1-78.

These Instructors are posted in some the Govt./Private High and Higher Secondary Schools in the State. The entire expenditure of the National Fitness Corps Scheme is re-imbursable by the Govt. of India on cent per cent basis.

(g) School Sports

In Mini National Games, the Punjab players created a new records by winning overall championship right from 1979 onwards when the games were started for the first time. Likewise in National School Games, our teams performed well. The Punjab players won 28 Gold Medals, 24 Silver Medals and 19 Bronze Medals in the Mini National School Games.

Hockey team of the State School of Sports, Jalandhar made a new record by winning two National Level Hockey Tournaments i.e. Mohan Singh Memorial and Junior Jawahar Lal Hockey Tournaments. This team has been winning Junior Jawahar Lal Hockey Tournament continuously for the last four years.

(h) Budget

The componentwise actual expenditure on Non-Plan Scheme for the year 1980-81 and final budget grant for the year 1981-82 of the Education Department (Schools) is given as per statement enclosed.

*Componentwise break-up of the Budget Provision for 1981-82*

	(Amount in thousand)	
	Actual Expenditure for 1980-81	Final Grant for 1981-82
1	2	3
Secondary Schools		
(a) Direction and Administration	9,872	10,561

	1	2	3
(b) Circle/Distt. Offices		5,34,308	4,62,961
(c) Govt. Secondary Schools		—	—
(d) Assistance to non-Govt. Secondary Schools		73,464	34,681
(e) Assistance to Local Bodies for Secondary Education		6	6
(f) Scholarships		2,779	2,827
(g) Other expenditure		140	500
(h) Taking over of privately managed schools		1,506	5,527
Total B Secondary		6,22,075	5,67,009
<b>H-General</b>			
(a) Direction and Administration (Headquarter) This includes expenditure of Primary, College side		7,431	7,286
(b) Other expenditure Departmental Examination Grants to non-Govt. Organisations, Tournaments etc. excluding Colleges		2,532	6,225
Total—H		9,963	13,511
<b>Adult Education—</b>			
Special (a) Adult Education		3,930	7,053
Sanskrit Languages		15	11
Total (Adult Education)		3,915	7,064
G and Total		6,35,953	5,87,586

## (ii) Receipt Budget

The receipt of the Department are nominal as compared to its expenditure. The income is derived from tuition fees realised from students in High/Higher Secondary Classes and examination fees for various Departmental Examinations. Actual receipts during the year 1980-81 amounted to Rs. 89,11,000/—and Budget Receipts for the year 1981-82 are estimated to the tune of Rs. 96,12,000/

**PART III**  
**CHAPTER I**  
**Higher Education**

Administrative set-up of the Directorate of Public Instruction (Colleges) Punjab.

**Directorate of Colleges**

Mrs. K. Atma Ram, PES-I took over as D.P.I. (Colleges) on 5-11-1981 (A.N.). The D.P.I. is assisted by Joint Director (Administration), Deputy Director (Colleges & Plg), Advisor Reforms Committee, five Assistant Directors and one Accounts Officer.

For administrative convenience, the Directorate is divided into the following pyramids and sections. —

**Joint Director (Admn.):**

The Officer is designated as Joint Director Public Instruction (Admn.) in case he is in the selection grade of the P.C.S. or Administrative Officer in case the incumbent is in the time-scale of the P. C. S. He deals with the Establishment matters of staff of the Headquarters and Principals/Lecturers in the Govt. Colleges and Record Sections.

**Deputy Director (Colleges and Planning)**

All Educational and University matters, Planning Works, and Establishment of Ministerial Misc. staff in the Govt. Colleges and Libraries.

**Asstt. Director (Cadet Corp)**

Deals with functioning of the NCC and allied matters in the State.

**Asstt. Director (Private Colleges & Grants)**

All matters relating to private colleges and grants including UGC grants.

<b>Asstt. Director (Scholarships)</b>	All types of scholarships except loan scholarship.
<b>Asstt. Director (Cultural Affairs)</b>	To organise orientation courses for the improvement and expansion of cultural activities in the educational institutions, to deal with National Loan Scholarships, and approval and purchase of books.
<b>Advisor to Punjab Govt.</b>	On Youth Welfare matters (Colleges)
<b>Asstt. Director (Youth Programmes)</b>	Youth programmes in Colleges.
<b>Advisor Education Reforms</b>	Advisor (Colleges) Education Reforms Committee advises on the reforms that can be brought about in the existing Educational system in Colleges.
<b>Accounts Officer</b>	Budget and Accounts matters.

---

## CHAPTER II

### Education

Higher Education is one of the prime factors in the growth and development of a Nation. It is most important instrument for exploration, conservation and transmission of the knowledge that helps in the development of human resources. The Punjab Education Department has taken long strides in the field of higher education and extended educational facilities to rural areas during the year 1981-82 as detailed below :—

Under the scheme, 'Diversification of Courses', the following new courses were introduced in the Government Colleges in the State.

#### Science Classes

The Government Planned to introduce Science Classes in all the Government Colleges in rural areas of the state. With this view, these classes were started in the following colleges :—

1. Government College, Sunam.

2. Government College, Patli.
3. Government Science and Research College, Jagraon (M.Sc. Botany).
4. Government College, Tarn Taran (Biology).

In addition, specialized training was provided to women students at post graduate level in the field of Dietetics and Nutrition at Government College for Women, Patiala.

#### Commerce Classes

Similarly, to provide job opportunities to the youngmen and meet the growing demands of Industry, Trade, Business and Banking, Commerce classes were introduced in the following Government Colleges.

1. Government College, Gurdaspur.
2. Government College, Muktsar.

#### Three-Year Honours Courses

1. Government Rajindra College, Bhatinda (Economics)
2. Government Mohindra College, Patiala. (Economic, History, Eng.)
3. Government College for Women, Amritsar (Economics)

#### B.Sc. Agriculture

1. Government Brijindra College, Faridkot.

#### Music-Vocal

Government College, Dera Bassi.

#### Russian

1. S.D. Government College, Ludhiana.
2. Government College, Hoshiarpur.

#### Linguistics (English)

1. Government Mohindra College, Patiala.
2. Government College for Women, Patiala.

#### Career Wings

Career wings were attached with the following Government Colleges to train meritorious students for appearing in I.A.S. and in other various All India Competitive Examinations conducted by Union Public Service Commission.

1. Government Mohindra College, Patiala.
2. S.D. Government College, Ludhiana.
3. Government College, Hoshiarpur.
4. Government College for Women, Amritsar.

#### Libraries

New Library was established at the District Headquarters at Amritsar during the year 1981-82.

#### Private Colleges

141 Privately Managed affiliated Colleges in the State derived benefit under 95% Grant-in-aid scheme during the year 1981-82. There was an initial budget provision of Rs. 340 lakhs under this scheme, which was revised to Rs. 482 lakhs so as to enable the payment of arrears to the non-teaching staff for the years 1978-79 and 1979-80 on account of revision of their pay scales at par with their counterparts in the Government Colleges, additional expenditure on account of A.D.A. instalments and payment of balance accounts for the previous year payable under the scheme. A.D.A. instalments sanctioned upto 1st February, 1981 were allowed to the staff of the private colleges. The case for the grant of A.D.A. instalments w.e.f. 1st April, 1981 and 1st June, 1981 was under the consideration of the State Government and these instalments were likely to be sanctioned at an early date.

#### Universities

The State Government provided maintenance and development grant to various Universities in the State. During the year 1981-82 the grant-in-aid to Universities was increased substantially. University-wise break-up under Non-plan were as under :—

Punjabi University, Patiala	Rs. 3,54,20,000/-
Guru Nanak Dev University, Amritsar	Rs. 2,24,79,000/-
Punjab University, Chandigarh	Rs. 2,30,80,000/-

Besides, a sum of Rs. 34,84,000/- was given as grant-in-aid to Punjabi University, Patiala and Guru Nanak Dev University, Amritsar for development works and job-oriented courses.

#### Other Bodies

Sanskrit Pathshalas, Dwarka Das Library, Gandhi-Samarak N dhi, Banasthali Vidyapeeth, Jaipur and Indian Council of Social Sciences, North Western Region, Punjab University, Chandigarh were also given grant-in-aid.

The number of colleges in the State as on 30th September, 1981 is as under :—

Sr. No.	Category	Govt.			Non-Govt.			Grand Total		
		Boys	Girls	Total	Boys	Girls	Total	Boys	Girls	Total
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	Arts and Science Colleges (including Home Science Colleges)	27	4	31	82	48	130	109	52	161
2.	Training Colleges	3	—	3	9	6	15	12	6	18
3.	Physical Training Colleges	1	—	1	1	—	1	2	—	2
4.	Commerce Colleges	1	—	1	—	—	—	1	—	1

The number of students in colleges as on 30th September, 1981 is given below :—

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	In Arts & Science Colleges (including	20,335	10,853	31,188	53,823	37,887	91,710	74,158	48,740	1,22,898



Home Science Colleges)											
2.	In Training Colleges	..	218	226	444	973	2,076	3,049	1,191	2,302	3,493
3.	In Physical Training Colleges	..	178	147	325	71	79	150	249	226	475
4.	In Commerce Colleges	..	245	38	283	—	—	—	245	38	283

The number of Teachers in colleges as on 30th September, 1981 is as under :—

S. No.	Category	Men	Women	Total	Men	Women	Total	Men	Women	Total	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
1.	Arts & Science Colleges (including Home Science Colleges)	..	954	466	1,420	2,116	1,253	3,369	3,070	1,729	4,799
2.	Training Colleges	..	46	23	69	100	107	207	146	130	276
3.	Physical Training Colleges	..	24	4	28	8	1	9	32	5	37
4.	Commerce Colleges	..	18	4	22	—	—	—	18	4	22

## CHAPTER III

**Educational Planning**

During the year 1981-82, an outlay of Rs. 148.00 lacs was provided for the promotion of Higher Education under the Plan Schemes. Against this outlay Rs. 114.65 lacs was earmarked for Revenue portion and Rs. 33.35 lacs for Capital portion. This outlay was revised to Rs. 113.95 lacs (Revenue Rs. 80.60 plus Capital Rs. 33.35 lacs.)

The following programmes were undertaken during the year 1981-82 under the Plan Schemes.

Three Sports Wings in Govt. college, Bhatinda, Sangrur and Amritsar which were started in 1980-81 were continued during 1981-82.

Post-Graduate/B. Com Classes part I & II were continued in six Govt. Colleges which were sanctioned during 1979-80 and 1980-81 and Science classes were started in Govt. College, Ajnala. The following new programmes were taken up during the year 1981-82.

1. 18 new courses/subjects were started in 14 Govt. colleges. A prestigious Schemes opening of career wings were started in four Govt. Colleges Mohindra College, Patiala, Govt. College. Ludhiana, Govt. College. Hoshiarpur, Govt. College for women Amritsar. These wings are meant for providing extension coaching to the intelligent students to enable them for participation in competitive examinations of I. A. S., I. P. S. and others, so that more students from the State of Punjab could compete in these examinations. During the year 1981-82 Guru Nanak Dev University, Amritsar and Punjabi University, Patiala were given Development grants worth Rs. 30.00 lacs for the completion/ Continuance of their building programmes, Rs. 4.84 lacs were also paid as grant-in-aid for the continuance of job-oriented courses. Hostels of Govt. colleges were strengthened by supplying furniture, utensils and ceiling fans worth rupees one lac. Under the State Merit, National Merit and Non-Hindi speaking areas scholarships Schemes, Scholarships worth Rs. 12.00 lacs were sanctioned. To promote the Art and Culture activities in the State, one District Library at Amritsar was also started during the year 1981-82.

## CHAPTER IV

## Scholarships

The details of Scholarships, stipends and Freeships etc. granted to scheduled castes / scheduled tribes and other Backward classes students at Post-Matric stage are as under :—

(a) Govt. of India Scheme of Post-Matric scholarships to the Scheduled Castes/Scheduled Tribes and Lower Income Group students for study in India:—

Scholarships under this scheme are awarded to Scheduled Castes and Lower Income Group students at Post-Matric, Post-Secondary stage so as to enable these students to complete their studies. These scholarships are awarded by the State on the rates approved by Govt. of India to such students who actually belong to this State i. e. permanently settled. The information regarding provision, expenditure and number of beneficiaries under the scheme during the year 1981-82 was as under : |

Budget provision	Expenditure	No. of Beneficiaries
Rs. 1,18,50,000 (it includes Rs. 7 lacs for low income group).	Rs. 1,18,50,000/- (it includes Rs. 7 lacs for low income group).	12,301

(b) State Post-Matric Scheme of Scholarships

The Govt. of India discontinued awarding scholarships to Scheduled Castes/Scheduled Tribes employed students from the year 1974-75. In order to mitigate hardship to such students, the State Govt. formulated the above scheme right from the year 1974-75 under which scholarship are awarded on the pattern of Govt. of India Scheme referred to in (a) above. Such students are wholetime Punjab Govt. Scheduled Castes employees including those of Punjab State Electricity Board, Local Bodies and State Govt. owned Corporations/Institutions, whose parents are domicile of Punjab and are studying in Evening Colleges in Punjab State and Union Territory of Chandigarh.

The information regarding provision, expenditure and number of beneficiaries under the scheme during the year 1981-82 was as

under :—

Budget provision	Expenditure	No. of Beneficiaries
Rs. 1,00,000/-	Rs. 97,767/-	110

(c) State Harijan (Educational) Welfare Scheme

Under this scheme, stipends including examination fees are awarded to other Backward classes students on roll of affiliated Arts Training Colleges and other professional Institutions in the State. No tuition fee is charged from Scheduled Castes/other backward classes students studying in Govt. and privately managed (affiliated) Arts and Training Colleges etc. in the State. However, privately managed (affiliated) Arts and Training Colleges are required to forego the full fee concession given to first 2% of Scheduled Castes/Backward Classes students on their rolls. The tuition fee of such students in excess of 2% of their total enrolment (stage-wise) is re-imbursed by the Govt. to these colleges in lieu of the freeship granted by them.

The total provision for the year 1981-82 under this scheme was Rs. 4,93,45,000 for both colleges and schools. During this year Rs. 75 lacs were earmarked to college Directorate. The total expenditure under this scheme for grant of educational concessions in colleges during 1981-82 was Rs. 72,36,918 and number of beneficiaries was 47,187.

(d) Welfare of Denotified Tribes

(Vimukat Jaties)

The scholarships under this scheme are awarded to the students belonging to Denotified Tribes (Vimukat Jaties) upto M.A./Msc. classes. The expenditure on this scheme at college stage during 1981-82 was to the tune of Rs. 6,100/- and the number of beneficiaries was 12.

(e) Special grant to Scheduled Castes girls students

From the year 1980-81, State Govt. has decided to sanction special grant to scheduled Caste girl students for the betterment at Post-Matric/Post Secondary stage. This special grant is to be given to such girls students whose parents/guardians are permanent residents of Punjab State and whose annual income does not exceed Rs. 9,000/-

The information regarding provision, expenditure and number beneficiaries under the scheme during the year 1981-82 was as under: —

Budget provision	Expenditure	No. of Beneficiaries
Rs. 12 lacs	Rs. 9,76,070/-	2,020

(f) National Loan Scholarship Scheme

This scheme was introduced by the Central Government in the year 1963-64 to help the poor but deserving students to continue their studies. Under this scheme, the students who obtain more than 50% marks and whose parents' income is not more than Rs. 6,000/- per annum (for students studying upto degree levels) are eligible for the award of loan scholarship. The recoveries of the loan is made on very easy instalments after three years of the completion of study or one year after joining service by the loanee students whichever is earlier. Those loanees who join Army or become teacher's earn exemption of one-tenth of the total loan for each complete year of service and after ten years of continued service, there is a total exemption of the loan.

The expenditure on this Scheme is met by the Government of India. In the year 1981-82 a sum of Rs. 3.00 lacs was sanctioned and Rs. 1,01,324 was given as loan to 143 students.

(g) Educational Achievements regarding the Merit Scholarships Schemes :—

Sr. No.	Name of Scheme	Budget Provision	Expenditure	No. of Beneficiaries
		Rs.	Rs.	
1.	National Scholarships Scheme	15,28,000	14,28,555	1,898
2.	State Merit Scholarships	42,35,120	42,35,120	1,796
3.	National Scholarship Scheme for the children of school teachers	30,000	21,035	23
4.	Educational Grant to the children of killed/disabled army personnel	12,000	9,300	14
5.	Hindi Scholarships scheme for the Non-Hindi speaking States	1,40,000	1,04,973	90

## CHAPTER V

## Cultural Affairs

During the year 1981-82, Books worth Rs. 3.01 lacs were made available in the Central/State libraries of the state. Under the financial assistance Scheme of Raja Ram Mohan Roy, Library Foundation, Calcutta, a Govt. of India undertaking.

An orientation course on propagation of culture for school Teachers of Punjab was organised at Chandigarh in May-June 1981-82. 52 teachers from various districts participated in it.

## CHAPTER VI

## Miscellaneous

## (a) Budget

(Amount in thousands)

277-Education		Accounts 1980-81	Budget Estimates 1981-82	Revised/ Estimates 1981-82
1		2	3	4
1.	Other Language Education ..	4,57	4,69	5,19
2.	E-University and other Higher Education ..	1,76,32 (CH)	1,65,00	2,30,80 (CH)
	(b) Assistance to Universities ..	3,75,40 (V)	3,30,44 9 (CH)	5,78,99 (V) 9 (CH)
	(c) Govt. Colleges ..	3,55,07	3,84,41 (V)	4,23,32 (V)
	(d) Assistance to Non-Govt. Colleges ..	3,66,79	3,40,79	4,83,19
	(g) Scholarships ..	32,59	32,11	32,31
	(b) Physical Education ..	7,62	7,68 (v) 1 (CH)	8,43
	(c) Youth Welfare Programme N.C.C. ..	96,69	98,33	10,348
	(e) Other expenditure Colleges ..	65	60	65
	278-Art and culture			
	(d) Public Libraries ..	10,22	815	862

## (b) National Cadet Corps Scheme

The National Cadet Corps Scheme aims at stimulating the interest of youngmen and women of the country in defence of the country besides developing their character, Commandership, ideal of service and capacity for leadership. This scheme has a special role to play in the defence preparedness of our nation to take on various duties of armed forces at the time of national emergency.

National Cadet Corps training includes all the three wings viz- Army, Air-Force and Navy with the following units in the Punjab State.

N. C. C. Group Headquarters	..	4
N. C. C. Battalions (Boys)	..	14
N. C. C. Battalions (Girls)	..	5
N. C. C. Air Squadrons	..	4
N. C. C. Naval Units	..	2
N. C. C. Battery Artillery	..	1
Sajnik School N. C. C. Company	..	1
Independent Companies	..	3
Total	..	34

## (c) Sports Activities

In order to improve the standard of sports amongst students and to produce sports men and women of National and international repute, Sports Wings have been started in 9 Govt. Colleges. In addition full-fledged Govt. Arts and Sports College is also functioning at Jullundur. Talented sports students are admitted and intensified training in the field of games and sports is provided to them. No tuition fee is charged from these students and they are also provided with free boarding and lodging worth Rs. 300/- per month. Besides Budget for Sports College, Jullundur which is not separately available, a sum of Rs. 17.20 lacs was provided in the year 1931-82 for this purpose under non-plan and plan budget.

During the year 1981-82 Punjab teams got 10 first positions, 6 second positions and 4 3rd positions besides, 7 firsts 3 seconds and 1 third in Athletics at the intervarsity level

## CHAPTER VII

### Extension Service departments

#### (i) Dev Samaj College Of Education For Women Ferozpur City

The Extension Services Centre attached with Dev Samaj College of Education for women, Ferozpur City was started in 1957, which at present covers the area of the whole of Ferozpur Division and some parts of Districts of Ludhiana and Amritsar.

During the year 1981-82, the Centre received a sum of Rs 8,000/- as T. A. and D. A. for the participants and Rs. 8,000/- for the office expenses from the State Government.

A Seminar on Environmental Education was held on 17.3.1982 and 18-3-1982 for the heads of Higher Secondary Schools.

The Seminar discussed the various aspects of environmental crisis and focussed on the ways and means of introducing Environmental Education at school stage. Thirty Heads of Schools participated in the Seminar.

A Seminar on Education Technology was held on 19-2-1982 and 20-2-1982 for School Teachers. The Seminar discussed the use of Educational Technology in making teaching and learning more effective. It also discussed the various aspects of Educational Technology. Thirty five teachers attended the seminar.

A two-day Seminar on Teaching of Geography was held at Des Raj Government High School, Bhatinda on 28th and 29th January, 1982, which was attended by 50 Geography teachers.

A three-day workshop on Micro teaching was held from 17th to 19th December, 1981. The inservices teachers were oriented in the technique of micro-teaching. 35 teachers attended the workshop.

One day Seminar on the Revision of History curriculum was held on 15th December, 1982. The Seminar discussed the various aspects of improving the history curriculum to make it relevant to the needs of an Indian Society. 20 teachers participated in the Seminar.

An orientation course for Guidance Masters was held at Baba Farid College for Women, Faridkot. It oriented the teachers on



different aspects of Guidance Programme, 50 teachers attended the course.

(ii) Govt. College of Education, Jalandhar

Dr. D.R. Vij and Sh. S.P. Mitra continued to work as Director and Co-ordinator respectively.

From 25th May, 1981 to 26th May, 1981 a conference of Heads of Higher Secondary Schools was held. It was attended by one hundred Heads of Secondary Schools. On 29th August, 1981 an extension Lecture from Principal G.K. Kapur of B.S.F. Higher Secondary School Jalandhar Cantt was arranged by the extension service department. The topic of his talk was "My experience in a Public School". The lecture was attended by 50 Heads of Schools. On 16th October, 1981 an Art and Painting Competition at Regional level was held for the children of age-group 11-14 and 15-17. This competition was sponsored by the Punjab School Education Board, Chandigarh. The winners were given cash prizes.

A refresher course for drawing teachers was arranged at D.A.V. College of Education, Hoshiarpur from 22nd October, 1981 to 24th October, 1981. This Course was attended by 50 teachers.

In collaboration with the Punjab Agriculture University, Ludhiana, a one week training course in Fruit and Vegetables preservation was held for the teachers. 40 teachers attended this course. Special lectures on Bakery were also arranged during this course.

On 20th November, 1981, an Extension Lecture by Dr. N.K. Dutt, Professor of Education, Delhi University, was arranged. The topic of the lecture was 'Soul and Mechanics of Teaching'.

A three day workshop on 'Preparation of Lesson Plans on Mathematics' was held. 45 Maths. teachers of various schools attended this workshop.

A ten day orientation course for the newly recruited Government College Lecturers was held. This course was sponsored by the Punjab Education Department. It was attended by 25 persons. Mrs. K. Atma Ram, D.P.I. (Colleges) inaugurated this course. On 20th January, 1982 an Extension Lecture by Baba Prithvi Singh Azad was arranged. It was attended by 35 teachers. He spoke on the various aspects of pupil teacher relationships.

On 30th January, 1982 a team of ten teachers from different states visited this department and they were taken round some

schools. These teachers were on a tour under the national integration programme.

On 2nd February, 1982 an extension lecture by Shri S. K. Rampal, Ex-Superintendent of Bostal Jail, Faridkot was arranged. It was attended by 35 teachers. He spoke on 'How to tackle the problems of children'.

A three day refresher course in the Geography was arranged for Social Studies teachers at Lyallpur Khalsa College, Jalandhar. This course was attended by 30 teachers and they were given training in the different topics of the subject.

From 10th February, 1982 to 13th February, 1982 in collaboration with the Circle Social Education Officer, an Art and Craft Exhibition of the work done by the adults of rural areas was arranged for the teachers. The adults also gave a cultural programme on this occasion.

A workshop from 23rd February, 1982 to 25th February, 1982 on preparation of Experimental Projects for the school improvement was organised. This workshop was attended by fifty teachers.

The Co-ordinator visited 50 schools for school guidance work.

#### (iii) Government College of Education, Patiala

During the year 1981-82, the Extension Services Department of Govt. College of Education, Patiala, organised under the patronage of Principal B.S. Gill, Honourary Director and Dr. H.S. Brar, Co-ordinator, a number of seminars/short courses.

A two-day Seminar on 'Teaching of English' commencing from 4th June, 1981 was attended by 48 teachers. The seminar was started with the inaugural address by Dr. Gurdit Singh Head of the Department of English, Punjabi University, Patiala. Prof. G. K. Vashist of Government College of Education, Patiala talked about the place of oral work in the teaching of English. Prof. Hardev Singh, Lecturer in English, Government Mohindra College, Patiala, gave a talk on 'Place of Literature in teaching of English'.

On 4th and 5th December, 1981, eighteen teachers attended a seminar on teaching of Punjabi. It was inaugurated by Dr. T. R. Sharma, Head, Department of Education, Punjabi University, Patiala. He elaborated the problems of Punjabi Teachers. The evening talk was given by Prof. Harkeerat Singh from Punjabi University, Patiala.

On the second day of the seminar, Prof. Amarjit Singh Dhillon, from Punjabi University, Patiala gave a talk on, 'The problems of development of Punjabi Language'. The seminarians appreciated the Action Research in the teaching of Punjabi by Dr. Gurdev Singh, Reader, Punjabi University, Patiala.

The Seminar on Teaching of Social Studies was held on 22nd and 23rd June, 1982, which was attended by 39 teachers. Prof. O.P. Dhiman of this College spoke on 'the latest concepts of Social Studies'. There was a talk by Mrs. Jagdish Kaur from Inservice Training Centre, Patiala about the modern methods of teaching Geography. On 23rd June, 1982 Prof. I.N. Chawla of Govt. Mohindra College, Patiala, initiated the discussion on maps and their use in teaching of Geography. The seminar came to an end with a talk on 'Evaluation in History and Geography' by Prof. O.P. Dhiman of this college.

A Seminar on Educational and Vocational Guidance was started on 19 Feb., 1982, with a talk on 'Significance of Educational and Vocational Guidance' by Mrs. Ranjit Gill of this College. Dr. Tehal Kohli from department of Education, Punjab University, Chandigarh spoke about the problems and trends of guidance in India. Shri Dalip Singh, District Employment Officer, Employment Exchange, Patiala, the Role of Employment Exchange and Community in Guidance Programme. There was a talk about 'Matching Individuals and Jobs' by Dr. T.S. Sodhi, Assistant Professor, Himachal Pradesh University, Smla.. The Seminar was attended by 37 participants.

On 24th and 25th of February, 1982 a seminar was held for teachers of Agriculture in schools. Dr. Niranjan Singh Sandhu, Punjab Agriculture University, Ludhiana, stressed the need purpose and problem of teaching agriculture at the school level. He suggested the improvement of Agricultural Education at the school level. The following day, Prof. Niranjan Singh of this college gave talk on 'Inculcating Human Values through Agriculture. The number of participants was 10.

23 Hindi Teachers attended a seminar on teaching of Hindi on 5th March, 1982 and 6th March, 1982. Prof. G.C. Sharma of Government Mehendra College, Patiala, talked about, 'Teaching grammar at different levels'. Dr. Manmohan Sehgal, Department of Hindi, Punjabi University, Patiala gave a talk on, 'The Development of the Art of Creative Writing in Children' and Dr. Brij Mohan Sharma spoke on 'Evaluation in Hindi Defects and Reforms.' Mrs. Prem

Sodhi spoke about the 'Spelling Mistakes' committed by the students causes and their removal.

On 12th and 13th March, 1982 there was a seminar on 'Teaching of Mathematics'. Prof. R.K. Marwaha from Government Bikram College of Commerce, Patiala talked about the 'Role of Maths. in the Development of Country.' Prof. P.S. Blassi gave a talk on 'Evaluation in Mathematics on Effective Teaching of Mathematics.' The discussion was initiated by Dr. Ved Parkash Gupta of this College. There were 33 teachers in this seminar

Besides, the seminars, the Hony. Director and Co-ordinator paid visits to number of schools. In these visits they acquainted themselves with the problems of the schools.

#### PART IV

##### State Council of Educational Research and Training, Punjab

The State Council of Educational Research and Training, Punjab was established by the State Government in July, 1981 and its first Director Dr. Sukhmandar Singh was appointed simultaneously. The following units alongwith its officers and staff were transferred to the Council immediately after its inception.

1. State Institute of Science Education.
2. Vocational Guidance.
3. Evaluation.
4. Technology Cell and Film Library.
5. Survey (10+2)
6. Inservice Training Institute (Three)

The Council has been established mainly to achieve the following objectives :—

1. To bring about the qualitative improvement in the existing educational system of the State.
2. To develop the syllabi and curriculum of various school subjects.
3. To undertake and promote investigations, surveys, studies and researches in various fields of sector of education.

4. To provide pre and inservice education for teachers and educational supervisors,
5. To formulate and implement pilot projects for bringing about qualitative improvement in different fields of school education.
6. To develop new techniques and methodologies in the field of school education,
7. To evaluate, monitor and develop educational programmes.

Despite the difficulties faced by the organisation during its gestation period, the Council made long strides and covered new areas hitherto uncovered. The main achievements of the Council and its constituent Units are enumerated in the following paras :—

(a) State Institute of Science Education

Keeping in view its main objective of improving Science teaching in the State, this Institute has endeavoured to function accordingly. Under the Science Education Programme, the following activities are carried out in the field.

1. In-service teachers training programmes

In order to acquaint the teachers with the upto date knowledge in the field of Science teaching, orientation courses for various categories of teachers were held at Inservice Teachers Training Centres (Jullundur and Patiala) and this Institute. At all three centres, the staff of SISE acted as resource personnel. During this year 20 courses of 12 days duration were held at these centres. 10 at SISE and 5 each at Patiala and Jullundur. In all 854 science teachers were imparted training in all the Science subjects besides the knowledge of evaluation techniques and educational technology.

2. Science Demonstration Kits and apparatus

The staff revised and modified the specifications of kits and other apparatus in the subjects of Physics, Chemistry and Biology. During this year the following number of kits were purchased for the upgraded middle schools :—

Biology	96
Chemistry	367

A further order for the purchase of the following kits has been placed with the various firms by the Department:

Physics 1416

Chemistry 487

The staff of this Institute carries out pre-supply inspection.

### 3. Follow up and Periodic Inspections

The staff visited the schools in order to check the effective utilization of Science Kits and other apparatus by teachers in the classes. At many places teachers are guided and helped in the proper use of the science equipment in schools.

### 4. Science Exhibitions/Fairs

Holding of Science Exhibitions/Fairs is an annual activity at all levels. The District Science Supervisors hold the District level Exhibition and select the exhibits for the State Level Competition. This year the theme of exhibition was "SCIENCE AND COMMUNITY DEVELOPMENT". The exhibits were developed on the following sub-themes:

- Resources and Recycling.
- Local problems and their solution.
- Food preservation.
- Aids for the Handicapped.
- Science is a fun.
- Teaching Aids in Science and Maths.
- Study of local environment.

The 10th State Level Science Fair was held at Government High School, Nangal from 24th November to 27th November, this year. The participation was as follows:

No. of students :—

Boys 263

Girls 110

Total 373

No. of teachers :—

Males 115

	Females	49
	Total	165
—No. of exhibits		233
—No. of schools		114

In addition 24 teachers participated in extempore speech competition.

36 students participated in Quiz, Debate and Chart making competitions.

For the national level Science Exhibition which was held at Bangalore from 14th November to 22nd November, 1981 the following exhibits were selected for Participation.

1. Ocean Thermal Energy Conversion Plant	M.L. Higher Se. School, Ferozepur Cantt.
2. Death & Birth of a Star	—do—
3. Mathematical cartoon Board	Govt. Middle School, Basti Bazigar, Dhuri (Sangrur).
4. Improved Rural Domestic Flour Making Mill	Govt. High School, Malerkotla (Sangrur).

#### 5. National Talent Search Examination

An annual examination is conducted by NCERT in order to select the out-standing students for the awards of scholarships at 10th and 11th classes. In order to prepare and guide the students from our schools/colleges, the Institute held the screening/coaching camps. The coaching camp for 10th class boys and girls was held at Nangal from 30th June to 9th July, 1981. 100 students were called for this camp. The second camp for 10th and 11th classes was held at Patiala from 24th to 31st December, 1981. About 150 students were called for this camp. At the National Level examination 17 (Seventeen) students qualified for scholarship at 11th class stage. The staff of S. J. S.E keeps busy in preparing the guide material and questions for the prospective students.

#### 6. Miscellaneous activities

Chemistry and Physics kit guides were got translated and are under print at this time. These kit-guides will be given to the teachers for the use in schools.

- Staff takes up project work based on the N.T.S. tests syllabuses and other related areas.
- Attending seminars/workshops and meeting organised by NCERT.
- Preparing specification for science apparatus for schools and colleges on Rate contract.

### UNICEF PROJECTS

#### Primary Education Curriculum Renewal (Project-2)

The main targets for the year 1981 were as under :-

(1) Development of curriculum for classes I and II, in all subjects viz., Panjabi, Maths. Environmental Studies, Health, Living and Art and S.U.P.W.

(2) Preparation of instructional material viz. Premier Language, Premier Mathematics, Work Book on Language, Work Book on Mathematics, Language Reader-I and Teachers Guides in Punjabi for Class I in all subjects.

(3) Preparation of Teaching Aids for beginners in Class I.

(4) Orientation of Teachers-All Teachers of Project Schools for the introduction of essential features for the project in the schools as a whole and Teachers of Class-I to introduce new curriculum/instructional material

Achievements of the Project during 1981.

- (i) Curriculum for classes, I & II was finalized on the basis of discussions with teachers of project schools staff of TTI's and some experts.
- (ii) 194 teachers of Project-Primary schools were given orientation in essential features of project-2 to be introduced in all project schools.
- (iii) 68 teachers of project primary schools, who were to teach Class-I in 1981-1982 were given intensive orientation to introduce project-2 in the year 1981-1982.
- (iv) All instructional material planned for class I was prepared.



- (v) Flash cards of alphabets and numerals for 0 to 9 were prepared. One set of alphabets and two sets of numerals were distributed to each project Primary school.
- (vi) Evaluation tools for books in the subjects of Mathematics, Language and SUPW have been prepared.

### Project No. 3

#### Developmental Activities in Community Education and Participation:

For the project following action plan was framed & implemented.

1. Seminars/Workshops/Training Programme.
2. Development of instructional materials for age group 6-14, 15-35 including part time education.
  - (i) Two workshops for age group 6-14.
  - (ii) Two workshops for age groups 15-35
3. Orientation of teachers and community workers about various departments.
4. Periodical meetings of teachers of TTI's B. D. O's and various Dep'ts.
5. Working meeting of teachers, community workers, teacher educators, two representatives of local bodies to reach the progress.
6. Internship of teachers, community workers and members regarding craft & skills.

#### Impact of the Programme

Though the project is still in its infancy, but still at, Dandoh & Sandhwan the attendance of the children is quite good and the visits at both the centres have been appreciated by the community.

### Project No. 5

#### Comprehensive Access to Primary Education.

ves

The specific objectives of the project are :—

- (a) To develop a non-formal system of education as an alternative to formal schooling and to increase the number of children, particularly those belonging to the disadvantaged sections of the society, participating in non formal education activities.

- (b) To evolve flexible, work based, decentralised curricula and learning materials relevant to the needs and life situations of diverse groups of children for non-formal education.

#### Achievements

1. Sample learning episodes have been translated.
2. Two 10-days courses were held for the teacher educators on the methodology of developing learning episodes-first from 9th to 18th March, 1981 and the second from 20th March to 2nd April, 1981. All the teachers of TTI's (79) have been trained.
3. 3 days orientation course was held from 10th to 12th August, 1981 for the Deputy D. E. Os and the Deputy D. E. O's (Primary) on the planning and Management Aspects of the project CAPE.
4. Two 4 days orientation courses were held for the selected B. P. E. O's on the Planning and Management Aspects of the Project CAPE from 25th August to 28th August, 1981 and 21st Sept., to 24th Sept., 1981. In all 103 education officers have been oriented to the Planning and Management Aspects of the project so far.

#### Population Education Project

The following action plan for the year 1981-1982 was formulated and implemented.

Sr. No.	Activity	No. of Participants	Duration (Days)	Time Schedule
1.	Material for training	.. 25	10	July, 1981
2.	Development of Curricula	.. 30	10	Oct., 1981
3.	Development of curricula for 5 subjects of secondary schools	.. 25	10	Dec., 1981
4.	Training and Orientation courses for C. E. O's, D. E. Os and Deputy D. E. Os.	.. 30	3	Aug., 1981
5.	Principals of Edu. Colleges, Inservice Training, Centres & J.B.T training Schools	.. 35	3	Sept., 1981
6.	Other Inspecting Officers-12 Workshops at Distt. level.	.. 12	2	Nov., 1981

**Achievements**

1. State Co-ordination Committee on Population Education has been set-up vide Memo. No. 48/14/779-5 Education. 3/4157 dated 23.10.1981 with the Financial Commissioner & Secretary to Govt. Pb. Education Department as the Chairman. Its first meeting was held on 23.2.1982.

2. All the Circle, District & Block Level Administrators and Inspecting Officers of Education Department have been given Orientation & Training in population Education.

3. Heads of Colleges of Education, TTFs and Inservice Training centres have been given orientation and Training.

4. Training materials for administrators and key person has been prepared.

5. Draft curriculum for Primary Classes in all subjects has been prepared.

6. Draft curriculum for secondary classes in 5 subjects (English, Punjabi, Hindi, Mathematics and Physical Education) has been prepared.

7. Guide books for Primary Teachers (on experimental basis) have been prepared.

**(b) State Bureau of Educational and Vocational Guidance Punjab**

During the year in question, Guidance has played an important role in creating an exceptional awareness in the field of training, experimentation and research, publication, counselling and administration of Psycho-tests, training courses and holding of career conferences, career exhibitions, educational and career talks plus celebration of career weeks, etc. The achievements are enumerated below: —

(1) Number of career master training courses organised in the whole of the State.	.. 21
(2) Career Conference arranged	.. 27
(3) Career Weeks celebrated	.. 98
(4) Career exhibitions displayed	.. 90
(5) Counselling programmes	.. 350

- |  |    |                |
|--|----|----------------|
| (6) Application of psychological tests     | .. | 3,000 students |
| (7) Personal and group guidance            | .. | 5,000 students |
| (8) Preparation of cumulative record cards | .. | 326            |

District-wise major projects taken in hand: —

1. Administration of psychological Tests in 75 schools. .. Amritsar
2. Introduction of four types of guidance service. .. Gurdaspur.
3. Opening of 30 new informational and occupational Centres. .. Ferozepur
4. Survey of Guidance Services in the whole of the District. .. Faridkot
5. Holding of National Talent Research Tests .. Jullundur

A part from the above cited facts, the Bureau has welcomed more than 15 delegations comprising of teachers, students, tourists groups and some members of friendship societies in order to have mutual talks, co-operation; meetings, interviews and to study various publications connected with various skills, vocational trades, jobs and other careers along with the concrete professional information etc.

Now, that the vocational guidance has acquired a voice after the setting up of State Council of Educational Research and Training, the Bureau has decided to observe 1982-83 as the year of "Vocational Guidance in Schools" by launching a vigorous campaign to introduce some more projects in some other districts of the State such as "Truancy among boys" (Ropar) "Determination of the skill and efforts of the students for choosing a trade" (Ludhiana) "Stagnation and Guidance Services at middle stage" (Hoshiarpur) "Counselling services under" "Minimum Guidance Programme" (Patiala).

#### (c) Evaluation Unit

The Evaluation Unit undertook a new type of work after creation of SCERT. Following are the main achievements of this Unit: —

- i. Analysis of the reports of the Examiners in the subject of English regarding the performance of students in M.S. Examination conducted in March, 81 by the Punjab School Education Board.

2. The main objective of this study was to find out the causes of failures in the subject of English in Middle Standard examination and to suggest remedial measures to improve the programmes of students in the subject. The salient findings of the study are given below: —

- (a) Teaching of composition in English especially of an Essay was defective.
- (b) Students were weak in Grammar, Better techniques for teaching Grammar should be developed.
- (c) Method for imparting training in Translation need be revised.

3. Internal Assessment Scheme — A revised draft has framed for this scheme & has been sent to the Principals of the three Inservice Training Centres for their comments. On receipt of these comments, The scheme might have to be revised.

4. A study was taken to find out the correlation between the Internal Assessment & External Awards of the 10th Class students of Ropar Tehsil.

The object of the study was to find out whether the Internal Assessment sent by the schools of the State to the Punjab School Education Board for the students of High Schools appearing in the Xth Class Examination, is in consonance with their achievements in the External Examination.

Data was collected from the Punjab School Education Board Mohali, about 1,200 students of Ropar Tehsil appeared in the exam. in 1977, 2,600 in 1978, 1,700 in 1979, 2,300 in 1980 and 2,500 in 1981. Marks obtained by these students in the Internal Assessment & External Exam. Year wise and subjectwise i.e. English, Hindi, Punjabi, Maths, General Science and Social Study were taken for the purpose.

The data was treated statistically and the Co-efficient of correlation worked out which revealed insignificant or even negative correlation between the two assessments.

5. Another study 'Analysis of Middle Standard Examination Results from 1979 to 1981 is also in hand.

6. An article on "Diagnostic Evaluation and Remediation For Effective Learning" by Dr. Pritam Singh was translated in Punjabi for the guidance of the teachers of our schools.

**(d) Educational Technology**

Educational Technology Cell in the SCERT aims at spreading education by maximum utilisation of mass media, developing appropriate programmes to improve quality of education at all levels and concentrating on universalisation of elementary education through Radio, TV and Print Media. For guiding the working of this cell, an Advisory Committee under the Chairmanship of Financial Commissioner, Education was constituted. The Committee met on 18.11.81 and important and useful suggestions pertaining to procurement of Radio-sets for Primary Schools, exposure of students to the films in schools, adoption of primary schools for certain projects by D.P.I. (Colleges) and Punjab School Education Board, Intensive use of jeep for the E.T.C. were given.

At the present juncture radio, as a mass media of communication is pressed into service for bringing about the requisite improvement in the educational programmes. Some experiments conducted and the Projects undertaken by ETC (SCERT) in the recent past visualise the progressing pace advanced in dynamic process of education.

In pursuance of the recommendations of the Advisory committee on ET, Jullundur District has been selected for undertaking a pilot Project to procure transistors/radio sets for the Primary Schools with the collaboration of PTAs. Efforts are afoot in this respect to procure listening sets in a phased manner for all the 12,371 Primary Schools in the State by motivating the community around. The results in Jullundur, Kapurthala and Ludhiana Districts are encouraging and more than 160, 60 and 10 Primary Schools in these districts have been provided with listening sets respectively. Similar efforts have been initiated in other districts and encouraging reports are expected to pour in.

Regular annual schedule for 1981-82 was circulated to the Primary and Secondary Schools. Coupled with this endeavour, a guide book for utilisation of radio sets by the school teachers has been got printed and supplied to about 5,000 primary schools of the state.

During the year 1980-81 sanction to launch 8 projects, viz., inclusion of E.T. in Teachers Training Courses; Organisation of State Level Seminar on E.T.; Organisation of Radio Lesson Script Writers Workshop; Utilisation of Educational Broadcast, Evaluation of Broadcasting in Primary Schools; Preparation of Slides for school children. Status Survey of an Educational Block and preparation of Radio/Correspondence Lessons was received from Government of India. Seven projects could be successfully completed with the collaboration of SISE, AIR, Inservice Training Centre, Jullundur and the Punjab University, Chandigarh. Final recommendations with regard to the seminars/workshops received were submitted to the Govt. and the Universities concerned.

'Status Survey of backward Block, Majri (Ropar), was undertaken so as to adopt this block for all round development in the educational sphere. The factual data obtained through the Assessment Unit of the District Primary Education Officer, Ropar has revealed that much needs to be covered to bring it to the level proposed by the working Group on Universalisation of Elementary Education. It lags behind in provision of many such facilities as are needed even to keep the work going and as may be desired to achieve commendable academic results.

In order to bring about qualitative improvement in education and create awareness regarding E.T. in the field, the following 3 projects were sanctioned during 1981-82 as a continued process :—

1. Seminar to create awareness in the field :—Forty five officers of the rank of Dy. Education Officer, Principals and Headmistresses participated in the seminar. Prior to this a workshop on development of listening skill in the teachers was also held which was attended by about 20 selected teacher of the state. A seminar of 12 Primary Teachers exclusively regarding projectors, films, broadcasts, was held on 29 March 1982 and 30 March, 1982. Only the Primary Teachers of Jullundur and Ropar Districts participated. They were given practical training by the Film Librarian in preparing improvement projects for Primary Classes.
2. Seventeen Slides-Projects have been purchased to be placed at the disposal of the selected Primary Schools in Ropar and Jullundur Districts where procurement of radio sets, the radio listening programmes and their evaluation is to be undertaken as a pilot project Scheme .
3. A third project ' Script Writers' Workshop was undertaken by E.T.C. (SCERT) with collaboration of AIR and Inservice Training Centre, Jullundur under the guidance of Director SCERT. About 100 script writers participated in the workshop to prepare lessons for AIR for 1982-83. The training imparted to the participants

paved a good ground for future academic pursuits and proposals for improved radio lessons.

In addition to the above programme, the following projects are also under process with the E.T.C.

#### **Correspondence Courses for the School Teachers**

It is to be put up by script writer (ETC) to the Director SCERT for final discussion.

Another important scheme for follow up by ETC with UNICEF through Government of India is the procurement of 500, Radio Sets for Primary Schools in Punjab State. A detailed scheme has been asked by the NCERT.

It is heartening to note that sanction to the implementation of four projects viz. A State Level Seminar on Educational Technology, 'Script Writer' Workshop, Preparation of Slides and purchase of equipment for Slides for Schools and evaluation of impact of Radio Broadcasts in Jullundur district (A Pilot Project) have since been received from the Punjab Govt recently for the year 1982-83. These projects will be undertaken by E.T.C. with collaboration of various agencies which are already assisting the SCERT as resource centres.

#### **(e) Audio-Visual Education & Film Library**

During the year 1981-82, the State A.V. Unit lent as many as 790 films in various educational institutions of the State.

Due to paucity of funds it was not possible to organise regular training courses in A.V. Education & Utilisation of A.V. machines. However, some attempts were made in this direction and training in the operation of A.V. machines was imparted to 17 lecturers by the technical hands of the Unit.

In addition, film projectors and other A.V. machines of three institutions were repaired and set in order.

#### **(f) Survey Unit**

The Survey Section of SCERT is engaged in involving a new techniques of sample surveys in the field of education. Although such a technique has been tried in the field of Industries, Agriculture and Animal Husbandary etc, it has yet to be applied to the studies in the field of education. For this purpose a pilot survey regarding facilities in schools in rural areas of Patiala Distt. has been organised. For this purpose the objectives of the proposed survey have been indentified and clearly enumerated. Covering the objectives of this survey, five formats for the actual conduct of the survey have been prepared. These five formats cover the following facts of schools: -



- (i) Availability of elementary school facility in rural areas.
- (ii) Availability of facilities in schools of rural areas.
- (iii) Attendance, Enrolment ratio in elementary schools rural areas.
- (iv) Impact of distance on enrolment of middle stage in schools of rural areas.
- (v) School finance.

The formats have been prepared in the unit and pre-tested through the office of District Education officer, Patiala. The tabulation and analysis plan for the survey are being prepared in the unit. The sample has been drawn.

2. A format for collection of preliminary data for the District Education Plan, based on follow-up of Fourth All India Survey has been prepared and circulated among the D.E.Os. As an advance action programme this project is being intensively tried in Sangrur District. This trial will help to locate the problem areas in collection of data for this purpose.

3. For the first time in the history of the State, projections of enrolment with statistical tools are being tried out. Three alternatives have been adopted and figures worked out. Projections for Ist to 5th Class have already been completed and work for other classes is in hand. After completion of the enrolment projections, the unit intends to work out the number of teachers and schools required to cope with the increasing enrolment. This scientific study may form the basis of planning in the field of education for future.

4. Besides the above work, the unit has been engaged in working out SNE, Budget and Plan of SCERT for the newly created institute. The unit has also been engaged in making scientific study of organisational set up of other such units in other States. The assembly business relating to SCERT is also looked after by this unit.

#### (g) Inservice Training

With the setting up of SCERT the Inservice Training in Punjab was put on scientific lines. A detailed programme for the year 1981-82 was chalked out and implemented. In the three Institutes providing in-service training to teachers, a total of 3,012 teachers the break up of which is given below were

imparted training.

Sr. No.	Category	Teacher Trained
1	2	3
1.	Science Masters	852
2.	S.S. and Mathematics Masters	782
3.	Heads of High & Higher Secondary Institutions	318
4.	Language/Art-Craft Teachers	674
5.	D.P.Es/P.T.Is/N.D.S.	386
Total		3,012

Besides, 1,000 Primary teachers were exposed to new techniques in education for the first time under the guidance of the SCERT.

#### Study Group on Non-Formal Education

A study Group on Non-formal Education was held at Punjab Agricultural University, Ludhiana from 24th Feb. 1982 where in following resource persons drawn from various academic institutions participated.

1. Dr. M.R. Chilana, Deputy Education Adviser, Govt. of India, New Delhi.
2. Mrs. R.S. Shafi, Associate Fellow, National Institute of Educational Planners & Administrators, New Delhi.
3. Dr. Raghubir Singh, Professor, Extension Education, P.A.U., Ludhiana.
4. Dr. S.S. Pawar, Prof. and Head of Extension Education, P.A.U., Ludhiana.
5. Dr. Ranjit Singh, Associate Professor Extension Education, P.A.U., Ludhiana.
6. Shri H.L. Sharma, Lecturer, N.F.C., NCERT, New Delhi.

The report of the study has been sent to the Government of India, State Government & NCERT, New Delhi.

## ਵਿਸ਼ਾ ਸੂਚੀ

1981-82

	ਪੰਨਾ
ਵਿਸ਼ਾ ਸੂਚੀ	..
ਕ੍ਰਿਟੀਕ	.. 53
ਸਮੀਖਿਆ	.. 54-57
ਜਾਣ-ਪਛਾਣ	..

## ਭਾਗ 1 :

## ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ

ਕਾਂਡ	ਵਿਸ਼ਾ	ਪੰਨਾ
ਕਾਂਡ 1	ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਢਾਂਚਾ	.. 54-59
ਕਾਂਡ 2	ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ	.. 59-61
ਕਾਂਡ 3	ਵਿਦਿਅਕ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ	.. 61-61
ਕਾਂਡ 4	ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ	.. 61-61
ਕਾਂਡ 5	ਬੱਜਟ	.. 62-62
ਕਾਂਡ 6	ਕੇਅਰ ਸਕੀਮ	.. 62-62
ਕਾਂਡ 7	ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ	.. 63-63

## ਭਾਗ 2

## ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ

ਕਾਂਡ 1	ਸਕੂਲ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਢਾਂਚਾ	.. 64-65
ਕਾਂਡ 2	ਸੈਕੰਡਰੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ	.. 65-67
ਕਾਂਡ 3	ਸਮਾਜਿਕ (ਬਾਲਗ) ਸਿੱਖਿਆ	.. 67-67
ਕਾਂਡ 4	ਦਿਸਤਰੀ ਸਿੱਖਿਆ	.. 68-68
ਕਾਂਡ 5	ਕਿੱਤਾ ਕਰਨ ਸਿੱਖਿਆ	.. 68-70
ਕਾਂਡ 6	ਦਸਤੀ ਕਲਾ ਸਿੱਖਿਆ	.. 70-71
ਕਾਂਡ 7	ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਬੰਧ	.. 71-71

ਕਾਂਡ	ਵਿਸ਼ਾ	ਪੰਨਾ
ਕਾਂਡ 8	ਵਿਦਿਆਰਥ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ	.. 71-73
ਕਾਂਡ 9	ਸਿੱਖਿਆ ਸੁਧਾਰ ਕਮੇਟੀ	.. 74-74
ਕਾਂਡ 10	ਫੁੱਟਕਲ —	
	(ੜ) ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸਿੱਖਿਆ	.. 74-75
	(ਅ) ਵਜ਼ੀਫੇ	.. 75-76
	(ੲ) ਸਕੂਲ ਇਮਾਰਤਾਂ	.. 76-78
	(ਸ) ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਥੋਕ ਖਰੀਦ	.. 78-78
	(ਹ) ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਾਂਟ ਸਹਾਇਤਾ	.. 78-79
	(ਕ) ਨੈਸ਼ਨਲ ਫਿੱਟਨੈਸ ਕਾਰਪਸ ਸਕੀਮ	.. 78-79
	(ਖ) ਸਕੂਲ ਖੇਡਾਂ	.. 79-79
	(ਗ) ਬੱਜਟ	.. 79-81

### ਭਾਗ 3

#### ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ

ਕਾਂਡ 1	ਕਾਲਜ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਢਾਂਚਾ	.. 82-83
ਕਾਂਡ 2	ਕਾਲਜ ਸਿੱਖਿਆ	.. 83-88
ਕਾਂਡ 3	ਵਿਦਿਆਰਥ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ	.. 89-89
ਕਾਂਡ 4	ਵਜ਼ੀਫੇ	.. 90-93
ਕਾਂਡ 5	ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮਾਮਲੇ	.. 93-93
ਕਾਂਡ 6	ਫੁੱਟਕਲ —	
	(ੳ) ਬੱਜਟ	.. 93-94
	(ਅ) ਐਨ.ਸੀ.ਸੀ.	.. 94-95
	(ੲ) ਖੇਡ ਸਰਗਰਮੀਆਂ	.. 95-95
ਕਾਂਡ 7	ਵਿਸਥਾਰ ਸੇਵਾ ਵਿਭਾਗ —	
	(i) ਦੇਵ ਸਮਾਜ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਸ਼ਹਿਰ	.. 96-97
	(ii) ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਜਲੰਧਰ	.. 97-98
	(iii) ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਪਟਿਆਲਾ	.. 98-100

### ਭਾਗ 4

ਸਟੇਟ ਕੌਂਸਿਲ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਰਿਸਰਚ  
ਐਂਡ ਟਰੇਨਿੰਗ

.. 100-11

## ਕਿੱਟੀਕ

ਸਾਲ 1981-82 ਦੌਰਾਨ ਮੌਜੂਦਾ ਸਕੂਲਤਾਂ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਕਦਮ ਉੱਕੇ ਗਏ । 11-14 ਉਮਰ ਗਰੁਪ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਵਿਦਿਆ ਦੀਆਂ ਸਕੂਲਤਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਕਰਨ ਹਿੱਤ 66 ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਅੱਪਗ੍ਰੇਡ ਕਰਕੇ ਮਿਡਲ ਕੀਡਾ ਗਿਆ ਅਤੇ 14-17 ਉਮਰ ਗਰੁਪ ਲਈ ਹੋਰ ਸਕੂਲਤਾਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ 84 ਮਿਡਲ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਅੱਪਗ੍ਰੇਡ ਕਰਕੇ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਤੱਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

400 ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਇਕ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤੇ ਗਏ । ਚੰਗੇਰੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਲਈ ਸਕੂਲ ਕੰਪਲੈਕਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਇਸ ਸਕੀਮ ਤਹਿਤ ਸਾਰੇ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਨੌੜੇ ਦੇ ਹਾਈ ਅਤੇ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਸਕੂਲ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸਲੇਬਸਾਂ ਅਤੇ ਕੋਰਸਾਂ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ 'ਰਾਜ ਕੌਂਸਲ-ਵਿਦਿਅਕ ਖੋਜ ਤੇ ਸਿਖਲਾਈ' ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ।

ਕਿਉਂ ਜੋ ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਅਧਿਆਪਕ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਜੇ. ਬੀ. ਟੀ. ਜਮਾਤਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਆਧੁਨਿਕ ਢੰਗ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗਰੈਜੂਏਟਿਓਨ/ਇਨਸਟੀਟਿਊਟ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦੇ ਮੰਤਵ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ । ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ 3,012 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ । ਕਾਲਜ ਪੱਧਰ ਤੇ 14 ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ 18 ਨਵੇਂ ਕੋਰਸ ਵਿਸ਼ੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ । ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਲਈ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ, ਪਟਿਆਲਾ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਅਤੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ (ਲੜਕਿਆਂ ਲਈ) ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (ਲੜਕੀਆਂ ਲਈ) ਵਿਖੇ "ਕੈਰੀਅਰ ਵਿੰਗ" ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ।

ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਕਲਾ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਉੱਨਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਇਕ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੁਸਤਕਾਲਾ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ।

ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ 1981-82 ਦੌਰਾਨ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਤਸੱਲੀ-ਬਖਸ਼ ਸੀ ।

ਸਦੀ-

ਮਿਤੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ. 4 ਦਸੰਬਰ, 1986

ਮਿਸਜ ਗੁਰਬਿੰਦਰ ਚਾਹਲ,  
ਸਕੱਤਰ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ,  
ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ।

## ਸਮੀਖਿਆ

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅੰਕੜੇ ਇਕ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ

ਲੜੀ ਨੰ:	ਕਿਸਮ	ਮਿਤੀ 30-9-81 ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ (ਮੌਜੂਦਾ-ਸੁਦਾ) ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ	ਮਿਤੀ 30-9-81 ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ (ਮੌਜੂਦਾ-ਸੁਦਾ) ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ	ਆਯੁ-ਗੁੱਟ	ਮਿਤੀ 30-9-81 ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ (ਮੌਜੂਦਾ-ਸੁਦਾ) ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ
1.	ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ	12,382	20.08 ਲੱਖ	6-11	47,826
2.	ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ	1,410	6.94 ਲੱਖ	11-14	9,662
3.	ਹਾਈ ਸਕੂਲ	2,158	3.03 ਲੱਖ	14-17	32,472
4.	ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ (10+2 ਸਕੂਲ ਸਮੇਤ)				
5.	ਆਰਟਸ ਅਤੇ ਸਾਇੰਸ ਕਾਲਜ (ਹੋਮ ਸਾਇੰਸ ਕਾਲਜ ਸਮੇਤ)	161	1,22,898		4,799
6.	ਟੀਚਰ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਕਾਲਜ	18	3,493		276
7.	ਸਰੀਰਕ ਸਿੱਖਿਆ ਕਾਲਜ	2	475		37
8.	ਕਮਰਸ ਕਾਲਜ	1	283		22

ਸਾਲ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪਕ

1. ਸਕੂਲ ਕੰਪਲੈਕਸ ਸਿਸਟਮ ਚਾਲੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗਲੇ ਹਾਈ/ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ।

2. ਚਾਰ ਸੌ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਲਈ ਇਕ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਮੰਜੂਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ।
3. 6-14 ਆਯੂ-ਗੁੱਟ ਵਿਚ ਡਰਾਪ ਆਉਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਲਹੂਲਤਾਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਨ ਲਈ 250 ਪਾਰਟ-ਟਾਈਮ ਸਿੱਖਿਆ ਕੇਂਦਰ ਜੋ ਸਾਲ 1979-80 ਵਿਚ ਚਾਲੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਇਸ ਸਾਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖੇ ਗਏ ।
4. ਲੱਗਭੱਗ 10,000 ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਟਰੇਂਡ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਵਜੋਂ ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਕੌਰਸ ਦਾ ਦਾਖਲਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ।
5. ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਪੇ-ਅਧਿਆਪਕ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਲਿਸ਼ਾਂ ਨਾਲ 525 ਕਮਰੇ ਤੇ 433 ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਰ-ਦੀਵਾਰੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ 686 ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਅਤੇ 420 ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈਂਡ ਪੰਪ ਲਗਵਾਏ ਗਏ ।
6. ਕੋਅਰ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਖਾਣ ਯੋਗ ਤਿਆਰ ਭੋਜਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨਾਲ 80,000 ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਗਿਆ ।
7. ਸਰਕਾਰੀ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲਾਂ ਲਈ 10 ਨਵੀਆਂ ਸਾਇੰਸ ਲੈਬੋਰੇਟਰੀਆਂ, ਗਰਲਜ਼ ਹਾਈ ਸਕੂਲ, ਰਾਹੋਂ ਲਈ ਇਕ ਨਵੀਂ ਸਕੂਲ ਇਮਾਰਤ, ਲੜਕਿਆਂ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਹਾਈ ਸਕੂਲ, ਅਮਲੋਕ ਲਈ ਵਾਧੂ ਕਮਰਿਆਂ ਦਾ ਬਲਾਕ, ਚਾਰ ਸਕੂਲਾਂ (ਸਰਕਾਰੀ ਮਲਟੀ-ਪਰਪਜ਼ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਟਾਊਨ ਹਾਲ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਜਲੰਧਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਅਤੇ ਪਟਿਆਲਾ) ਵਿਚ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਰੀਜ਼ਰਜ਼ ਕਮਰੇ ਅਤੇ 2 ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਦਿਵਾਰੀਆਂ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਮੰਜੂਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ।
8. ਅਪਗਰੇਡ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ
 

(1) ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਤੋਂ ਮਿਡਲ	..	66
(2) ਮਿਡਲ ਤੋਂ ਹਾਈ	..	84
9. ਮੰਜੂਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ
 

(1) ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕ/ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕਾਵਾਂ	..	84
(2) ਮਾਸਟਰ/ਮਿਸਟਰੈਜਿਜ਼	..	472
(3) ਸੀ. ਅਤੇ ਵੀ. ਟੀਚਰ	..	264
(4) ਡੀ.ਪੀ.ਈਜ਼	..	84
(5) ਕਲਰਕ	..	84
(6) ਦਰਜਾ ਚਾਰ ਕਰਮਚਾਰੀ	..	238

10. ਨਾਨ-ਪਲਾਨ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਸਮਾਜਿਕ (ਬਾਲਗ) ਸਿੱਖਿਆ
- |                            |       |
|----------------------------|-------|
| ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ਸੈਂਟਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ | 250   |
| ਪੜ੍ਹਾਏ ਗਏ ਬਾਲਗਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ  | 6,700 |
11. ਨਾਨ-ਪਲਾਨ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਰੂਚਲ ਵੱਕਸ਼ਨਲ ਲਿਟਰੇਸੀ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ
- |                                 |        |
|---------------------------------|--------|
| ਚਲ ਰਹੇ ਸੈਂਟਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ         | 2,300  |
| ਬਾਲਗ ਜੋ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ | 63,000 |
12. 429 ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਏਡਿਡ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਲਈ 8,46,81,000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਗ੍ਰਾਂਟ-ਇਨ-ਏਡ ਵਜੋਂ ਮੰਜੂਰ ਕੀਤੀ ਗਈ।
13. ਮਿੰਨੀ/ਕੋਮੀ ਸਕੂਲ ਖੇਡਾ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਨੇ 28 ਜੇਨੇ ਦੇ, 24 ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਅਤੇ 19 ਕਾਂਸੀ ਦੇ ਤਗਮੇ ਜਿੱਤੇ।
14. ਵੇਕਸ਼ਨਡ ਕੋਰਸਾਂ ਵਿਚ 35,254 ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਦਾਖਲੇ ਲਏ।
15. ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜ ਹਰੀਜਨ ਭਲਾਈ ਸਕੀਮ
- ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ/ਕਬੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣ ਲਈ 4,65,41,439 ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਗ੍ਰਾਂਟ ਵਜੋਂ ਖਰਚ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਲਾਭ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 6,98,924 ਸੀ।
16. ਵੰਡੇ ਗਏ ਵਜ਼ੀਫਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ
- |              |       |
|--------------|-------|
| ਮਿਡਲ         | 558   |
| ਹਾਈ          | 2,548 |
| ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ | 22    |
17. 14 ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ 18 ਨਵੇਂ ਕੋਚਸ/ਵਿਸ਼ੇ ਚਾਲੂ ਕੀਤੇ ਗਏ।
18. ਚਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜਾਂ, ਮਹਿੰਦਰਾ ਕਾਲਜ ਪਟਿਆਲਾ, ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ (ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ), ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਮੋਹਨਤੀ ਅਤੇ ਕਾਬਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਕੋਰੀਅਰ ਵਿੱਚ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਇਕ ਪ੍ਰਤਿਸਠਾਵਾਨ ਸਕੀਮ ਚਾਲੂ ਕੀਤੀ ਗਈ।
19. ਆਰਟ ਅਤੇ ਕਲਚਰ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਬੜਾਵਾ ਦੇਣ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਇਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਚਾਲੂ ਕੀਤੀ ਗਈ।



20. ਮੁਲਾਈ, 1981 ਵਿਚ ਸਟੇਟ ਕੌਂਸਲ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਰਿਸਰਚ ਐਂਡ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ।
21. 3,012 ਸਕੂਲ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਇਨ-ਸਰਵਿਸ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ।

### ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

ਸਮੁੱਚਾ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਤਿੰਨ ਪੜਾਵਾਂ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ—ਅਰਥਾਤ ਸਰਕਾਰ, ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧ (ਸੰਸਥਾ) ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।

ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਚਾਰਜ ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਹੈ ਜੋ ਵਿੱਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਤੇ ਸਕੱਤਰ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ, ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਰਾਹੀਂ ਨੀਤੀਆਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਸਿੱਖਿਆ ਸਕੱਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸਹਿਯੋਗ ਲਈ ਸੀਨੀਅਰ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਟੀਮ ਜਿਵੇਂ ਸੰਯੁਕਤ ਸਕੱਤਰ, ਉਪ-ਸਕੱਤਰ ਅਤੇ ਅਧੀਨ ਸਕੱਤਰ ਹਨ । ਸਿੱਖਿਆ ਸਕੱਤਰ, ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਤਿੰਨੋਂ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟਾਂ ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ, ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਸਟੇਟ ਕੌਂਸਲ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਰਿਸਰਚ ਅਤੇ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਗ 1

ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ

ਕਾਂਡ 1

ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਢਾਂਚਾ

ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਜੋ ਸਾਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਹੈ, ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕਤਾ ਦੇਣ ਲਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਫਰਵਰੀ, 1978 ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਸਾਹਮਣੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਮੁਆਇਨੇ ਅਤੇ ਨਿਰੀਖਣ ਦੀ ਮਸੀਨਗੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ।

ਰਿਪੋਟ ਅਧੀਨ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਐਸ. ਮਧੋਕ, ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ (ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ) ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਟਾਫ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਨਿਮਨ-ਲਿਖਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸੀ:—  
ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਪੱਧਰ 'ਤੇ

ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ (ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ), ਪੰਜਾਬ

ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਫਸਰ	ਡਿਪਟੀ ਡਾਇ- ਰੈਕਟਰ (ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ)	ਸ.ਡਾ. (ਪ੍ਰ.ਸਿ.1)	ਸ.ਡਾ. (ਪ੍ਰ.ਸਿ.2)	ਸ.ਡਾ. (ਪ੍ਰ.ਸਿ.3)	ਲੋਕ ਅਫਸਰ ਮੁਲ-ਅੰਕਣ ਅਫਸਰ	
1	2	3	4	5	6	7
ਸੁਪਰਡੰਟ ਗ੍ਰੇਡ-1	ਸਹਾਇਕ ਰਜਿਸ- ਟਰਾਰ (ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ)	ਸੁਪਰਡੰਟ ਗ੍ਰੇਡ-1	ਸੁਪਰਡੰਟ ਗ੍ਰੇਡ-3	ਸੁਪਰਡੰਟ ਗ੍ਰੇਡ-1		ਸੁਪਰਡੰਟ ਗ੍ਰੇਡ-3
ਸੇਵਾਵਾਂ	ਸੁਪਰਡੰਟ ਗ੍ਰੇਡ-1 (ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ)	ਅਮਲਾ-1 ਤੇ ਯੋਜਨਾ	ਅਮਲਾ-2 ਅਤੇ ਕੋਅਰ	ਬੱਜਟ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ		ਟੀਚਰ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ

## ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ

ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿੱਖਿਆ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸੀਨੀਅਰ ਉਪ-ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿੱਖਿਆ ਅਫ਼ਸਰ(ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ) ਮੁੱਖੀ ਹਨ। 7 ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਜੂਨੀਅਰ ਇਕ ਹੋਰ ਉਪ-ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿੱਖਿਆ ਅਫ਼ਸਰ (ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਹੈ। ਸਹੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਰਾਜ ਵਿਚ 216 ਸਿੱਖਿਆ ਬਲਾਕ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰ ਬਲਾਕ ਦਾ ਮੁੱਖੀ ਬਲਾਕ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਫ਼ਸਰ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ 12 ਬਲਾਕ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਫ਼ਸਰ ਹਨ ਜੋ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਲਾਜ਼ਮੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਬਲਾਕ ਵਿਚ ਇਕ ਅਸਾਮੀ ਕਾਰਕ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 300 ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਅਧਿਆਪਕ ਵੱਖ ਵੱਖ ਬਲਾਕਾਂ ਵਿਚ ਇਨਲਿਸਟਮੈਂਟ ਅਤੇ ਐਨਰੋਲਮੈਂਟ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਾਇੰਸ ਸੁਪਰਵਾਈਜ਼ਰ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਸਿੱਖਿਆ ਅਫ਼ਸਰ (ਸਰੀਰਕ ਸਿੱਖਿਆ) ਜੋ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਾਇਡ ਤੇ ਪੌਸਟ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਸਾਇੰਸ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਹਰ ਮਹੀਨੇ 7 ਅਤੇ 4 ਦਿਨ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

## ਕਾਂਡ 2

### ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ

#### ਆਯੂ-ਗੁੱਟ 6-11 (ਜਮਾਤ 1-5)

#### 1. ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

ਰਾਜ ਵਿਚ ਮਿਤੀ 30-9-1981 ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਸੁਤੰਤਰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 12,382 ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 12,213 ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ 169 ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ (ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਸੁਦਾ) ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਚਲ ਰਹੇ ਸਨ।

#### 2. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

ਮਿਤੀ 30-9-81 ਨੂੰ 6-11 ਆਯੂ-ਗੁੱਟ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 20,07,965 ਸੀ। ਇਸ ਆਯੂ ਗੁੱਟ ਵਿਚ ਲੜਕੇ ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ 55 ਅਤੇ 45 ਸੀ।

#### 3. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

ਮਿਤੀ 30-9-1981 ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੁਤੰਤਰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ 47,826 ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 46,728 ਅਧਿਆਪਕ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ 1,098 ਅਧਿਆਪਕ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ (ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਸੁਦਾ) ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 22,409 ਅਧਿਆਪਕ ਮਰਦ ਅਤੇ 25,417 ਅਧਿਆਪਕ ਔਰਤਾਂ ਸਨ।

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿਚ 216 ਬਲਾਕ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਫਸਰ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਫਸਰ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਹੇਠ ਆਉਂਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਬਤੌਰ ਨਿਰੀਖਣ ਅਤੇ ਡਰਾਫ਼ਿੰਗ ਤੇ ਡਿਸਬੰਦਿੰਗ ਅਫਸਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਇਕ ਇਕ ਬਲਾਕ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਫਸਰ ਕੰਪਲਸਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਧੀਨ ਇਨਲਿਸਟਮੈਂਟ ਅਤੇ ਐਨਰੋਲਮੈਂਟ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਲ 1981-82 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਨਿਮਨ-ਲਿਖਤ ਸਕੀਮਾਂ ਸਫਲਤਾ ਪੂਰਵਕ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਈਆਂ :—

### 1. ਬਿਨਾਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ

ਸਾਲ 1980-81 ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਇਮਾਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਇਮਾਰਤਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਹਿਪੋਟ ਆਧੀਨ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ 400 ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ ਰੱਖੇ ਸਨ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਧੀਨ ਹਰੀਜਨ ਬਸਤੀਆਂ, ਬੇਟ/ਪਛੜੇ ਖੇਤਰ, ਕੰਡੀ/ਪਹਾੜੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਥਾਪਤ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

### 2. ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਚਲਾਏ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇਣ ਸਬੰਧੀ

ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਚਲ ਰਹੇ ਏਡਿਡ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਪੈਟਰਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਜਿਸ ਅਧੀਨ ਘਾਟੇ ਦਾ 95% ਸਰਕਾਰ ਗ੍ਰਾਂਟ ਵਜੋਂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, 35.80 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਨਿਰਬਾਹ ਗ੍ਰਾਂਟ ਵਜੋਂ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਅਜਿਹੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 81 ਸੀ।

### 3. ਵੱਖ ਵੱਖ ਸੈਨਿਕ ਕਾਰਵਾਈ 'ਚ ਸ਼ਹੀਦ/ਨਕਾਰਾ/ਗਵਾਚੇ ਹੋਏ ਫੌਜੀਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਦਿਅਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣ ਬਾਰੇ

ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਫੌਜੀਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਿਲਟਰੀ ਉਪਰੇਸਨਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸ਼ਹੀਦ/ਨਕਾਰਾ/ਗਵਾਚੇ ਗਏ ਸਨ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ 10/- ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀ ਬੱਚਾ ਗ੍ਰਾਂਟ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀ।

### 4. ਵਿਸ਼ੁਕਤ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਫੇ ਦੇਣ ਬਾਰੇ

ਵਿਸ਼ੁਕਤ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ 92,000 ਰੁਪਏ ਦੇ ਵਜ਼ੀਫੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ 4,000 ਬੱਚੇ ਲਾਭ ਉਠਾ ਰਹੇ ਸਨ।

### 5. ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਬਿਲਡਿੰਗਾਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਵਾਸਤੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇਣ ਬਾਰੇ

ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਜੋ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਵਿਭਾਗ ਰਾਹੀਂ ਗ੍ਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ 7.20 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਸਹਾਇਤਾ ਵਜੋਂ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

## 6. ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਮਾਪੇ-ਅਧਿਆਪਕ ਅੰਜੋਸ਼ਿਟਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ

ਲਗਭਗ ਹਰ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਮਾਪੇ-ਅਧਿਆਪਕ ਅੰਜੋਸ਼ਿਟਿਸ਼ਨ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਸੁਧਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਨੇ 1981-82 ਵਿਚ 525 ਕਮਰੇ ਅਤੇ 433 ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਦੀਵਾਰੀਆਂ ਬਨਵਾਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਵਲੋਂ 696 ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ 420 ਪਾਣੀ ਦੇ ਨਲਕੇ ਲਗਵਾਏ ਗਏ ਹਨ।

### ਕਾਂਡ 3

#### ਵਿਦਿਅਕ ਯੋਜਨਾ-ਬੰਦੀ

6-11 ਆਯੂ ਗੁੱਟ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰੀ-ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਲਈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਗੁਣਾਤਮਕ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਸਾਲਾਨਾ ਯੋਜਨਾ 1981-82 ਅਧੀਨ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਈ ਸਕੀਮਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਹੋਣ ਲਿਖੇ ਕਦਮ ਪੁੱਟੇ ਗਏ : —

1. ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਸਬੰਧੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ 80 ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੀਣ ਦੇ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਉਪਲਬਧ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।
2. 6-11 ਆਯੂ ਗੁੱਟ ਦੇ ਡਰਾਪ-ਆਊਟ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਸਾਲ 1979-80 ਵਿਚ ਜੋ 250 ਪਾਰਟ-ਟਾਈਮ ਨਾਨ-ਫਾਰਮਲ ਸਿੱਖਿਆ ਕੇਂਦਰ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਲ 1981-82 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਚਾਲੂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।
3. ਰਿਪੋਰਟ ਅਧੀਨ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ 400 ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਉਮਰਕਨ ਲਈ ਇਕ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਮੰਨਦਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ।

### ਕਾਂਡ

#### ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਲਗਭਗ ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਟਰੇਡਿੰਗ ਅਧਿਆਪਕ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਜ ਤੀਕ ਨੌਕਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੰਨ 1981 ਤੋਂ ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਕੋਰਸ ਲਈ ਦਾਖਲਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਵਿਭਾਗ ਇਸ ਕੋਰਸ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਟਰੇਡਿੰਗ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕਿ ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਦੀ ਟਰੇਨਿੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ।

## ਕਾਂਡ 5

## ਬਜਟ

ਬਲਾਕ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਫਸਰ ਆਪਣੇ ਦਫਤਰ ਅਤੇ ਨਾਲ ਦੇ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਹਨ ਸਬੰਧੀ ਡਰਾਈਂਗ ਅਤੇ ਡਿਸਬਰ-ਸਿੰਗ ਅਫਸਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਵੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੈ। ਬਜਟ ਸਬੰਧੀ ਸਥਿਤੀ ਜੋ ਸਾਲ 1981-82 ਦੇ ਬਜਟ ਅਨੁਮਾਨ ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ, ਉਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੀ : —

## ਬਜਟ ਅਨੁਮਾਨ

	ਰੁਪਏ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿੱਚ	ਸੌਧੇ ਅਨੁਮਾਨ (ਰੁਪੈ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿੱਚ)
ਦੇ-ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ (ਚਾਰਜਡ) ..	3,73,962	4,23,282
ਬੀ. ਸੈਕੰਡਰੀ ਟੀਚਰ- ਟਰੇਨਿੰਗ (ਚਾਰਜਡ)	16,09	17,21

## ਕਾਂਡ 6

## ਕੇਅਰ ਸਕੀਮ

ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਭੋਜਨ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ

ਸਕੂਲ ਲੱਚ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਜੋ ਕੇਅਰ (ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਫਾਰ ਅਮਰੀਕਨ ਰਲੀਫ ਐਵਰੀਵੇਅਰ) ਦੀਆਂ ਖੁਰਾਕ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਸੰਨ 1962 ਵਿਚ ਚਾਲੂ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਸਾਲ 1981-82 ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਕੇਅਰ ਦੀਆਂ ਖੁਰਾਕ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਿਚ ਕਮੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਲ 1981-82 ਦੌਰਾਨ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 3.16 ਲੱਖ ਤੋਂ ਘੱਟਾ ਕੇ 2.79 ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਯੋਗ ਤਿਆਰ ਖੁਰਾਕ ਦੇਣ ਲਈ ਰਾਜਪੁਰਾ ਵਿਖੇ ਇਕ ਪੰਜੀਰੀ ਪਲਾਂਟ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਜੋ ਅਗਸਤ, 1981 ਦੌਰਾਨ ਚਾਲੂ ਹੋਇਆ। ਸਾਲ 1981-82 ਦੌਰਾਨ 2,97,381 ਕਿਲੋਕ੍ਰਾਮ ਪੰਜੀਰੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜੋ 35,68,572 ਖਾਣਿਆਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸੀ। ਸਾਲ 1981-82 ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦੁਆਰਾ 80,000 ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਯੋਗ ਤਿਆਰ ਭੋਜਨ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਅਜਿਹਾ ਯੂਨਿਟ ਮੁਕੇਰੀਆਂ ਵਿਖੇ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਹ ਕੰਮ ਪ੍ਰਗਤੀ ਅਧੀਨ ਹੈ।

## ਕਾਂਡ 7

## ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ

ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਸ਼ਾਖਾ ਕੇਵਲ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਹੀ ਇਮਤਿਹਾਨ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਲ 1981-82 ਵਿਚ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਸ਼ਾਖਾ ਨੇ ਲਏ :-

ਪ੍ਰੀਖਿਆ	ਕੁੱਲ ਉਮੀਦਵਾਰ	ਪਾਸ ਉਮੀਦਵਾਰ	ਪਾਸ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ
1. ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. . . . . ਭਾਗ 1	15	8	53.3%
2. ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. . . . . ਭਾਗ 2	918	840	91.5%

ਪੰਜਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦੀ ਵਜ਼ੀਫਾ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਸ਼ਾਖਾ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਪੰਜਵੀਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿਚ 70% ਤੋਂ ਵੱਧ ਅੰਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ, ਉਹ ਹੀ ਇਸ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਦੇ ਯੋਗ ਸਨ। ਰਾਜ ਵਿਚ 48 ਸੈਂਟਰ ਬਣੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 8,818 ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇਸ ਇਮਤਿਹਾਨ ਲਈ ਬੈਠੇ। ਇਸ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ ਪੁਸ਼ਨ ਪੱਤਰ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਸੌਂਪੇ ਗਏ ਬੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਉਪ-ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਫਸਰ (ਪ੍ਰਾ) ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਕੇਂਦਰ ਹਾਈ/ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ ਕੇਂਦਰ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਮਤਿਹਾਨ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਉੱਤਰ ਪੱਛਮੀਆਂ ਦਾ ਮੁਲ-ਅੰਕਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸੀ ਦਿਨ ਸਾਰੀਆਂ ਅਵਾਰਡ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਉਪ-ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ।

## ਭਾਗ 2

### ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ

#### ਕਾਡ 1

#### ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ (ਸਕੂਲ) ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਢਾਂਚਾ

ਸਰਦਾਰ ਉੱਜਲ ਦੀਦਾਰ ਸਿੰਘ, ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ (ਸਕੂਲ), ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਸਕੂਲ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਤੌਰ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ (ਸਕੂਲ) ਦਾ ਚਾਰਜ ਜੁਲਾਈ, 1981 ਵਿੱਚ ਸੰਭਾਲਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ 4 ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭਾਵ ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਬੰਧ), ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿੱਖਿਆ), ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਵੋਕੇਸ਼ਨਲ ਸਿੱਖਿਆ) ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਪੁਸਤਕਾਂ) ਹਨ ਜੋ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਕੰਟਰੋਲ, ਵਿੱਦਿਅਕ ਮਾਮਲੇ, ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਸਬੰਧੀ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਸਕੀਮਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ, ਵੋਕੇਸ਼ਨਲ ਸਿੱਖਿਆ ਸੁਪਰਾਇਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਵਜੋਂ ਗ੍ਰਾਂਟ ਮੰਜੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਅਗੇ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਤਿੰਨ ਸਹਾਇਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਅਤੇ ਚੌ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਜ ਅਫਸਰ ਅਤੇ ਇਕ ਸਹਾਇਕ ਲੇਖਾ ਅਫਸਰ ਹਨ। ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਵੋਕੇਸ਼ਨਲ ਸਿੱਖਿਆ) ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਚਾਰ ਵਿਸ਼ਾ ਮਾਹਿਰ ਹਨ। ਇਕ ਲੇਖਾ ਅਫਸਰ ਸਾਢੇ ਨਾਨ-ਪਲਾਨ ਬੱਜਟ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਬਜਟ ਅਤੇ ਲੇਖਾ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਜੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਇਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਫਸਰ ਵੀ ਹੈ, ਜੋ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਅਤੇ ਖੇਤਰ ਪੱਧਰ ਤੇ ਆਮ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੀ.ਈ.ਐਸ.-I ਅਤੇ ਅਤੇ II (ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਨਹੀਂ) ਕਾਡਰ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਡੀਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਅਤੇ ਵਿੱਤੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਹਨ।

ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਇਤਾਵਾ, ਜੋ ਅਫਸਰ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਕੰਮ ਚਲਣ ਵਿੱਚ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਹਨ, ਅਤਿਰਿਕਤ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਯੁਵਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ), ਯੁਵਕ ਭਲਾਈ ਅਫਸਰ, ਸਪੋਰਟਸ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ ਅਤੇ ਅੰਕੜਾ ਅਫਸਰ।

ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸਕੂਲ ਲਈ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਕੰਮ ਕਾਜ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਪੈਰਾਮਿਡ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਭਾਵ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ, ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਕਾਰਜ, ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿੱਖਿਆ, ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਸਹਾਇਤਾ, ਵਜੀਫ਼ੇ, ਵੋਕੇਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ, ਖੇਡਾਂ, ਲੇਖੇ ਅਤੇ ਅੰਕੜੇ।



ਖੇਤਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਵਿੱਦਿਅਕ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਮੰਡਲ ਸਿੱਖਿਆਂ ਅਫ਼ਸਰ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਅਮਤਾ ਅਫ਼ਸਰ ਅਤੇ ਉਪ-ਮੰਡਲ ਸਿੱਖਿਆਂ ਅਫ਼ਸਰ ਹਨ। ਮੰਡਲ ਸਿੱਖਿਆਂ ਅਫ਼ਸਰ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿੱਖਿਆ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਅਤੇ ਦੇਖਭਾਲ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖੀ ਕੰਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ, ਹਾਈ ਅਤੇ ਮਿੱਡਲ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਇਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿੱਖਿਆ ਅਫ਼ਸਰ ਜਿਸ ਦੀ ਅਗੇ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਅਕਾਰ ਤੇ 2 ਜਾਂ ਵੱਧ ਉਪ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿੱਖਿਆ ਅਫ਼ਸਰ ਅਤੇ ਇਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਫ਼ਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿੱਖਿਆ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਡਿਊਟੀਆਂ ਨਿਪੁੰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਿਪਟਾਉਣ ਲਈ ਵਿੱਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਅਖਤਿਆਰ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ।

## ਕਾਂਡ-2

### ਸੇਕੰਡਰੀ ਐਂਬੁਕੇਸ਼ਨ

#### (ੳ) ਐਂਟੀਸੈਂਟਰੀ ਸਿੱਖਿਆ (ਆਯੂ ਗੁੱਟ 11-14)

ਸਾਲ 1981-82 ਦੌਰਾਨ 66 ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਪੱਧਰ ਉੱਚ ਕਰਕੇ ਮਿਡਲ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ 132 ਆਸਾਮੀਆਂ ਮਾਸਟਰਜ਼/ਮਿਸਟਰੈਸਿਜ਼, 264 ਆਸਾਮੀਆਂ ਸੀ. ਅਤੇ ਵੀ. ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ 66 ਆਸਾਮੀਆਂ ਦਰਜਾ ਚਾਰ ਦੀਆਂ ਰਚੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ।

#### (1) ਸੁਤੰਤਰ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

ਮਿਤੀ 30 ਸਤੰਬਰ, 1981 ਨੂੰ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਸੁਤੰਤਰ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 1,410 ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ 1,325 ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ 85 ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ (ਮੰਜੂਰ ਸੁਦਾ) ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।

#### (2) ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

ਮਿਤੀ (30 ਸਤੰਬਰ, 1981) ਨੂੰ ਆਯੂ ਗੁੱਟ 11-14 ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 694 ਲੱਖ ਸੀ। ਇਸ ਆਯੂ-ਗੁੱਟ ਵਿੱਚ ਲੜਕੇ ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ 61 ਅਤੇ 39 ਸੀ।

#### (3) ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

ਮਿਤੀ 30 ਸਤੰਬਰ, 1981 ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਮਿੱਡਲ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 9,662 ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ 8,516 ਅਧਿਆਪਕ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ 1,146 ਅਧਿਆਪਕ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ (ਮੰਜੂਰ ਸੁਦਾ) ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 5,602 ਅਧਿਆਪਕ ਸਰਦ ਅਤੇ 4,060 ਅਧਿਆਪਕ ਇਸਤਰੀਆਂ ਸਨ।

## (ਅ) ਸੈਕੰਡਰੀ ਜਿੱਖਿਆ (ਆਯੂ-ਗੁੱਟ 14-17)

ਇਸ ਵਿਚ, ਠੋਢੀ, ਦਸਵੀਂ/ਗਿਆਰਵੀਂ ਜਮਾਤਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਰਾਜ ਵਿਚ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਹਨ ਭਾਵ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਜੋ ਇਸ ਆਯੂ ਗੁੱਟ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿੱਦਿਅਕ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਾਲ 1981-82 ਦੌਰਾਨ 84 ਸਰਕਾਰੀ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਪੱਧਰ ਉੱਚਾ ਕਰਕੇ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ 84 ਆਸਾਮੀਆਂ ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕ/ਅਧਿਆਪਕਾਵਾਂ, 336 ਆਸਾਮੀਆਂ ਮਾਸਟਰਜ਼/ਮਿਸਟਰੈਸਿਜ਼, 84 ਆਸਾਮੀਆਂ ਡੀ.ਪੀ.ਈ.ਜ਼, 84 ਆਸਾਮੀਆਂ ਕਲਰਕਾਂ ਅਤੇ 168 ਆਸਾਮੀਆਂ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਰਚੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਕ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਲਿਆ।

## (1) ਹਾਈ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

ਰਾਜ ਵਿਚ ਮਿਤੀ 30-9-1981 ਨੂੰ ਹਾਈ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 2,158 ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 1,798 ਸਰਕਾਰੀ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਅਤੇ 360 ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ (ਮੰਜੂਰ-ਸੁਦਾ) ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਸਨ।

## (2) 10+2 ਸਕੂਲਾਂ ਸਮੇਤ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

ਮਿਤੀ 30 ਸਤੰਬਰ, 1981 ਨੂੰ ਰਾਜ ਵਿਚ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ (10+2 ਸਕੂਲਾਂ ਸਮੇਤ) ਦੀ ਗਿਣਤੀ 259 ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 119 ਸਰਕਾਰੀ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਅਤੇ 140 ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ (ਮੰਜੂਰ-ਸੁਦਾ) ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਸਨ। ਇਹ ਸੰਸਥਾਵਾਂ 11ਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤਕ ਵਿੱਦਿਆ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

## (3) ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

ਮਿਤੀ 30 ਸਤੰਬਰ, 1981 ਨੂੰ 14-17 ਆਯੂ-ਗੁੱਟ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 3.03 ਲੱਖ ਸੀ। ਇਸ ਆਯੂ-ਗੁੱਟ ਵਿਚ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ 62 ਅਤੇ 38 ਸੀ।

## (4) ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

ਮਿਤੀ 30 ਸਤੰਬਰ, 1981 ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਹਾਈ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 32,472 ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 26,530 ਅਧਿਆਪਕ ਸਰਕਾਰੀ ਹਾਈ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ 5,942 ਅਧਿਆਪਕ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ (ਮੰਜੂਰ-ਸੁਦਾ) ਹਾਈ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 19,503 ਅਧਿਆਪਕ ਮਰਦ ਅਤੇ 12,969 ਅਧਿਆਪਕ ਇਸਤਰੀਆਂ ਸਨ।

ਮਿਤੀ 30 ਸਤੰਬਰ, 1981 ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ (10+2 ਸਕੂਲਾਂ ਸਮੇਤ) ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ 9,057 ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ

4,984, ਅਧਿਆਪਕ ਸਰਕਾਰੀ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ (10+2 ਸਕੂਲਾਂ ਸਮੇਤ) ਵਿਚ ਅਤੇ 4,073 ਅਧਿਆਪਕ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ (ਮੰਜ਼ੂਰ ਸ਼ੁਦਾ) ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ (10+2 ਸਕੂਲਾਂ ਸਮੇਤ) ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 5,005\* ਅਧਿਆਪਕ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ 4,052 ਅਧਿਆਪਕ ਖਾਸਤਰੀਆ ਸਨ।

### ਕਾਂਡ 3

#### ਸਮਾਜਿਕ (ਬਾਲਗ) ਸਿੱਖਿਆ

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਹਾਤੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਇਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੜ੍ਹਾਉ-ਵਾਰ ਉਲੀਕੀਆ ਹੈ ਜੋ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆ ਸਕੀਮਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ :—

#### 1. ਸਮਾਜਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਸਕੀਮ (ਨਾਨ-ਪਲਾਨ)

ਬਾਲਗਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸਾਲ 1954-55 ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜੋ ਰਾਜ ਦੇ 10 ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ 25-30 ਕੇਂਦਰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ 250 ਕੇਂਦਰ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਥੇ 6,700 ਬਾਲਗਾਂ ਨੂੰ ਲਿਆਈ, ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਲੇਖੇ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਬਾਜ਼ੀ, ਦਸਤਕਾਰੀ, ਕਾਢਾਈ ਅਤੇ ਰਸੋਈ ਆਦਿ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਚੰਗੇ ਨਾਗਰਿਕ ਬਣ ਸਕਣ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਆਰਥਕ ਮਿਸ਼ਨ ਵੀ ਉਚਾ ਕਰ ਸਕਣ।

#### 2. ਰੂਰਲ ਫੰਕਸ਼ਨਲ ਲਿਟਰੇਸੀ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਸ (ਨਾਨ-ਪਲਾਨ)

ਕਾਰਜ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਸਾਲ 1978-79 ਵਿੱਚ ਸਤ-ਪ੍ਰਤੀਸਤ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਹ ਸਕੀਮ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਹੁਣ ਇਸ ਨਾਨ-ਫਾਰਮਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਆਯੂ-ਗੁੱਟ 15-35 ਲਈ ਸਕੀਮ ਭੀ ਸਮਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਾਲ 1981-82 ਵਿਚ 2,500 ਕੇਂਦਰਾਂ ਲਈ 47.79 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਕੇਵਲ 2,300 ਕੇਂਦਰ ਚਲ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਲਗਭਗ 63,000 ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਸਕੀਮ 7 ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਅਫਸਰਾਂ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਦੇ ਦਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਚਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਦਾ ਮੰਤਵ ਪੇਂਡੂ ਬਾਲਗਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਈ/ਲਿਖਾਈ ਅਤੇ ਲੇਖੇ ਦੇ ਕੰਮ ਚਲਾਉ ਗਿਆਨ ਦੇਣ ਤੇ ਇਹ ਵਾ ਆਪਣੇ ਕਿੱਤੇ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਦੇਣਾ ਸੀ।

#### 3. ਨਾਨ-ਫਾਰਮਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ (ਆਯੂ-ਗੁੱਟ 11-14)

ਉਪਰੋਕਤ ਸਕੀਮਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਕ ਹੋਰ ਨਾਨ-ਫਾਰਮਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਆਯੂ-ਗੁੱਟ 11-14 ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਕਾਰਣ ਪੜ੍ਹਾਈ ਛੱਡ ਗਏ ਜਾ ਉੱਕਾ ਹੀ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਗਏ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵਿਚ ਸਮਝ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਸਾਲ 1981-82 ਵਿਚ 600 ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਿਚੋਂ 528 ਕੇਂਦਰ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ਸਨ। ਹਰ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ 15-20 ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦਾਖਲ ਸਨ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਲਈ ਨਾਨ-ਪਲਾਨ ਅਤੇ ਪਲਾਨ ਹੇਠ 7 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਖਰਚ ਉਪਬੰਧ ਸੀ।

## ਕਾਂਡ 4

### ਇਸਤਰੀ ਸਿੱਖਿਆ

ਪੰਜਾਬ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਰਾਜ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਅਦਾਕਾਰੀ ਅਤੇ ਯੋਗਦਾਨ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੜਕੀਆਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ।

1981-82 ਵਿਚ ਵਿਦਿਆਰਥਣਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਆਯੂ-ਗ੍ਰੇਟ 11-14 ਵਿਚ 2.74 ਲੱਖ ਅਤੇ ਆਯੂ-ਗ੍ਰੇਟ 14-17 ਵਿਚ 1.15 ਲੱਖ ਸੀ ਜਦ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਹ ਗਿਣਤੀ ਕਰਮਵਾਰ 2.73 ਲੱਖ ਅਤੇ 1.09 ਲੱਖ ਸੀ। ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਇਹ ਵਾਧਾ ਕਾਫੀ ਉਤਸ਼ਾਹਜਨਕ ਸੀ। ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੁਹਿੰਮ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ।

ਵਿਦਿਆਰਥਣਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵੰਗ ਨਾਲ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰ ਸਕਣ।

ਸਾਲ 1981-82 ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਆਰਟੀ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ 27 ਉਮੀਦਵਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪੇ ਨੌਕਰੀ ਦੌਰਾਨ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ ਨੂੰ ਬਤੌਰ ਮਿਸਟਰੈਸਿਜ਼ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 640 ਮਿਸਟਰੈਸਿਜ਼ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਰੈਗੂਲਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। 102 ਮਿਸਟਰੈਸਿਜ਼ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 16 ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਦੇ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਆਸਾਮੀ ਤੇ ਤਰੱਕੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਪੰਜਾਬ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ ਵਰਤਮਾਨ ਵਸੀਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਇਸਤਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਗੁਣਾਤਮਕ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

## ਕਾਂਡ 5

### ਕਿੱਤਾ ਕਰਣ ਸਿੱਖਿਆ

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਰਾਜ ਦੇ 50 ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ 100 ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ/ਹਾਈ ਅਤੇ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਮਿਡਲ ਵਿਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਸਾਲ 1975-76 ਦੇ ਵਿੱਦਿਅਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਵੋਕੇਸ਼ਨਲ ਸਿੱਖਿਆ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਾਲ 1980-81 ਵਿਚ 100 ਹੋਰ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਚੁਣੇ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵੋਕੇਸ਼ਨਲ ਅਲਾਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਵੋਕੇਸ਼ਨਲ ਸਿੱਖਿਆ ਸਾਲ 1982-83 ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਨਵੇਂ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਪੈਟਰਨ ਵਿਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਵਲੋਂ ਵੋਕੇਸ਼ਨਲ ਦੇ ਨਵੇਂ ਸਿਲੇਬਸ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

## ਸਕੀਮ ਦੀ ਉੱਨਤੀ

ਵੋਕੇਸ਼ਨਲ ਕੋਰਸ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹਰਮਨ ਖਿਆਰੇ ਹਨ । ਜਨਤਾ ਵਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਵੋਕੇਸ਼ਨਲ ਕੋਰਸਿਜ਼ ਚਾਲੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਬਹੁਤ ਮੰਗ ਹੈ । ਸਾਲ 1981-82 ਵਿਚ ਸੈਕੰਡਰੀ ਅਤੇ ਅਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸਟੇਜ ਅਧੀਨ 11,635 ਅਤੇ 23,610 ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਤਰਤੀਬਵਾਰ ਵੋਕੇਸ਼ਨਲ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

### ਸਟਾਫਿੰਗ ਪੈਟਰਨ

ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇਕ ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਕੀਮ ਦੇ ਵਿਚਾਰਜ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਚਾਰ ਵਿਸ਼ਾਂ-ਮਾਹਿਰ ਹਨ ਜੋ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਿੱਤੀਆਂ ਸਬੰਧੀ ਤਕਨੀਕੀ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰੇ ਅਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀਆਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਨਿਰੀਖਣ ਅਤੇ ਵਾਲੋ-ਅਪ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਦੋ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਲਈ ਇਕ ਕੋਆਰਡੀਨੇਟਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਆਸਾਮੀ ਦਾ ਪਦਨਾਮ ਬਦਲ ਕੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਵੋਕੇਸ਼ਨਲ ਅਫ਼ਸਰ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਪ੍ਰਤੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਹਰ ਇਕ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਟੇਜ ਤੇ ਤਿੰਨ ਵੋਕੇਸ਼ਨਲ ਮਾਸਟਰ ਅਤੇ ਅਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸਟੇਜ ਤੇ ਤਿੰਨ ਵੋਕੇਸ਼ਨਲ ਟੀਚਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ।

ਸਕੀਮ ਦਾ ਅਭੋਚਨਾਤਮਕ ਮੂਲ ਅੰਕਣ ਵੋਕੇਸ਼ਨਲ ਸਕੀਮ ਅਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸਟੇਜ

ਇਸ ਪੱਤਰ ਤੇ ਸੱਟੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਉਦੇਸ਼ ਹਨ :—

1. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਹੱਥੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਆਦਤ ਪਾਉਣਾ ।
2. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਚ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਹੁਨਰਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ
3. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਿੱਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਾਉਣਾ।
4. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰੁੱਚੀਆਂ, ਯੋਗਤਾਵਾਂ, ਦੁਝਾਨ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿੱਤਾ ਚੁਣਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨੀ ।

ਵਿਭਾਗੀ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੀ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਧੀਨ ਦਲ ਰਹੇ ਕੰਮ ਦਾ ਸਰਵੇਖਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਚਾਹੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਧੀਨ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਟੀਚੇ ਪੂਰੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ । ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਹੁਨਰਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਛੋਟੀ, ਸੱਤਵੀਂ ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਿੱਤੀਆਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ । ਉਹ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸੰਦ, ਸਾਜ਼ ਸਾਮਾਨ ਅਤੇ ਛੋਟੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਬੰਧੀ ਕੰਮ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਗਿਆਨ ਵੀ ਹਾਸਲ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਚਨਾਤਮਕ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿੱਤੀਆਂ

ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਚੁੱਥੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿੱਤਿਆਂ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

2. ਵੋਕੇਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਐਂਟ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਟੇਜ

ਨਵੇਂ ਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਿੱਤਿਆਂ ਦੇ ਸਿਲੇਬਸ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਹੈ । ਇਹ ਸੋਧਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਾਲ 1982-83 ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ । ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਨੁਸਾਰ 9 ਵੀਂ ਅਤੇ 10ਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੋ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਟਰੇਡਾਂ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਵੋਕੇਸ਼ਨਲ ਗਰੁੱਪ (ਪੁਰਾਣਾ ਪੈਟਰਨ) ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਕ ਟਰੇਡ ਚੁਣੇਗਾ । 11ਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਵੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਉਸੇ ਟਰੇਡ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨਗੇ ਜੋ ਉਸ ਨੇ 9ਵੀਂ, 10ਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਚੁਣਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਟਰੇਡ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਬੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾ ਸਕਣ । ਕੁਝ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਕੋਰਸ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਉਦਯੋਗਿਕ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਉਚੇਰਾ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਦਾਖਲਾ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਕਾਂਡ 6

ਦਸਤੀ ਕਲਾ ਸਿੱਖਿਆ

ਦਸਤੀ ਕਲਾ ਸਿੱਖਿਆ ਸਕੀਮ ਰਾਜ ਵਿਚ 1964 ਦੌਰਾਨ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ । ਇਸ ਸਕੀਮ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਤਕਨੀਕੀ ਮੰਤਰ ਦੇਣਾ ਸੀ । ਇਹ ਵਰਕਐਕਸਪੀਰੀਐਂਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸੰਭਵ ਹੈ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪਾਇਉਨੀਅਰ ਤਕਨੀਕੀ ਟੀਚਰ-ਟਰੇਨਿੰਗ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ, ਮਹਿਲਪੁਰ ਵਿਖੇ ਹੈ ਜਿਥੇ ਸਰਵਿਸ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਤਕਨੀਕੀ ਟਰੇਡਾਂ ਵਿਚ ਤੀਬਰ ਪ੍ਰੈਕਟੀਕਲ ਸਿਖਲਾਈ ਕਰਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਅਧਿਆਪਕ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਈ ਕਿੱਤਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਲਾਈ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਸਾਲ 1981-82 ਦੌਰਾਨ ਪਾਇਉਨੀਰ ਤਕਨੀਕੀ ਟੀਚਰ ਟਰੇਨਿੰਗ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ, ਮਹਿਲਪੁਰ ਦਾ ਟਰੇਨਿੰਗ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੀ :—

ਲੜੀ ਨੰ:	ਕੋਰਸ ਦਾ ਨਾਂ	ਜਿਨੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ
1.	ਵਰਕ-ਐਕਸਪੀਰੀਐਂਸ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰਪੈਂਟਰੀ ਮੈਟਲ ਫਿਟਿੰਗ ਤੇ ਬਿਜਲੀ ਟਰੇਡਾਂ ਦੀ ਰੈਗੂਲਰ ਸਿਖਲਾਈ ।	8
2.	ਦਸਤੀ ਕਲਾ ਸਿੱਖਿਆ ਟਰੇਡ/ਵਰਕ ਐਕਸਪੀਰੀਐਂਸ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਤਕਨੀਕੀ ਕਿੱਤੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਢੰਗ ਸਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਕੋਰਸ.	71
3.	ਵੋਕੇਸ਼ਨਲ ਮਾਸਟਰਜ (ਮਕੈਨੀਕਲ ਤੇ ਆਟੋਮੋਬਾਈਲ ਇੰਜਨੀ-ਅਰਿੰਗ ਦਾ ਇੰਨਸਰਵਿਸ ਕੋਰਸ)	12

ਦਸਤੀ ਕਲਾ ਸਿੱਖਿਆ ਰਾਜ ਦੇ 131 ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਬਤੌਰ ਵਿਸ਼ਾ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਛੇਵੀਂ, ਸੱਤਵੀਂ ਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਰਮਵਾਰ ਕਾਰਪੋਟਰੀ, ਮੈਟਲ ਫਿਟਿੰਗ ਤੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕਸ ਟਪੋਡਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਕਰਾਈ ਜਾਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਲ 7,670 ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਕੀਮ ਤੋਂ ਲਾਭਵੰਦ ਹੋਏ ਹਨ।

ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਤਕਨੀਕੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਵਰਕਸ਼ਾਪਾਂ, ਸਕੂਲ ਦੀ ਮੁਰਮਤ/ ਦੇਖਭਾਲ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਪਟੜੇ, ਦਫਤਰੀ ਟਰੇ, ਰੱਦੀ ਦੀ ਟੇਕਰੀ ਵਰਗੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੀ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਦੀਆਂ ਸਨ।

## ਕਾਂਡ 7

### ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਬੰਧ

ਇਕ ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਲਈ ਦੋ ਸਹਾਇਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਜੋ ਇਸਤਰੀ ਅਫਸਰਾ ਇਸਤਰੀ ਅਧਿਆਪਕਾਵਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਦੇਖ ਰੇਖ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਰਿਪੋਟ ਅਧੀਨ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਮੰਡਲ ਸਿੱਖਿਆ ਅਫਸਰਾ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿੱਖਿਆ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਰੋਕ ਪਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਅਹਿਤਿਆਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਤਾਂ ਜੋ ਕੰਮ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਿਪਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਹ ਅਹਿਤਿਆਰ ਪਹਿਲਾਂ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਜੀ ਪਾਸ ਹੀ ਸਨ।

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਾਲ 1981-82 ਦੌਰਾਨ ਸਕੂਲ ਕੰਪਲੈਕਸ ਸਿਸਟਮ ਚਾਲੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਾਰੇ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਕੰਟਰੋਲ ਸਿੱਖਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿੱਖਿਆ ਅਫਸਰਾਂ ਪਾਸ ਸੀ, ਨੇੜੇ ਲਗਦੇ ਹਾਈ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤਰ ਜਿਲ੍ਹਾ ਕੋਡਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਟੇਟ ਕੋਡਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਹਨ।

## ਕਾਂਡ 8

### ਵਿੱਦਿਅਕ ਯੋਜਨਾ ਬੰਦੀ

ਯੋਜਨਾ ਸਾਲ 1980-81 ਵਾਸਤੇ ਕੋਟੜੀ ਆਦਿ ਪਿੰਡੇ ਕੁੱਲ ਫਾਈਨਲ ਆਉਟਲੇ 389.97 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਸੀ। ਇਸ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਕੁੱਲ ਖਰਚਾ 388.59 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਸੀ। (ਭਾਵ 347.31 ਲੱਖ ਰੁ: ਰੈਵਿਨਿਊ ਅਤੇ 41.28 ਲੱਖ ਰੁ: ਕੰਪੀਟਲ ਖਰਚਾ) ਚੇਵੀਨਿਊ ਸਾਇਡ ਦਾ ਖਰਚਾ 97.53 % ਸੀ ਅਤੇ ਕੰਪੀਟਲ ਸਾਇਡ ਦਾ 121.13 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸੀ।

ਯੋਜਨਾ ਸਾਲ 1981-82 ਵਿਚ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਵਾਸਤੇ 578.50 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 506.07 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਚਾਲੂ ਭਾਗ (ਰੈਵਿਨਿਊ) ਵਾਸਤੇ

ਸਨ । ਜੋ-ਯੋਜਨਾ ਸਾਲ 1979-80 ਅਤੇ 1980-81 ਦੌਰਾਨ ਰਚੇ ਗਏ ਜਾਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਸਾਲ 1981-82 ਵਿਚ ਚਾਲੂ ਰਖਣ ਵਾਸਤੇ ਸੀ । ਉਪਬੰਧਤ ਯੋਜਨਾ ਰਾਸ਼ੀ ਦੀ ਸੰਕਟਰਵਾਰ ਵੰਡ ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੀ :—

(ਰਕਮ ਲੱਖਾਂ ਵਿੱਚ)

ਲੜੀ ਨੰ.	ਸੈਕਟਰ	ਕੁੱਲ ਉਪਬੰਧਤ ਰਾਸ਼ੀ	ਰੈਵੀਨਿਊ ਭਾਗ	ਕੈਪੀਟਲ ਭਾਗ
(1)	ਐਲਟੀਮੈਟਰੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ (ਮਿਡਲ)	213.02	199.62	13.40
(2)	ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿੱਖਿਆ	306.49	274.77	31.72
(3)	ਟੀਚਰਜ਼ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ	13.00	13.00	—
(4)	ਅੰਡਲਟ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ	15.60	15.60	—
	ਫਿਜ਼ੀਕਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਗੇਮਜ਼, ਸਪੋਰਟਸ ਐਂਡ ਯੂਥ ਸਰਵਿਸਜ਼	24.72	24.72	—
(6)	ਡਾਇਰੈਕਸ਼ਨ ਐਂਡ ਮਨਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਸੁਪਰਵਿਜ਼ਨ	3.67	3.67	—
(7)	ਇਸਟੈਬਲਿਸ਼ਮੈਂਟ ਆਫ ਇੰਟਰ-ਨੈਸ਼ਨਲ ਚਿਲਡਰਨ ਹੋਮ ਐਂਡ ਛੋਟ ਬੀੜ	2.00	—	2.00
	ਕੁਲ ਜੋੜ:	577.50	531.38	47.12

ਵਾਇਨਲ ਉਪਲਬਧ ਰਾਸ਼ੀ/ਸਿੱਧੇ ਅਨੁਮਾਨ ਅਤੇ ਖਰਚਾ

ਸਾਲ 1981-82 ਲਈ ਸਿੱਧੇ ਅਨੁਮਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁਲ ਉਪਬੰਧਤ ਰਾਸ਼ੀ ਵੱਧ ਕੇ 621.09 ਲੱਖ ਹੁੰਦੇ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ 66 ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਵੱਧ ਕੇ ਮਿਡਲ ਅਤੇ 84 ਮਿਡਲ ਤੋਂ ਦਰਜਾ ਵਧਾ ਕੇ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਵਾਧੂ ਕੀਤੇ ਗਿਆ ਉਪਬੰਧ ਸਮਾਲ ਹੈ। ਰੈਵੀਨਿਊ ਸਾਈਡ ਤੇ ਹੋਏ ਇਸ ਸਾਲ ਦਾ ਖਰਚਾ ਉਪਬੰਧ ਰਾਸ਼ੀ ਦਾ 99.60 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸੀ ।



4. ਸੈਕਟਰਵਾਰ ਵਿਭੇਸ਼ ਪ੍ਰਗਤੀ/ਵਿਕਾਸ ਛਾਂਡ

(ੳ) ਪ੍ਰੋਡਰੀ ਸਿਖਿਆ : — ਇਹ ਪ੍ਰੋਡਰੀ ਸੈਕਟਰ 'ਮਿਨੀਮੰਮ ਨੀਡਜ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ' ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਸਾਲ 1980-81 ਦੌਰਾਨ 144.24 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਖਰਚਾ ਹੋਇਆ ਜੋ ਸੰਨ 1981-82 ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਕੇ 242.77 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਸੈਕਟਰ ਅਧੀਨ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖਰਚਾ ਮੁੱਦਤੀ ਸਿਖਿਆ ਖਰਚੇ (ਸ਼੍ਰੀ ਟੀ ਐਚ ਟੀ ਐਚ) ਦੀਆਂ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਉਪਲਬਧ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਅਤੇ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਖਿੱਚੋਤਰ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋਈਆਂ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈਆਂ। ਨਵੇਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਅਧੀਨ 66 ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਵਧਾ ਕੇ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਵੱਧ ਰਹੀ ਸੰਖਿਆ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ।

(ਅ) ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿਖਿਆ : — ਇਸ ਸੈਕਟਰ ਵਾਸਤੇ ਉਪਲਬਧ 323.93 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਕੇ ਵਿੱਚ 254.29 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਸਾਲ (1979-80) ਅਤੇ 1980-81 ਵਿੱਚ 290 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਲ (1981-82) ਵਿੱਚ 84 ਮਿਡਲ ਸਕੂਲਾਂ ਤੋਂ ਪਾਈਲਟ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੀਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਤੋਂ ਖਰਚੇ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਦਾ ਖਰਚਾ ਇਸ ਸੈਕਟਰ ਅਧੀਨ 1979-80 ਅਤੇ 1980-81 ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਚਾਲੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਤੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

5. ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਆਡਿਟ

ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਇਸ ਸਾਲ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਤਿੰਨ ਭਿੰਨ ਸਕੀਮਾਂ ਅਧੀਨ ਹੇਠ ਅੰਕਤ ਨਵੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋਈ :—

ਲੜੀ ਆਸਾਮੀਆਂ ਰਚੀਆਂ ਗਈਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

1.	ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕ/	
	ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕਾਂ	
2.	ਮਾਸਟਰਜ/ਮਿਸਟਰੇਸਿਜ	468 + 4* = 472
3.	ਡੀ. ਪੀ. ਈ. ਜੀ.	84
4.	ਸੀ. ਅਤੇ ਵੀ. ਅਧਿਆਪਕ	264
5.	ਕਲਰਕ	84
6.	ਦਰਜ਼ਦਾਰ/ਕਰਮਚਾਰੀ	234 + 4 = 238

\* ਅਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸਿਖਿਆ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਧਿਕ ਸ਼ਿਖਿਆ ਲਈ ਇਨਟਰਗਰੇਟਿਡ ਸਿਖਿਆ

## ਕਾਂਡ 9

## ਸਿਖਿਆ ਸੁਧਾਰ ਕਮੇਟੀ

ਸਾਲ 1981-82 ਦੇ ਦੌਰਾਨ 20 ਨੁਕਾਤੀ ਆਰਥਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਧੀਨ ਸਿਖਿਆ ਸਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਦਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤੱਰੀ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਸਿਖਿਆ ਸਕੱਤਰ ਅਤੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਸਿਖਿਆ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਸਿਖਿਆ ਸਕੱਤਰ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਮੱਦਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ :-

1. ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਆਫ ਐਲੀਮੈਂਟਰੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ।
2. ਜਿਹੜੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਿਸੇ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੇ, ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਕੂਲ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਨਾਨ-ਫਾਰਮਲ ਸਿਖਿਆ ਕੇਂਦਰ ਖੋਲ੍ਹਣੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।
3. 1990 ਤੱਕ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿਚੋਂ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਕਿਵੇਂ ਸਮਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।
4. 10+2+3 ਪ੍ਰਣਾਲੀ।

ਇਸ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਕੂਲ ਕੰਪਲੈਕਸ ਸਿਸਟਮ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜ ਦੇ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਜੋ ਕਿ ਪਹਿਲਾ ਸਿੱਧੇ ਹੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਨ ਨੂੰ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਹਾਈ/ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨਾਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਮਲੇ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਕਢਾਉਣ, ਸੇਵਾ ਸਬੰਧੀ ਹਿਕਾਇਤ ਸੰਭਾਲਣ, ਹਰੀਜਨਾ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਫੇ ਵੰਡਣ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਡਾਕਟਰੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਮੰਤਵ ਨਾਲ ਜੋੜੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨਾਲ ਰਾਜ ਦੇ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸੁਧਾਰ ਆਇਆ ਹੈ।

## ਕਾਂਡ 10

## ਫੁਟਕਲ

## (ੳ) ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸਿਖਿਆ

ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਉਤਪਾਦਨ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਨਾਲ ਗੂੜ੍ਹਾ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਪੇਂਡੂ ਅਧਾਰ ਅਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰਖਦਿਆਂ, ਪੰਜਾਬ ਸਿਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਕ ਰਾਜ ਪੱਧਰ ਅਫਸਰ (ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸਲਾਹਕਾਰ) ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵਿਸ਼ੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਸ਼ਾ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕਾਫੀ ਮਾਂਤਰਾ ਪਥ 5 ਏਕੜ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੁਜਾਹਿਰੇ ਅਤੇ ਅਮਲੀ ਕੰਮ ਲਈ ਜਗ੍ਹਾ ਹੋਵੇ, ਵਿਚ ਚਾਲੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਚੂੰਕਿ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਭੂਮੀ ਦੀ ਕਿੱਲਤ ਅਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਮੰਗ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਰਕਬੇ ਦੀ ਹੱਦ ਘੱਟਾ ਕੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ ਏਕੜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਰਾਜ ਦੇ 182 ਸਕੂਲਾਂ (ਮਿਡਲ 44, ਹਾਈ 129 ਅਤੇ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ 9 ਸਕੂਲਾਂ) ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਸ਼ਾ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਆਪਣੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੂਬਾਂ ਵਿਚ ਵੱਕੇਸ਼ਨ ਵਧਾਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਹਾਈ ਅਤੇ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਚਾਲੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

#### (ਅ) ਵਜੀਫੇ

##### 1. ਮਿਡਲ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਵਜੀਫੇ

15 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਦਰ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਲਈ (ਨੌਵੀਂ ਤੋਂ ਅੱਠਵੀਂ ਤੱਕ) ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਵੀਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ 558 ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਵਜੀਫੇ ਹਰ ਸਾਲ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

##### 2. ਹਾਈ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਵਜੀਫੇ

(ੳ) 15 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਦਰ ਤੇ 302 ਮੈਰਿਟ ਵਜੀਫੇ ਹਰ ਸਾਲ ਅੱਠਵੀਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ 2 ਸਾਲਾਂ ਲਈ (ਨੌਵੀਂ ਤੋਂ ਦੱਸਵੀਂ ਤੱਕ) ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

(ਅ) 25 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਦਰ ਤੇ 55 ਮੈਰਿਟ ਵਜੀਫੇ ਹਰ ਸਾਲ ਅੱਠਵੀਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਲਈ (ਨੌਵੀਂ ਤੋਂ ਗਿਆਰਵੀਂ ਕਲਾਸ ਤੱਕ) ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

(ੲ) 10 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ 2,191 ਮੈਰਿਟ ਵਜੀਫੇ ਗਰੀਬ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਠਵੀਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਨੌਵੀਂ ਤੇ ਗਿਆਰਵੀਂ ਕਲਾਸ ਤੱਕ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

##### 3. ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਵਜੀਫੇ

30/- ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ 22 ਵਜੀਫੇ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਭਾਗ-1 ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਭਾਗ-2 ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਹਰ ਸਾਲ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

##### 4. ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਜੀਫੇ

ਨੌਵੀਂ ਦਸਵੀਂ ਅਤੇ ਗਿਆਰਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ 30 ਵਜੀਫੇ 10/- ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ ਅੱਠਵੀਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹਰ ਸਾਲ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸਰਕਾਰੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ

ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਆਫ਼ ਪਬਲਿਕ ਆਫੀਸ ਆਰਡਰ ਨੰਬਰ 101 ਵਜੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।

6. (ੳ) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸੈਨਿਕ ਸਕੂਲਾਂ/ਪੰਜਾਬ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ, ਨੌਕਾ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਵਜਰਿ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਆਮਦਨ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ 1,580/- ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਾ ਹੋਵੇ (ਕੇਵਲ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਲਈ) ਅਤੇ 15,000/- ਰੁਪਏ ਸਾਲਾਨਾ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਾ ਹੋਵੇ (ਜਿਹੜੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨਾ ਹੋਣ)।

(ਅ) ਉਪਰ ਦੱਸੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਯਾਦਵਿੰਦਰਾ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ ਮੁਟਿਆਲਾ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ 101 ਵਜਰਿ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

7. ਸਟੇਟ ਹਰੀਜਨ ਭਲਾਈ ਸਕੀਮ

ਉਪਰੋਕਤ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ, ਕਬੀਲੇ ਅਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਦਿਅਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੇ 4,65,41,439/- ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਨਾਲ 6,98,924 ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਗਿਆ।

(ੳ) ਸਕੂਲੀ ਇਮਾਰਤਾਂ

ਉਚਿਤ ਇਮਾਰਤਾਂ ਉਪਲੱਬਧ ਕਰਨ ਦੀ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਕਈ ਯਤਨਾਂ/ਸਾਧਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਕੰਮ ਵਾਸਤੇ ਸਥਾਨਕ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਲਗਾਈ ਵਾਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਸਕੂਲ ਖੋਲਣ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਸਕੂਲ ਦਾ ਦਰਜਾ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ, ਸਥਾਨਕ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਸਕੂਲ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਇਮਾਰਤਾਂ ਉਪਲੱਬਧ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਫੰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਖਰਚਾ ਕਰਕੇ ਸਥਾਨਕ ਮਲਕੀਅਤੀ ਸਕੂਲ ਇਮਾਰਤ ਵਿਚ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਧਾ ਅਤੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕੀਤੀ।

ਸਰਕਾਰੀ ਮਿਡਲ/ਹਾਈ/ਹਾਇਰ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਮਾਰਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲਗਭਗ 900 ਇਮਾਰਤਾਂ ਜਿਖਿਆ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮੁਲਕੀਅਤ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਕ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹਨ। ਪੀ.ਡਬਲਯੂ.ਡੀ. ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇ ਗਏ ਫੰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਰਸ਼ਿਕ ਮੁਰੰਮਤਾਂ/ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੁਰੰਮਤਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਨਵੀਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਇਮਾਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੱਡੀ ਮੁਰੰਮਤ ਲਈ ਵੱਡੇ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ ਲੋਕ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਉਪਲੱਬਧ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸਰਕਾਰ, ਸਰਕਾਰੀ, ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਲਏ ਉਥੇ ਰੋਜ਼ ਸਪਰਾਹਿਤਲਮ (ਚਿਕਨ) ਦੀ ਸਾਲ 1981-82 ਦੀ ਵਰਸਿਕ ਬੇਜਨਾ ਵਿਚ ਇਸ ਮੁੱਢਲੀ ਕੀਤੇ ਉਪਬੰਧ ਮੁੱਢਲੇ ਖਰਚੇ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ

1	2	3	4
ਏਸ਼ੀਆਈ ਚਿਕਨ ਉਤਪਾਦਨ ਨਿਯੰਤਰਣ ਕਮਿਸ਼ਨ	ਏਸ਼ੀਆਈ ਚਿਕਨ ਉਤਪਾਦਨ ਨਿਯੰਤਰਣ ਕਮਿਸ਼ਨ	ਏਸ਼ੀਆਈ ਚਿਕਨ ਉਤਪਾਦਨ ਨਿਯੰਤਰਣ ਕਮਿਸ਼ਨ	ਏਸ਼ੀਆਈ ਚਿਕਨ ਉਤਪਾਦਨ ਨਿਯੰਤਰਣ ਕਮਿਸ਼ਨ
1981-82	1981-82	1981-82	1981-82

1. ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ-ਕੋਲਾਸ ਰੂਮ/ਸਿਕੂਲ (ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ)
2. ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ-ਸਪੋਰਟਸ ਰੂਮ/ਹਾਈ ਲੈਬੋਰੇਟਰੀਜ਼ (ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ)
3. ਰੀਜ਼ਰਜ਼ ਰੂਮਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ, ਅੰਗਰੀਟ ਬਚਿਆਂ ਲਈ (ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ) (50% ਸਟੇਟ ਸੇਅਰ ਅਤੇ 50% ਗੈਰਮਿੰਟ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਸੋਅਰ)
4. ਸਪੋਰਟਸ ਲੈਬੋਰੇਟਰੀਜ਼ ਦੀ ਉਸਾਰੀ (ਹਾਈ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ)
5. ਮੌਜੂਦਾ ਇਮਾਰਤਾਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ-ਨਵੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ (ਹਾਈ ਅਤੇ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ)

6. ਪ੍ਰਾਫੈਸਰ ਬੀ. ਕੇ. ਪਲੈਕਸ (ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਚੇਮੀਕਲ ਚਿਲਡਰਨ)

ਭਾਵ ਇਹ ਉਪਬੰਧ ਮੁੱਢਲੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਪਿਲ-ਉਵਰ ਕਾਰਜਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸੀ, ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤਾਂ ਵੀ ਇਸ ਸਾਲ 27.62 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਨਵੇਂ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀਆਂ ਲੋੜਵੰਦ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵਾਸਤੇ ਇਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੁਵਾਨਗੀਆਂ ਵਿਚ ਸਮੁੱਚੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲਾਂ ਵਾਸਤੇ ਨਵੀਆਂ ਸਪੋਰਟਸ ਲੈਬੋਰੇਟਰੀਜ਼-ਸਪੋਰਟਸ ਗਰੈਗਰਲਜ਼ ਹਾਈ ਸਕੂਲ, ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਇਮਾਰਤ, ਸਰਕਾਰੀ-ਹਾਈ ਸਕੂਲ (ਲੜਕੇ) ਅਮਲੋਹ ਵਿਖੇ ਕਮਰਿਆਂ ਦਾ ਤਾਜ਼ਾ ਬਲਾਕ, 4 ਸਕੂਲਾਂ

(ਸਰਕਾਰੀ ਮਲਟੀਪਰਪਜ਼ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ, ਟਾਊਨ ਹਾਲ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਜਲੰਧਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਅਤੇ ਪਟਿਆਲਾ) ਵਿਚ ਹੈਂਡੀਕੈਪਡ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਸਤੇ 4 ਰੀਸੋਰਸ ਰੂਮਜ਼ ਅਤੇ 2 ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਰ-ਦੀਵਾਰੀਆਂ ਸਾਮਲ ਸਨ।

ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਨਾਨ-ਪਲਾਨ ਖਰਚੇ ਵਿੱਚੋਂ ਮਾਈਨਰ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਾਸਤੇ 4.99 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ 17 ਮਿਡਲ, ਹਾਈ/ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਈਨਰ/ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੁਰੰਮਤ ਲਈ ਸਾਲ 1981-82 ਦੌਰਾਨ 4.93 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕਾਰਜ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ।

#### (ਸ) ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਥੋਕ ਖਰੀਦ

ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਠ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਚੰਗੇ ਸਾਹਿਤ ਲਿਟਰੇਚਰ ਦੀ ਥੋਕੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲੋੜ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ ਲਈ ਚੰਗੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਥੋਕ ਖਰੀਦ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਹਰ ਸਾਲ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ 50,000/- ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਵੀ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਸਾਲ 1981-82 ਦੌਰਾਨ 49,993.15 ਰੁਪਏ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਖਰੀਦ ਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀਆਂ ਗਈਆਂ।

#### (ਹ) ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਾਂਟ ਸਹਾਇਤਾ

ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਗ੍ਰਾਂਟ-ਇਨ-ਏਡ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਮਿਤੀ 1-12-67 ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਾਟੇ ਦੇ 95% ਦੀ ਦਰ ਤੇ ਗ੍ਰਾਂਟ-ਇਨ-ਏਡ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਏਡਿਡ ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ 6,000/- ਰੁਪਏ ਵਾਰਸ਼ਿਕ ਦੀ ਦਰ ਤੇ ਗਰਾਂਟ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਸੀ ਪਰ ਦਿੱਲੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਗ੍ਰਾਂਟ-ਇਨ-ਏਡ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ, ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਹੀਂ। ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਕਈ ਸਕੂਲ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਰਸ਼ਿਕ ਗ੍ਰਾਂਟ ਲੱਗਭੱਗ 5.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਹੈ।

ਸਾਲ 1981-82 ਦੌਰਾਨ 429 ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ 8,46,81,000/- ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਬਤੌਰ ਗਰਾਂਟ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਏਡਿਡ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਦੇ ਸਕੋਲ, ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਉਸ ਵਰਗ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

#### (ਕ) ਨੈਸ਼ਨਲ ਫਿਟਨੈਸ ਕਾਰਪਸ ਸਕੀਮ

ਇਹ ਸਕੀਮ ਇਕ ਸੈਨਟਰਲੀ ਸਪੋਂਸਰਡ ਸਕੀਮ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਕੀਮ ਤੇ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਇੰਸਟਰਕਟਰਜ਼ ਦੇ ਪੈ ਅਤੇ ਅਲਾਉਂਸਿਜ਼ ਅਤੇ ਹਾਊਸ-ਕੀਪਿੰਗ ਸਟਾਫ਼ ਬਾਰੇ ਹੈਡਕੁਆਟਰਜ਼ ਲਈ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਇੰਸਟਰਕਟਰਜ਼ ਦਾ

ਐਡਮੀਨਿਸਟਰੇਟਿਵ ਕੰਟਰੋਲ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ, ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ 1-2-1973 ਤੋਂ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ 1-7-1976 ਤੋਂ ਬਤੌਰ ਪ੍ਰੀ.ਈ.ਆਈ.ਜ (ਐਨ.ਐਫ.ਸੀ.) ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਦਸੰਬਰ, 1981 ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗਰੇਡ ਸੋਧ ਕੇ 570-1080 ਰੁਪਏ ਮਿਤੀ 1-1-1978 ਤੋਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਹ ਇੰਨਸਟਰਕਟਰਜ਼ ਰਾਜ ਦੇ ਕੁਝ ਸਰਕਾਰੀ/ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਹਾਈ/ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਨੈਸ਼ਨਲ ਫਿਟਨੈਸ ਕਾਰਪਸ ਸਕੀਮ ਤੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸਾਰਾ ਖਰਚਾ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਸ਼ਤ-ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਆਧਾਰ ਤੇ ਭਰਦੀ ਹੈ।

#### (ਖ) ਸਕੂਲ ਖੇਡਾਂ

ਮਿੰਨੀ ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਕੂਲ ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਨੇ ਖੇਡ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਵਾਂ ਰਿਕਾਰਡ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ 1979 ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਇਹ ਖੇਡਾਂ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੇਡਾਂ ਦਾ ਉਵਰਹਾਲ ਚੈਂਪੀਅਨਸ਼ਿਪ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਕੂਲ ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸਲਾਘਾ-ਯੋਗ ਖੇਡ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਨੇ ਮਿੰਨੀ ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਕੂਲ ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ 28 ਜੌਨੇ ਦੇ ਤਗਮੇ 24 ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਤਗਮੇ ਅਤੇ 19 ਕਾਸੀ ਦੇ ਤਗਮੇ ਜਿੱਤੇ।

ਸਟੇਟ ਸਕੂਲ ਆਫ ਸਪੋਰਟਸ, ਜਲੰਧਰ ਦੀ ਹਾਕੀ ਟੀਮ ਨੇ ਸਕੂਲੀ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ 2 ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ, ਪਹਿਲਾ ਮੌਹਨ ਸਿੰਘ ਹਾਕੀ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਜੂਨੀਅਰ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਹਾਕੀ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਜਿੱਤੇ ਕੇ ਇਕ ਨਵਾਂ ਰਿਕਾਰਡ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਟੇਟ ਸਕੂਲ ਆਫ ਸਪੋਰਟਸ, ਜਲੰਧਰ ਦੀ ਹਾਕੀ ਦੀ ਇਸ ਟੀਮ ਨੇ ਜੂਨੀਅਰ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਹਾਕੀ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਲਗ ਤਾਰ ਚਾਰ ਵਾਰ ਜਿੱਤਿਆ ਹੈ।

#### (ਗ) ਬੱਜਟ

ਸਿਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਨਾਨ-ਪਤਾਨ ਖਰਚ ਅਤੇ ਆਮਦਨ ਬੱਜਟ ਸਬੰਧੀ ਸੂਚਨਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

ਸਿਖਿਆ ਵਿਭਾਗ (ਸਕੂਲ) ਦੇ ਸਾਲ 1980-81 ਦੇ ਅਸਲ ਖਰਚੇ ਅਤੇ ਸਾਲ 1981-82 ਦੀ ਫਾਈਨਲ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।

#### ਆਮਦਨ ਬੱਜਟ

ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਆਮਦਨ ਖਰਚੇ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ। ਹਾਈ/ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਫੀਸ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਭਾਗੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਦੀ ਫੀਸ ਆਮ-

ਦਨ ਦਾ ਤਜਵੀਜ਼ ਸਾਧਨ ਹੈ। 1981-82 ਦੀ ਅਸਲ ਆਮਦਨ 89,11,000/- ਰੁਪਏ  
 ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਲ 1981-82 ਦੀ ਬੱਜਟ ਆਮਦਨ 96,12,000/- ਰੁਪਏ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਮੁੱਖ  
 ਸੰਭਾਲਣ ਵਿੱਚ ਚੋਟੀ 'ਤੇ 1981-82 ਨੂੰ ਆਰ.ਓ.ਓ. ਨਤੀ ਭਾਰਤ 'ਤੇ ਸਭੀ। ਇਸ  
 ਸਾਲ 1981-82 ਦੇ ਬੱਜਟ ਉਪਰੰਤ ਦਾ ਮੁੱਖ ਖਰਚਾ ਵੇਰਵਾ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ (ਸਿ.ਓ.ਓ. ਨਤੀ)  
 ਵਿਖੇ ਉਪਰ 1981-82 ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੱਲ 'ਤੇ ਸਭੀ ਆਮਦਨ (ਰਕਮ ਹੇਠਾਂ ਵਿੱਚ) ਦਿਖਾਈ  
 ਹੈ।

1980-81 ਦੀ 1981-82 ਦੀ  
 ਸੇਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਸੇਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਸੇਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ  
 ਸੇਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਸੇਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਸੇਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ

1	2	3	4
			ਲੱਖ ਰੁਪਏ (੫)
1. ਏ-ਡਾਇਰੈਕਸ਼ਨ ਐਂਡ ਐਡਮਿਨਿਸਟਰੇਸ਼ਨ-ਬੀ- ਮੈਡਲ/ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿਖਿਆ ਦਫ਼ਤਰ।	9,872	10,507	
2. ਸੀ-ਗੋਰਮਿੰਟ ਸੇਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ	5,34,308	4,62,961	
3. ਡੀ-ਅਸਿਸਟੈਂਸ-ਟੂ-ਨਾਨ-ਗੋਰਮਿੰਟ ਸੇਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ।	73,464	84,681	
4. ਈ-ਅਸਿਸਟੈਂਸ-ਟੂ ਲੋਕਲ ਬਾਡੀਜ਼ ਫਾਰ ਸੇਕੰਡਰੀ ਸਿਖਿਆ।	6	6	
5. ਐਸ ਸਕਾਲਰਸ਼ਿਪ	2,779	2,827	
6. ਆਈ-ਅਦਰ ਐਕਸਪੈਂਡੀਚਰ	140	500	
7. ਟੇਕਿੰਗ ਓਫਰ ਆਫ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟਲੀ ਮੈਨੇਜਡ ਸਕੂਲਜ਼	1,506	5,527	
ਕੁੱਲ ਬੀ. ਸੇਕੰਡਰੀ	6,22,075	5,67,009	

1. ਏ-ਡਾਇਰੈਕਸ਼ਨ ਐਂਡ ਐਡਮਿਨਿਸਟਰੇਸ਼ਨ  
 /ਹੈਡਕੁਆਟਰਜ਼ ਇਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਈਮਰੀ ਅਤੇ  
 ਕਾਲਜ ਦਾ ਖਰਚਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। 2,431 7,286



1	2	3	4
2.	ਈ-ਅਦਰ ਐਕਸਪੈਡੀਚਰ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਐਗਜ਼ਾਮੀਨੇਸ਼ਨਜ਼ ਗਰਾਂਟਸ ਟੂ ਠਾਨ-ਗੋ. ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟਸ ਆਦਿ (ਕਾਲਜ, ਤੌ. ਬਿਨਾਂ) ।	2,532	8,225
	ਕੁਲ ਅੰਚ. ਜਨਰਲ	9,963	13,511
3.	ਐਡਲਟ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ		
	ਸੀ-ਸਪੈਸਲ (ਏ) ਐਡਲਟ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ	3,900	7,053
	ਸੀ-ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ	15	11
	ਕੁਲ: ਐਡਲਟ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ	3,915	7,064
	ਕੁਲ ਜੋੜ	6,35,953	5,87,586

ਭਾਗ 3

ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ

ਕਾਂਡ 1

ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ (ਕਾਲਜਾਂ) ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਵਾਂਚਾ

ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ (ਕਾਲਜਾਂ)

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਕੇ. ਆਤਮਾ ਰਾਮ, ਪੀ. ਈ. ਐਸ.—1 ਨੇ ਮਿਤੀ 5 ਨਵੰਬਰ, 1981 (ਬਾਅਦ ਦੁਪਹਿਰ) ਬਤੌਰ ਡੀ. ਪੀ. ਆਈ. (ਕਾਲਜਾਂ) ਦਾ ਚਾਰਜ ਸੰਭਾਲਿਆ। ਡੀ. ਪੀ. ਆਈ. (ਕਾਲਜਾਂ) ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਸੰਯੁਕਤ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ), ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਕਾਲਜ ਤੇ ਯੋਜਨਾ), ਸਲਾਹਕਾਰ, ਰਿਫੋਰਮ ਕਮੇਰੀ, ਪੰਜ ਸਹਾਇਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਅਤੇ ਇਕ ਲੇਖਾ ਅਫਸਰ ਹਨ।

ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅੰਗਾਂ ਅਤੇ ਸਾਖਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ :—

ਸੰਯੁਕਤ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ)

ਇਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਯੁਕਤ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ (ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ) ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕੇ ਕਰ ਉਹ ਪੀ. ਸੀ. ਐਸ. ਸਲੈਕਸ਼ਨ ਗਰੇਡ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਜੇ ਪੀ. ਸੀ. ਐਸ. ਦੇ ਟਾਈਮ ਸਕੇਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਫਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਹੈਡਕੁਆਟਰ ਸਟਾਫ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲਾਂ/ਲੈਕਚਰਾਰ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡ ਸ਼ਾਖਾ ਦੇ ਅਮਲੇ ਨੂੰ ਡੀਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਕਾਲਜ ਤੇ ਯੋਜਨਾ)

ਸਮੂਹ ਵਿਦਿਅਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਮਾਮਲੇ, ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਕੰਮ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜਾਂ ਦਾ ਕਲੈਰੀਕਲ/ਫੰਕਸ਼ਨਲ ਅਮਲਾ ਅਤੇ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆ ਦਾ ਕੰਮ।

ਸਹਾਇਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਕੈਡਿਟ ਕੋਰੋ)

ਐਨ. ਸੀ. ਸੀ. ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਉਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੋਰ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਡੀਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਹਾਇਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਲਜਾਂ ਤੇ ਗਰਾਂਟਸ)

ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਲਜਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਅਤੇ ਗਰਾਂਟਾਂ ਸਮੇਤ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਗਰਾਂਟਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਗਰਾਂਟ।

ਸਹਾਇਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਵਜ਼ੀਰ)

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਰਜਾਂ ਵਜ਼ੀਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰਿਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ।

ਸਹਾਇਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮਾਮਲੇ)

ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਗੱਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਸਬੰਧੀ ਉਰੀਐਨਟੇਸ਼ਨ ਕੋਰਸ ਕਰਾਉਣੇ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਥਰਜ਼ ਵਜ਼ੀਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਤਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ/ਖਰੀਦ ਨੂੰ ਵੀ ਡੀਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਸਲਾਹਕਾਰ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ

ਯੂਵਕ ਭਲਾਈ ਮਾਮਲੇ (ਕਾਲਜਾਂ ਸਬੰਧੀ) ।

ਸਹਾਇਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਯੂਵਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ)

ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਯੂਵਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ .

ਸਲਾਹਕਾਰ, ਸਿੱਖਿਆ ਸੁਧਾਰ ਕਮੇਟੀ

ਸਲਾਹਕਾਰ (ਕਾਲਜਾਂ), ਸਿੱਖਿਆ ਸੁਧਾਰ ਕਮੇਟੀ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਦਿਅਕ ਢਾਂਚੇ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਯੋਗ ਸਤਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਲੇਖਾ ਅਫ਼ਸਰ .

ਬਜ਼ੈਂਟ ਤੇ ਲੇਖਾ ਮਾਮਲੇ

## ਕਾਂਡ 2

ਕਾਲਜ ਸਿੱਖਿਆ

ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸਾਧਨ ਹੈ । ਗਿਆਨ ਦੀ ਖੋਜ, ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਇਕ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਔਸ਼ਾਰ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਮਾਨਵੀ ਵਸੀਲਿਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਲੰਮੀਆਂ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਲ 1981-82 ਦੌਰਾਨ ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਬੜੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ :—

“ਡਾਈਵਰਸਿਟੀਕੇਸ਼ਨ ਆਫ ਕੌਰਸਿਜ਼” ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਹੇਠਾਂ ਤਿਖੇ ਨਵੇਂ ਕੋਰਸ ਚਾਲੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ :—

ਸਾਇੰਸ ਕਾਲਜਾਂ

ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੇਂਡੂ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਸਾਇੰਸ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮਤਾਂ ਚਾਲੂ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾਈ । ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਕਾਲਜਾਂ ਚਾਲੂ ਕੀਰੀਆਂ ਗਈਆਂ :—

1. ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਸੁਨਾਮ ।

2. ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਪੱਟੀ ।

3. ਸਰਕਾਰੀ ਸਾਇੰਸ ਤੇ ਖੋਜ ਕਾਲਜ, ਜਗਰਾਉਂ (ਐਮ. ਐਸ. ਸੀ. ਬਾਟਨੀ) ।

4. ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਤਰਨ ਤਾਰਨ (ਬਾਇਓਲੋਜੀ) ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ (ਇਸਤਰੀਆਂ) ਪਟਿਆਲਾ, ਵਿਖੇ ਇਸਤਰੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਪੋਸਟ-ਗਰੈਜੂਏਟ ਪੱਧਰ ਤੇ ਡਾਇਟੈਟਿਕਸ ਅਤੇ ਨਿਊਟਰੀਸ਼ਨ ਦਾ ਮਾਹਰ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

ਕਾਮਰਸ ਕਾਲਜਾਂ

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੌਜਵਾਨ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਦੇ ਮੌਕੇ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਸੱਠਤ, ਵਪਾਰ, ਕਾਰੋਬਾਰ ਤੇ ਬੈਂਕਿੰਗ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਮੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਕਾਮਰਸ ਦੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ :—

1. ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ।

2. ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਮੁਕਤਸਰ ।

ਤਿੰਨ ਸਾਲਾ ਆਨਰਜ਼ ਕੋਰਸ

1. ਸਰਕਾਰੀ ਡਾਇੰਦਰਾ ਕਾਲਜ, ਬਠਿੰਡਾ (ਅਰਥ ਸ਼ਾਸਤਰ)

2. ਸਰਕਾਰੀ ਮਹਿੰਦਰਾ ਕਾਲਜ, ਪਟਿਆਲਾ (ਅਰਥ ਸ਼ਾਸਤਰ, ਇਤਿਹਾਸ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ)

3. ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ (ਇਸਤਰੀਆਂ), ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (ਅਰਥ ਸ਼ਾਸਤਰ)

ਬੀ. ਐਸ. ਸੀ. ਖੇਤੀਬਾੜੀ

1. ਸਰਕਾਰੀ ਬਰਜਿੰਦਰਾ ਕਾਲਜ, ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ ।

ਸੰਗੀਤ (ਵੋਕਲ)

1. ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਡੇਰਾ ਬੱਸੀ ।

ਰਸ਼ੀਅਨ

1. ਐਸ. ਡੀ. ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਲੁਧਿਆਣਾ ।

2. ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ।

ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ (ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ)

1. ਸਰਕਾਰੀ ਮਹਿੰਦਰਾ ਕਾਲਜ, ਪਟਿਆਲਾ ।

2. ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ (ਇਸਤਰੀਆਂ) ਪਟਿਆਲਾ ।

ਕੈਰੀਅਰ ਵਿੰਗਜ਼

ਆਈ. ਏ. ਐਸ. ਅਤੇ ਯੂ. ਪੀ. ਐਸ. ਸੀ. ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਕੰਮਪੀਟੀਟਿਵ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਵਾਲੇ ਮੇਹਨਤੀ ਅਤੇ ਕਾਬਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਹਿੱਤ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜਾਂ ਨਾਲ ਕੈਰੀਅਰ ਵਿੰਗਜ਼ ਜੋੜੇ ਗਏ :—

1. ਸਰਕਾਰੀ ਮਹਿੰਦਰਾ ਕਾਲਜ, ਪਟਿਆਲਾ ।

2. ਐਸ. ਡੀ. ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਲੁਧਿਆਣਾ ।

3. ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ।
4. ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ (ਇਸਤਰੀਆਂ), ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ।

**ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ**

ਸਾਲ 1981-82 ਦੌਰਾਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਨਵੀਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ।

**ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਲਜ**

ਸਾਲ 1981-82 ਦੌਰਾਨ 95% ਗਰਾਂਟ-ਇੰਨ-ਏਡ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਦੇ 141 ਪ੍ਰਾਈਵੇਟਲੀ ਮੈਨੇਜਡ ਐਫ਼ਿਲੀਏਟਡ ਕਾਲਜਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪ੍ਰਦਿੱਤਾ । ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ 340 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਅਰੰਭਕ ਬਜਟ ਉਪਬੰਧ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੋਧ ਕੇ 482 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਨਾਨ-ਟੀਚਿੰਗ ਅਮਲੇ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਾਉਂਟਰ ਪਾਰਟਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕਰਨ ਲਈ ਗਰੇਡਾਂ ਦੀ ਸੁਧਾਰੀ ਕਾਰਨ ਸਾਲ 1978-79 ਤੋਂ 1979-80 ਲਈ ਬਕਾਏ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਏ. ਡੀ. ਏ. ਕਿਸਤਾਂ ਕਾਰਨ ਵਾਧੂ ਖਰਚੇ ਅਤੇ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਲਈ ਬਚਦੀ ਰਕਮਾਂ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ । ਏ. ਡੀ. ਏ. ਦੀਆਂ ਕਿਸਤਾਂ 1 ਫ਼ਰਵਰੀ, 1981 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਸਟਾਫ਼ ਨੂੰ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ । ਮਿਤੀ 1 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1981 ਤੋਂ 1 ਜੂਨ, 1981 ਤੋਂ ਏ. ਡੀ. ਏ. ਦੀ ਕਿਸਤਾਂ ਦੀ ਮੰਨਜ਼ੂਰੀ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਕਿਸਤਾਂ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ।

**ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ**

ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਬਾਹ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਗਰਾਂਟਾਂ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ । ਸਾਲ 1981-82 ਦੌਰਾਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਾਫੀ ਵਧ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ । ਨਾਨ-ਪਲਾਨ ਅਧੀਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ-ਵਾਰ ਬੁੱਕ-ਅਪ ਹੇਠ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :—

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ .. .. .	3,54,20,000 ਰੁਪਏ
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ .. .. .	2,24,79,000 ਰੁਪਏ
ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ .. .. .	2,30,80,000 ਰੁਪਏ

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੂੰ ਵਿਕਾਸ ਕੰਮਾਂ ਅਤੇ ਕਿੱਤਾ-ਕਰਣ ਕੋਰਸਾਂ ਲਈ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਜੋਂ 34,84,000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ।

**ਅਦਰ ਬਾਡੀਜ਼**

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾਵਾਂ, ਦਵਾਰਕਾ ਦਾਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਗਾਂਧੀ ਸਮਾਰਕ ਨਿੱਧੀ, ਬਨਸਬਲੀ ਵਿਦਿਆ ਪੀਠ, ਜੈਪੁਰ ਅਤੇ ਇੰਡੀਅਨ ਕੌਂਸਲ ਆਫ਼ ਸੋਸਲ ਸਾਇੰਸਿਜ਼ ਨਾਰਥ ਵੈਸਟ-ਰੀਜ਼ਨ, ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ।

ਚਾਜ ਵਿਚ ਮਿਤੀ 30 ਸਤੰਬਰ, 1961 ਨੂੰ ਕਾਲਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :—

ਲੜੀ ਨੰਬਰ	ਕਿਸਮ	ਸਰਕਾਰੀ			ਗ਼ੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ			ਕੁਲ ਜੋੜ		
		ਲੜਕੇ	ਲੜਕੀਆਂ	ਜੋੜ	ਲੜਕੇ	ਲੜਕੀਆਂ	ਜੋੜ	ਲੜਕੇ	ਲੜਕੀਆਂ	ਜੋੜ
1.	ਆਰਟਸ ਅਤੇ ਸਾਇੰਸ ਕਾਲਜ 27 (ਹੋਮ ਸਾਇੰਸ ਕਾਲਜਾਂ ਸਮੇਤ)		4	31	82	48	130	109	52	161
2.	ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਕਾਲਜ	3	—	3	9	6	15	12	6	18
3.	ਸਰੀਰਕ ਸਿਖਿਆ ਕਾਲਜ	1	—	1	1	—	1	2	—	2
4.	ਕਮਰਜ ਕਾਲਜ	1	—	1	—	—	—	1	—	1

ਮਿਤੀ 30 ਸਤੰਬਰ, 1981 ਨੂੰ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :—

1. ਆਰਟਸ ਅਤੇ ਸਾਇੰਸ ਕਾਲਜਾਂ (ਹੋਮ ਸਾਇੰਸ ਕਾਲਜਾਂ ਸਮੇਤ)	20,335	10,853	31,188	53,823	37,887	91,710	74,158	48,740	1,22,898
2. ਟਰੇਨਿੰਗ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ	218	226	444	973	2,076	3,049	1,191	2,302	3,493
3. ਸਰੀਰਕ ਸਿਖਿਆ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ	178	147	325	71	79	150	249	226	475
4. ਕਮਰਸ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ	245	38	283	—	—	—	245	38	283

ਮਿਤੀ 30 ਸਤੰਬਰ, 1981 ਨੂੰ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :—

ਲੜੀ ਨੰਬਰ	ਕਿਸਮ	ਸਰਕਾਰੀ			ਗ਼ੈਰ ਸਰਕਾਰੀ			ਕੁਲ ਜੋੜ		
		ਮਰਦ	ਇਸਤਰੀਆਂ	ਜੋੜ	ਮਰਦ	ਇਸਤਰੀਆਂ	ਜੋੜ	ਮਰਦ	ਇਸਤਰੀਆਂ	ਜੋੜ
1.	ਆਰਟਸ ਅਤੇ ਸਾਇੰਸ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ (ਹੋਮ ਸਾਇੰਸ ਕਾਲਜਾਂ ਸਹਿਤ)	954	466	1,420	2,115	1,253	3,369	3,070	1,729	4,799
2.	ਟਰੇਨਿੰਗ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ	46	23	69	100	107	207	146	130	276
3.	ਸਰੀਰਿਕ ਸਿਖਿਆ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ	24	4	28	8	1	9	32	5	37
4.	ਕਮਰਸ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ	18	4	22	—	—	—	18	4	22

88



## ਕਾਂਡ 3

## ਵਿਦਿਅਕ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ

ਯੋਜਨਾ ਸਕੀਮਾਂ ਅਧੀਨ ਸਾਲ 1981-82 ਦੇਰਾਨ ਉਚੇਰੀ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਉਨਤੀ ਲਈ 148 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਉਪਬੰਧ ਵਿਚੋਂ 114.65 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਰੇਵੀਨਿਯੂ ਭਾਗ ਲਈ ਅਤੇ 33.35 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਕੈਪੀਟਲ ਭਾਗ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਉਪਬੰਧ ਸੱਧ 'ਕੇ 113.95 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ (ਰੇਵੀਨਿਯੂ 80.60 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਕੈਪੀਟਲ 33.35 ਲੱਖ ਰੁਪਏ) ਯੋਜਨਾ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਸਾਲ 1981-82 ਦੇਰਾਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਉਲੀਕੇ ਗਏ।

1. ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਬਠਿੰਡਾ, ਸੰਗਰੂਰ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਸਪੋਰਟਸ ਵਿੰਗ ਜੋ ਸਾਲ 1980-81 ਵਿਚ ਚਾਲੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੀ, 1981-82 ਵਿਚ ਚਾਲੂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

2. 6 ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਪੋਸਟ ਗਰੈਜੂਏਟ ਬੀ. ਕਾਮ. ਪਾਰਟ-I ਅਤੇ II ਦੀਆਂ ਕਲਾਸਾਂ ਜੋ 1979-80 ਅਤੇ 1981-82 ਵਿਚ ਚਾਲੂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਅਜਨਾਲਾ ਵਿਚ ਸਾਇੰਸ ਕਲਾਸਾਂ ਦਾ ਜੋ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਚਾਲੂ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਸਾਲ 1981-82 ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਚਾਲੂ ਕੀਤੇ ਗਏ :—

14. ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ ਵਿਚ 18 ਨਵੇਂ ਵਿਸ਼ੇ/ਕਰਸ ਚਾਲੂ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਸਰਕਾਰੀ ਮਹਿੰਦਰਾ ਕਾਲਜ, ਪਟਿਆਲਾ, ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਰੂਪ ਰਾਣੀ ਕਾਲਜ (ਇਸਤਰੀਆਂ ਲਈ), ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਕੈਰੀਅਰ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਗੈਰਵਸਾਲੀ ਸਕੀਮ ਚਾਲੂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਹ ਵਿਗਿਆਨ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਅਤੇ ਸੂਬਾਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਈ.ਏ.ਐਸ., ਆਈ.ਪੀ.ਐਸ. ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਸਕਣ ਤਾਂ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਣ। ਸਾਲ 1981-82 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੂੰ 30 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਗਰਾਂਟ, ਦਿਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੇ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰ ਸਕਣ। ਇਹਨਾਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿੱਤਾ ਕਰਨ ਸਕੀਮਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਕੋਰਸਾਂ ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ 4.84 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਵੀ ਮਦਦ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਹੋਸਟਲਾਂ ਲਈ ਇਕ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਪੱਖੇ, ਬਰਤਨ, ਫਰਨੀਚਰ ਆਦਿ ਦੀ ਖਰੀਦ ਵਾਸਤੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਸਟੇਟ ਮੈਰਿਟ ਨੈਸ਼ਨਲ ਮੈਰਿਟ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਇੰਡੀਅਨਾਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਾਸਤੇ ਵਜੀਵਿਆਂ ਸਬੰਧੀ 12 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਗਏ।

ਰਾਜ ਵਿਚ ਕਲਾ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਇਕ ਤਿਲਾ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਵੀ ਸਾਲ 1981-82 ਦੌਰਾਨ ਖੋਲ੍ਹੀ ਗਈ।

ਕਾਂਡ 4

ਵਜ਼ੀਫੇ

ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ/ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਪਛੜੀਆਂ, ਸ੍ਰੋਣੀਆਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੋਸਟ-ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵਜ਼ੀਫੇ, ਸਟਾਈਪੈਂਡ ਅਤੇ ਫਰੀਸ਼ਿਪ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :—

(ੳ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ/ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਘੱਟ ਆਮਦਨ ਗਰੁਪ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪੋਸਟ-ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਘੱਟ ਆਮਦਨ ਗਰੁਪ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਪੋਸਟ-ਮੈਟ੍ਰਿਕ/ਪੋਸਟ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਵਜ਼ੀਫੇ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਲੋਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਹ ਵਜ਼ੀਫੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਸਚਿਤ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਹੋਣ।

ਸਾਲ 1981-82 ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਬਜਟ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ਨ ਖਰਚੇ ਅਤੇ ਲਾਭ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾ ਹੇਠ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :—

ਬਜਟ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ਨ	ਖਰਚਾ	ਲਾਭ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ
1,18,50,000 ਰੁਪਏ (ਇਸ ਵਿਚ 7 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਘੱਟ ਆਮਦਨ ਗਰੁਪ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ)	1,18,50,000 ਰੁਪਏ ਇਸ ਵਿਚ 7 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਘੱਟ ਆਮਦਨ ਗਰੁਪ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ)	12,301

(ਅ) ਪੋਸਟ-ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਫੜੀਫਾ ਸਕੀਮ

ਸਾਲ 1974-75 ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ/ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਫਾ ਦੇਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਆਜਕੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਮੁਸਕਿਲ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ 1974-75 ਤੋਂ ਹੀ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੋਸਟ-ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਸਕੀਮ ਵਾਂਗ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਪੂਰੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ, ਪੰਜਾਬ ਬਿਜਲੀ ਬੋਰਡ, ਲੋਕਲ ਬਾਡੀਜ਼ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਟਰਾਕਟ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ/ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ

ਹੋਣ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਧੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪ੍ਰਕੇ ਬਸਿੰਦੇ ਹੋਣ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਅਤੇ ਯੂਨੀਅਨ ਟੈਰਾਟਰੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਸਾਮ ਦੇ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹੋਣ, ਵਜ਼ੀਫੇ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਸਾਲ 1981-82 ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਬਜਟ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ਨ ਖਰਚੇ ਅਤੇ ਲਾਭ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾ ਹੇਠ ਅਨੁਸਾਰ ਸੀ :—

ਬਜਟ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ਨ	ਖਰਚਾ	ਲਾਭ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ
1,00,000 ਰੁਪਏ	97,767 ਰੁਪਏ	110

(ੳ) ਸਟੇਟ ਹਰੀਜਨ (ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ) ਵੈਲਫੇਅਰ ਸਕੀਮ

ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ/ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਆਰਟਸ, ਟਰੇਨਿੰਗ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਫੇ ਸਮੇਤ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਫੀਸ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ/ਪਛੜੀਆਂ ਸ੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਟਿਊਸ਼ਨ ਫੀਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਾਲਜਾਂ ਵਲੋਂ ਨਹੀਂ ਲਈ ਜਾਂਦੀ । ਕਾਲਜ ਦੇ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ 2% ਦੀ ਫੀਸ ਉਹਨਾਂ ਵਲੋਂ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਹਨਾਂ 2% ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਫੀਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਕਾਲਜਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਫੀਸ ਮੁਆਫੀ ਬਦਲੇ ਵਰੀਸ਼ਿਪ ਗਰਾਂਟਾਂ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਸਾਲ 1981-82 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਸਕੂਲਾਂ ਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਲਈ 4,93,45,000 ਰੁਪਏ ਦਾ ਬਜਟ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ਨ ਸੀ । ਸਾਲ 1981-82 ਦੇ ਦੌਰਾਨ 75 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਕਾਲਜ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 72,36,918 ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਹੋਏ ਸਨ । ਕੁਝ ਲਾਭ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 47,187 ਸੀ ।

(ਸ) ਡਿਨੋਟੀਫਾਈਡ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਵੈਲਫੇਅਰ

ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਵਿਮੁਕਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਐਮ.ਏ/ਐਮ.ਐਸ.ਸੀ. ਕਲਾਸਾਂ ਤਕ ਵਜ਼ੀਫੇ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਾਲਜ ਸਟੇਜ ਤੇ ਸਾਲ 1981-82 ਦੌਰਾਨ 6,100 ਰੁਪਏ ਦਾ ਖਰਚਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਲਾਭ ਲੈਣ ਵਾਲੇ 12 ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਨ ।

(ਹ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਰਾਂਟ

ਸਾਲ 1980-81 ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਪੋਸਟ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਜਾਂ ਪੋਸਟ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਟੇਜ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਰਾਂਟ

ਦੇਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਗਰਾਂਟ ਉਹਨਾਂ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪੇ/ਗਾਰਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੇ ਪੱਕੇ ਬਸਿੰਦੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਆਮਦਨ 9,000/- ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਸਾਲ 1981-82 ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਬਜਟ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ਨ, ਖਰਚੇ ਅਤੇ ਲਾਭ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:

ਬਜਟ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ਨ	ਖਰਚਾ	ਲਾਭ ਪਾਤਰ
12,00,000 ਰੁਪਏ	9,76,070 ਰੁਪਏ	2,020

(ਕ) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਰਜ਼ਾ ਵਜ਼ੀਫਾ ਸਕੀਮ

ਇਹ ਸਕੀਮ ਸਾਲ 1963-64 ਵਿਚ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਹੌਣਹਾਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਚਾਲੂ ਰਖਣ ਲਈ ਚਾਲੂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 50% ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਨੰਬਰ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਆਮਦਨ 6,000 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਿੰਨਗਰੀ ਲੈਵਲ ਤਕ ਪੜ੍ਹਾਈ ਚਾਲੂ ਰਖਣ ਲਈ ਕਰਜ਼ਾ ਵਜ਼ੀਫਾ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਹਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ/ਕੋਰਸ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਜਾਂ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਇਕ ਸਾਲ ਬਾਅਦ (ਜੋ ਵੀ ਪਹਿਲਾ ਹੋਵੇ) ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਰਕਮ ਆਸਾਨ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਾਪਸ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਕ/ਫੋਜੀ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨੂੰ ਇਕ ਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬਦਲੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦਾ 1/10 ਭਾਗ ਮੁਆਫ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਸ ਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬਦਲੇ ਸਾਰਾ ਕਰਜ਼ਾ ਮੁਆਫ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਦਾ ਖਰਚਾ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਲ 1981-82 ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ 1,01,324 ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਕਰਜ਼ੇ ਵਜੋਂ 143 ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

(ਖ) ਮੈਰਿਟ ਸਕਾਲਰਸ਼ਿਪ ਸਕੀਮਾਂ ਸਬੰਧੀ ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰਗਤੀਆਂ

ਲੜੀ ਨੰ:	ਸਕੀਮ ਦਾ ਨਾਂ	ਬਜਟ ਉਪਬੰਧ	ਖਰਚ ਕੀਤੀ ਰਕਮ	ਲਾਭ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ
1	2	3	4	5
1	ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਜ਼ੀਫਾ ਸਕੀਮ	15,28,000	14,28,555	1,898

1	2	3	4	5
2.	ਰਾਜ ਯੋਗਤਾ ਵਜ਼ੀਫਾ ਸਕੀਮ	42,35,120	42,35,120	1,790
3.	ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਜ਼ੀਫਾ ਸਕੀਮ	30,000	21,035	23
4.	ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ/ਨਕਾਰਾ ਹੋਏ ਵੱਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਗਰਾਂਟ ਸਕੀਮ	12,000	9,300	14
5.	ਨਾ-ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਹਿੰਦੀ ਵਜ਼ੀਫਾ ਸਕੀਮ	1,40,000	1,04,973	90

### ਕਾਂਡ 5

#### ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮਾਮਲੇ

ਸਾਲ 1981-82 ਦੌਰਾਨ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਸਥਾਪਤ ਰਾਜ ਰਾਮ ਮੋਹਨ ਰਾਏ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ, ਕਲਕੱਤਾ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਕੇਂਦਰੀ/ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ ਵਿਚ 3.01 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਮਈ/ਜੂਨ, 1981 ਵਿਚ ਸਕੂਲ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਇਕ ਉਰੀਐਨਟੇਸ਼ਨ ਕੋਰਸ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ 52 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ।

### ਕਾਂਡ 6

#### ਫੁੱਟਕਲ

(ੳ) ਬਜਟ

277 ਅੰਜੁਕੈਸ਼ਨ

(ਰਕਮ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ)

ਲਖਾਂ	ਬਜਟ ਅਨੁਮਾਨ		ਸੋਧਿਆ ਅਨੁਮਾਨ	
	1980-81	1981-82	1981-82 (ਨਾਨ-ਪਛਾਨ)	
1	2	3	4	
ਅਦਰ ਲੈਂਗਵੇਜਿਜ਼				
1.	ਅੰਜੁਕੈਸ਼ਨ	4.57	4.69	5.19

1	2	3	4
2. (ਏ) ਈ. ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਐਂਡ ਅਦਰ ਹਾਇਰ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ	1,76,32	1,65,00	2,30,80 (ਚਾਰਜਡ)
(ਬੀ) ਅਸਿਸਟੈਂਟ-ਟੂ-ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਜ਼	3,75,40 (ਵੋਟਿਡ)	3,30,44 9(ਚਾਰਜਡ)	5,78,99 (ਵੋਟਿਡ) 9 (ਚਾਰਜਡ)
(ਸੀ) ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਿਜ਼	3,55,07	3,84,41	4,23,32 (ਵੋਟਿਡ)
(ਡੀ) ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਟੂ ਨਾਨ ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਿਜ਼	3,66,79	30,79	4,83,19
(ਈ) ਸਕਾਲਰਸ਼ਿਪ	3,259	33,11	32,31
(ਫੀ) ਫਿਜ਼ੀਕਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ	762	768 (ਵੋਟਿਡ) 1 (ਚਾਰਜਡ)	8,43
(ਜੀ) ਯੂਥ ਵੋਲਫੇਅਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਐਨ.ਸੀ.ਸੀ.	96,69	98,33	1,03,48
(ਈ) ਐਂਡ ਅਦਰ ਐਕਸ-ਪ੍ਰੀਟੀਚਰ ਕਾਲਿਜ਼	65	60	65
278 ਆਰਟਸ ਅਤੇ ਕਲਚਰਲ			
(ਡੀ) ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬਰੇਰੀ	10,22	8,15	8,62

(ਅ) ਐਨ.ਸੀ.ਸੀ. ਸਕੀਮ

ਐਨ.ਸੀ.ਸੀ. ਸਕੀਮ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਜਵਾਨ ਆਦਮੀ ਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦਾ ਚਾਲ-ਚਲਨ ਉਚਾ ਕਰਨ, ਕਮਾਂਡਰਸ਼ਿਪ, ਆਦਰਸ਼ ਸੇਵਾ ਤੇ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਜ਼ਰਥੇ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਦਾ ਸਾਡੇ ਕੰਮ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਆਰਮਡ ਫੋਰਸਿਜ਼ ਦਾ ਕੰਮ ਅਤੇ ਟਰੇਡ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਰਡਰ ਲਈ ਵਿਹਲੇ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਐਨ.ਸੀ.ਸੀ. ਟਰੇਨਿੰਗ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਵਿੱਗ ਆਰਜੀ, ਚੜਾਈ, ਨੇਵੀ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਯੂਨਿਟਾਂ ਸਮੇਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ :—

ਐਨ.ਸੀ.ਸੀ. ਗਰੁਪ ਹੈਡਕੁਆਟਰ	..	4
ਐਨ.ਸੀ.ਸੀ. ਬਟਾਲੀਅਨ (ਲੜਕੇ)	..	14
ਐਨ.ਸੀ.ਸੀ. ਬਟਾਲੀਅਨ (ਲੜਕੀਆਂ)	..	5
ਐਨ.ਸੀ.ਸੀ. ਏਅਰ ਸਕਾਡਰਨ	..	4
ਐਨ.ਸੀ.ਸੀ. ਨੇਵੀ ਯੂਨਿਟ	..	2
ਐਨ.ਸੀ.ਸੀ. ਬੱਟਰੀ ਆਰਟਿ ਫਾਈ ਕੰਪਨੀ	..	1
ਸੈਨਿਕ ਸਕੂਲ ਕੰਪਨੀ ਐਨ.ਸੀ.ਸੀ.	..	1
ਇੰਡੀਪੈਂਡੈਂਟ ਕੰਪਨੀਆਂ	..	3

ਕੁਲ 34

#### ੲ) ਖੇਡ ਸਰਗਰਮੀਆਂ

ਇਸ ਮੰਤਵ ਨਾਲ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਖੇਡ ਮਿਆਰ ਉਚਾ ਤੇ ਉੱਚਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੂਰਤ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨਿੱਤਰ ਸਕਣ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਸਪੋਰਟਸ ਵਿੱਗ ਚਾਲੂ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਰਕਾਰੀ ਆਰਟਸ ਤੇ ਸਪੋਰਟਸ ਕਾਲਜ ਜਲੰਧਰ ਵੀ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਹੋਣਹਾਰ ਖਿਡਾਰੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦਾਖਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੋਮਾਂ ਤੇ ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਖਤ ਖੇਡ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੋਂ ਟਿਊਸ਼ਨ ਫੀਸ ਨਹੀਂ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕਾਲਜ ਹੋਸਟਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਫਤ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਤੇ 300/- ਰੁ: ਮਾਸਕ ਦੀ ਮੁੱਫਤ ਖੁਰਾਕ ਭੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ; ਸਪੋਰਟਸ ਕਾਲਜ, ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਬਜਟ ਜੋ ਕਿ ਨਿਖੜਨਾ ਮਿਲਣ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1981-82 ਦੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ 17.20 ਲੱਖ ਰੁ: ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਸੀ ।

1981-82 ਦੇ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੇ ਦੂਜੇ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਅਸਥਾਨਾਂ ਤੱਕ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 10,6 ਅਤੇ 1 ਟੀਮਾਂ ਜੇਤੂ ਰਹੀਆਂ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਐਥਲੈਟਿਕਸ ਦੇ 7,3 ਅਤੇ ਇਕ ਖਿਡਾਰੀ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਪਹਿਲੇ, ਦੂਜੇ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਜੇਤੂ ਰਹੇ ।

## ਕਾਂਡ—7

## ਵਿਸਥਾਰ ਸੇਵਾ ਵਿਭਾਗ

## 1. ਦੇਵ ਸਮਾਜ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਵਿਰੋੜਪੁਰ ਸ਼ਹਿਰ

ਵਿਸਥਾਰ ਸੇਵਾ ਵਿਭਾਗ ਜੋ ਦੇਵ ਸਮਾਜ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ ਨਾਲ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਸਾਲ 1957 ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਾਰਾ ਵਿਰੋੜਪੁਰ ਡਵੀਜ਼ਨ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਕੁੱਝ ਹਿੱਸੇ ਹਨ । ਸਾਲ 1981-82 ਵਿੱਚ ਵਿਸਥਾਰ ਸੇਵਾ ਕੇਂਦਰ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀਆਂ ਗਤੀ ਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ 8000/- ਰੁ: ਟੀ. ਏ. ਅਤੇ ਡੀ. ਏ. ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ 8000/- ਰੁ: ਦਫਤਰ ਦਾ ਕੰਮ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਮਿਲਿਆ ।

ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖੀਆਂ ਲਈ ਮਿਤੀ 17 ਤੋਂ 18-3-82 ਨੂੰ ਇਕ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਚੌਗਿਰਦੇ ਸਬੰਧੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਸੈਮੀਨਾਰ ਲਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਚੌਗਿਰਦੇ ਸਬੰਧੀ ਵੱਧ ਰਹੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਪੱਖਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਚੌਗਿਰਦੇ ਸਬੰਧੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ । ਇਸ ਵਿਚ 30 ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖੀਆਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ ।

ਇਸ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਤੇ ਵੀ ਦੋ ਦਿਨ ਦਾ ਸੈਮੀਨਾਰ ਸਕੂਲ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ 19-2-82 ਤੋਂ 20-2-82 ਨੂੰ ਲਾਇਆ ਗਿਆ । ਸੈਮੀਨਾਰ ਵਿਚ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਧੀਆਂ ਵਿਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਰਤੋਂ ਤੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਵਿਚ 35 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ ।

ਇਕ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਸੈਮੀਨਾਰ ਜੁਗਰਾਫੀਏ ਦੀ ਪੜਾਈ ਲਈ ਦੇਸਰਾਜ ਸਰਕਾਰੀ ਹਾਈ ਸਕੂਲ, ਬਠਿੰਡਾ ਵਿਖੇ ਮਿਤੀ 28, 29-1-82 ਨੂੰ ਲਾਇਆ ਗਿਆ । ਇਸ ਵਿਚ 50 ਜੁਗਰਾਫੀਏ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ ।

ਮਾਈਕਰੋਟੀਚਿੰਗ ਦੀ ਇਕ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਮਿਤੀ 17-12-81 ਤੋਂ 19-12-81 ਤੱਕ ਲਗਾਈ ਗਈ । ਇਸ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਸਬੰਧੀ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਮਾਈਕਰੋਟੀਚਿੰਗ ਰਾਹੀਂ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ । ਇਸ ਵਿਚ 35 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ ।

ਮਿਤੀ 15-12-81 ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਮ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣ ਲਈ ਇਕ ਦਿਨ ਦਾ ਸੈਮੀਨਾਰ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਮ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੱਖਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕੀਤਾ



ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਫਰੀਦਕੋਟ ਵਿਖੇ ਇਕ ਔਰੀਐਨਟੇਸ਼ਨ ਕੋਰਸ ਗਾਈਡੈਂਸ ਮਾਸਟਰਾਂ ਵਾਸਤੇ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਗਾਈਡੈਂਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪੱਖਾਂ ਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਚਾਨਣ ਪਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿਚ 50 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ।

## 2. ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਜਲੰਧਰ ਸ਼ਹਿਰ

ਡਾਕਟਰ ਡੀ. ਆਰ. ਵਿਜ ਇਸ ਦੇ ਆਨਰੇਰੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਐਸ. ਪੀ. ਮਿੱਤਰਾ ਇਸ ਦੇ ਕ੍ਰੈ-ਆਰਡੀਨੇਟਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਮਿਤੀ 25-5-81 ਤੋਂ 26-5-81 ਤਕ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਕਾਨਫਰੰਸ ਹੋਈ। ਇਸ ਵਿਚ 100 ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖੀਆਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਵਿਸਥਾਰ ਸੇਵਾ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਮਿਤੀ 29-8-81 ਨੂੰ ਬੀ. ਐਸ. ਐਫ, ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ, ਜਲੰਧਰ ਕੈਂਟ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸ੍ਰੀ ਜੀ. ਕੇ. ਕਪੂਰ ਪਾਸੋਂ ਇਕ ਵਿਸਤਾਰ ਲੈਕਚਰ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਲੈਕਚਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸ੍ਰੀ ਕਪੂਰ ਦਾ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਤਜਰਬੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ 50 ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖੀਆਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ।

ਮਿਤੀ 16-10-81 ਨੂੰ ਖੇਤਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ 11-14 ਅਤੇ 15-17 ਆਯੂ-ਗ੍ਰੁੱਟ ਦੇ ਬਚਿਆਂ ਦੇ ਕੋਲਾ ਅਤੇ ਪੋਟਿੰਗ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਇਹ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿਖਿਆ ਬੋਰਡ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵੱਲੋਂ ਕਰਵਾਏ ਗਏ। ਜੇਤੂਆਂ ਨੂੰ ਨਕਦ ਇਨਾਮ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਮਿਤੀ 22-10-81 ਤੋਂ 24-10-81 ਤਕ ਡੀ. ਏ. ਵੀ. ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿਖੇ ਡਾਇੰਗ ਮਾਸਟਰਾਂ ਲਈ ਇਕ ਰਿਫਰੈਸ਼ਰ ਕੋਰਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ 50 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ।

ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਇਸ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਇਕ ਹਫਤੇ ਦਾ ਇਕ ਕੋਰਸ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਫਲਾਂ ਅਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਬਾਰੇ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਕੋਰਸ ਵਿਚ 40 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਟਰੇਨਿੰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਕੋਰਸ ਦੌਰਾਨ ਬੇਕਰੀ ਤੇ ਇਕ ਵਿਕਸੇ ਲੈਕਚਰ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਵਿਸਥਾਰ ਸੇਵਾ ਕੇਂਦਰ, ਜਲੰਧਰ ਨੇ ਡਾਕਟਰ ਐਨ. ਕੇ. ਦੱਤ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਾਸੋਂ ਮਿਤੀ 20-11-81 ਨੂੰ ਇਕ ਵਿਸਥਾਰ ਲੈਕਚਰ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਲੈਕਚਰ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਸੌਲ ਅਤੇ ਮਕੈਨਿਕਸ ਆਫ ਟੀਚਿੰਗ ਸੀ।

ਪਾਠ ਕਰਮ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਤੇ ਗਣਿਤ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਇਕ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ 45 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ।

ਇਕ 10 ਦਿਨ ਦਾ ਕਾਲਜ ਦੇ ਨਵੇਂ ਭਰਤੀ ਹੋਏ ਲੈਕਚਰਾਰਾਂ ਲਈ ਇਕ ਸਿਖਲਾਈ ਕੋਰਸ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਕੋਰਸ ਪੰਜਾਬ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਕੋਰਸ ਵਿਚ 25 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਮਿਸਜ਼ ਕੇ. ਆਤਮਾ ਰਾਮ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ (ਕਾਲਜ) ਨੇ ਇਸ ਕੋਰਸ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਕੀਤਾ।

ਮਿਤੀ 20-1-82 ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਸਿੰਘ ਅਜ਼ਦ ਪਾਸੋਂ ਸਕੂਲਾ ਓ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਇਕ ਵਿਸਥਾਰ ਲੈਕਚਰ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿਚ 35 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਰੰਗੇ ਸਬੰਧ ਰੱਖਣ ਬਾਰੇ ਇਸ ਲੈਕਚਰ ਵਿਚ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਿਤੀ 30-1-82 ਨੂੰ 10 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਇਕ ਟੀਮ ਇਥੇ ਆਈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕੁੱਝ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਇੰਨੋਵੇਟਿਵ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਧੀਨ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ।

ਮਿਤੀ 2-2-82 ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਐਸ. ਕੇ. ਰਾਮ ਪਾਲ, ਕੂਤਪੂਰਵ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਬੋਸਟਲ ਜੇਲ, ਵਰੀਦਕੋਟ ਪਾਸੋਂ ਇਕ ਵਿਸਥਾਰ ਲੈਕਚਰ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ 35 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ "ਬਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।"

ਸਮਾਜਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਲਾਇਲਪੁਰ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਜਲੰਧਰ ਵਿਖੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਦਾ ਬੁਗਲ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਰਿਟਰੇਸਰ ਕੋਰਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ 30 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿਜੇ ਤੇ ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਟਾਪਿਕਸ ਤੇ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਮਿਤੀ 10-2-82 ਤੋਂ 13-2-82 ਤਕ ਸੰਡਲ ਸਮਾਜਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਅਡਜਰ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਇਸ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪੇਂਟੂ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਦੇ ਬਾਲਗਾਂ ਵਲੋਂ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੰਮ ਬਾਰੇ ਆਰਟ ਅਤੇ ਕਰਾਫਟ ਦੀ ਇਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਲਗਾਈ ਗਈ ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਬਾਲਗਾਂ ਨੇ ਕੰਚਰਲ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵੀ ਕੀਤਾ।

ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਬੇਹਤਰੀ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰਯੋਗ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਬਣਾਉਣ ਬਾਰੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਮਿਤੀ 23-2-82 ਤੋਂ 25-2-82 ਤਕ ਇਕ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਸੰਗਠਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿੱਚ 50 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ।

**ਕੰਮ**

- ਕੋ-ਆਰਡੀਨੇਟਰ ਨੇ ਸਕੂਲ ਅਗਵਾਈ ਲਈ 50 ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ।
  - 3. ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ ਆਫ਼ ਐਗਰੀਕਲਚਰ, ਪਟਿਆਲਾ।
- ਸਾਲ 1981-82 ਵਿਚ ਇਸ ਕਾਲਜ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਸੇਵਾ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਬੀ. ਐਸ. ਜ਼ਿੱਲ, ਆਨਰੇਰੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰ ਐਚ. ਐਸ. ਬਰਾਂਡ, ਕੋ-ਆਰਡੀਨੇਟਰ ਦੀ ਸਰਪਰਸਤੀ ਵਿਚ ਮੈਮੀਨਾਰ/ਸ਼ਾਰਟ ਕੋਰਸ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਵਾਏ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ

ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦਾ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਸੈਮੀਨਾਰ, 4 ਜੂਨ, 1981 ਤੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ 48 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਡਾਕਟਰ ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਮੁੱਖੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਪ੍ਰੋ. ਜੀ.ਕੇ. ਵਸਿਸਟ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਪਟਿਆਲਾ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿਚ ਮੌਖਿਕ ਪ੍ਰਗਟਾਉ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋ. ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਮਹਿੰਦਰਾ ਕਾਲਜ, ਪਟਿਆਲਾ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿਚ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਥਾਂ ਬਾਰੇ ਗੱਤ-ਬਾਤ ਕੀਤੀ।

ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਸੈਮੀਨਾਰ 4 ਤੋਂ 5 ਦਸੰਬਰ, 1981 ਨੂੰ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ 18 ਅਧਿਆਪਕ ਸਮੇਤ ਹੋਏ। ਇਸ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਡਾਕਟਰ ਈ.ਆਰ. ਸਰਮਾ ਮੁੱਖੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ। ਸੈਮੀਨਾਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਪ੍ਰੋ. ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਪ੍ਰੋ. ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ। ਡਾਕਟਰ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਨੇ ਕ੍ਰਿਮੀ ਪੱਖੀ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੇ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ।

ਸਮਾਜਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਅਧਿਆਪਨ ਤੇ 22 ਤੋਂ 23 ਜੂਨ, 1982 ਤਕ ਸੈਮੀਨਾਰ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਵਿਚ 39 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਇਸ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪ੍ਰੋ. ਓ.ਪੀ. ਧੀਮਾਨ ਨੇ “ਸਮਾਜਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਨਵੀਨਤਮ ਸੰਕਲਪ” ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਤੇ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ, ਸੇਵਾ ਕਾਲੀਨ ਕੌਂਦਰ, ਪਟਿਆਲਾ ਨੇ ਭੂਗੋਲ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀਆਂ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਧੀਆਂ ਤੇ ਹੋਸ਼ੀ ਪਾਈ। 23 ਜੂਨ, 1982 ਨੂੰ ਪ੍ਰੋ. ਆਈ.ਐਨ. ਚਾਵਲਾ ਮਹਿੰਦਰਾ ਕਾਲਜ, ਪਟਿਆਲਾ ਨੇ ਨਕਸਿਆਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਭੂਗੋਲ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਪਯੋਗਤਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋ. ਓ.ਪੀ. ਧੀਮਾਨ ਨੇ “ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਭੂਗੋਲ ਦੇ ਮੁਲਾਕਾਤ” ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਦਿੱਤੇ। ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਕਿੱਤੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਤੇ ਇਕ ਸੈਮੀਨਾਰ ਮਿਤੀ 19 ਫਰਵਰੀ, 1982 ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸ ਕਾਲਜ ਦੀ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਰਣਜੀਤ ਗਿੱਲ ਨੇ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਕਿੱਤੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ ਦੇ ਐਸੂਕੇਸ਼ਨ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਡਾਕਟਰ ਟਹਿਤ ਕੋਹਲੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਗਾਈਡੈਂਸ ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਤੇ ਨਵੀਨ ਸੋਧਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟਾਏ। ਸ੍ਰੀ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜ਼ਿਲਾ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਅਫਸਰ, ਪਟਿਆਲਾ ਨੇ ਗਾਈਡੈਂਸ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਸਮਾਜ ਤੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਭਾਗ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਡਾਕਟਰ ਟੀ.ਐਸ. ਸੋਢੀ, ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਸਿਮਲਾ ਨੇ ਵਿਅਕਤੀ ਤੇ ਕਿੱਤੇ ਦੀ ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ। ਇਸ ਸੈਮੀਨਾਰ ਵਿਚ 37 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ।

ਮਿਤੀ 24 ਤੋਂ 25 ਫਰਵਰੀ, 1982 ਨੂੰ ਫ਼ੈਸਕੂਲਾ ਵਿਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਸੈਮੀਨਾਰ ਹੋਇਆ। ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਡਾਕਟਰ ਨਿਰੰਜਣ

ਸਿੰਘ ਸੰਘ ਨੇ ਸਕੂਲ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਮਨੋਰਥ ਤੇ ਸਮੱ-  
ਸਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਵਾਕਫਿਅਤ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਸਕੂਲ-ਪੱਧਰ ਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ  
ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਬਾਰੇ ਸੁਝਾਉ ਵੀ ਦਿੱਤੇ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪਰਿਫੇਸਰ ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ  
ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਰਾਹੀਂ ਉਚੇ ਮਨੁੱਖੀ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼  
ਕੀਤੇ। ਇਸ ਵਿਚ 10 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ।

ਹਿੰਦੀ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ 5 ਤੋਂ 6 ਮਾਰਚ, 1982 ਦੇ ਸੈਮੀਨਾਰ ਵਿਚ 23 ਹਿੰਦੀ  
ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਮਹਿੰਦਰਾ ਕਾਲਜ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਪ੍ਰੋ: ਜੀ.ਸੀ. ਸਰਮਾ ਨੇ  
ਵੱਖ ਵੱਖ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟਾਏ। ਡਾਕਟਰ  
ਮਨਮੋਹਨ ਸਹਿਗਲ ਹਿੰਦੀ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ  
ਕ੍ਰਿਆਤਮਕ ਲਿੱਖਣ ਕਲਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰ ਖਰਿਜ ਮੋਹਨ ਸਰਮਾ ਨੇ  
ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਕਮੀਆਂ ਵਿਚ ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ। ਪ੍ਰੋ: ਪ੍ਰਿੰਸ ਸਦੀ  
ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਲੋਂ ਸਥਦ ਜੋਤਾਂ ਦੀਆਂ ਗੁਣੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ  
ਕਰਨ ਦੇ ਸੁਝਾਉ ਦਿੱਤੇ।

‘ਗਣਿਤ ਅਧਿਆਪਨ’ ਦਾ ਸੈਮੀਨਾਰ 12 ਤੋਂ 13 ਮਾਰਚ, 1982 ਨੂੰ ਹੋਇਆ।  
ਇਸ ਵਿਚ ਬਿਕਰਮ ਕਾਲਜ ਆਫ ਕਮਰਸ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਪ੍ਰੋ: ਆਰ.ਕੇ. ਮਰਵਾਹਾ  
ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਗਣਿਤ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ। ਕਾਲਜ ਦੇ  
ਪ੍ਰੋ: ਪੀ. ਐਸ. ਬਲਾਸੀ ਨੇ ਗਣਿਤ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸਾਲੀ ਗਣਿਤ  
ਅਧਿਆਪਨ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ। ਡਾਕਟਰ ਵੇਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗੁਪਤਾ ਨੇ  
ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਸੈਮੀਨਾਰ ਵਿਚ 33 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਭਾਗ  
ਲਿਆ।

ਉਪਰੋਕਤ ਸੈਮੀਨਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਨੁਭਵੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਤੇ ਕੋਆਰਡੀਨੇਟਰ ਨੇ  
ਕੁਝ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਤੇ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦੇ  
ਯਤਨ ਵੀ ਕੀਤੇ।

#### ਭਾਗ 4

##### ਸਟੇਟ ਕੌਂਸਲ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਰਿਸਰਚ ਅਤੇ ਟਰੇਨਿੰਗ, ਪੰਜਾਬ

ਸਟੇਟ ਕੌਂਸਲ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਰਿਸਰਚ ਅਤੇ ਟਰੇਨਿੰਗ, ਪੰਜਾਬ, ਜੁਲਾਈ, 1981  
ਇਹ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਦੋਂ ਹੀ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸਿਪਲ  
ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਡਾਕਟਰ ਸੁਖਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਵੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਹੋਂਦ  
ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਦਾਰੇ ਆਪਣੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਅਮਲੇ ਸਹਿਤ ਤੱਤਕਾਲ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲ  
ਬਦਲ ਦਿਤੇ ਗਏ ਸੀ :—

1. ਸਟੇਟ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਟੀਚਿੰਗ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ।

2. ਵੇਕੇਸਨਲ ਗਾਇਡੈਂਸ ।
3. ਇਵੈਲੂਏਸ਼ਨ ।
4. ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਸੈਲ ਅਤੇ ਫਿਲਮ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ।
5. ਸਰਵੇ (10 + 2)
6. ਇੰਨਸਰਵਿਸ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਇੰਨਸਟੀਚਿਊਟਸ (ਭਿੰਨ)

ਕੌਂਸਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਮੰਤਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ :—

1. ਰਾਜ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ, ਗੁਣਾਤਮਕ ਸੁਧਾਰ ਭਿਆਉਣਾ ।
2. ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਸਿਲੇਬਸ ਅਤੇ ਪਾਠ ਸਿਲਸਲੇ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ ।
3. ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਾਬ ਪੜਤਾਲ, ਖੋਜ, ਸਰਵੇ ਅਤੇ ਸਟੈਂਡੀਜ਼ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨਾ ।
4. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਸੁਪਰਵਾਈਜ਼ਰਾਂ ਨੂੰ ਸਰਵਿਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਸਰਵਿਸ ਦੌਰਾਨ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ।
5. ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਗੁਣਾਤਮਕ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਪਾਇਲਟ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ।
6. ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਤਕਨੀਕ ਅਤੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ ।
7. ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦਾ ਮੂਲਅੰਕਣ, ਮੌਨਿਟਰ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ ।

ਤਾਵੇਂ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁਢਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਅੱਕੜਾਂ ਦਾ ਸਾਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਵਿਰ ਵੀ ਕੌਂਸਲ ਨੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਕਈ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਲਾਘਾ ਪ੍ਰੋਟੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਫੁਰਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਸੀ । ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਖਾਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦਾ ਵਿਵਰਣ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :—

(ੳ) ਸਟੇਟ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਸਾਇੰਸ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ

ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਾਇੰਸ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਉੱਨਤ ਕਰਨ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਮਾਹਮਣੇ ਚੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਕਾਫੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਕੀਤੀ । ਸਾਇੰਸ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਖੇਤਰ

ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ :—

1. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਇੰਨਸਰਵਿਸ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ

ਸਾਇੰਸ ਸਿਖਿਆ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਤੌਰਾਂ ਨਵੇਂ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣ ਹਿੱਤ ਇੰਨਸਰਵਿਸ ਅਧਿਆਪਕ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਕੇਂਦਰ, ਜਲੰਧਰ, ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਸਾਇੰਸ ਇੰਨਸਟੀਚਿਊਟ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਐਰੀਐਨਟੇਸ਼ਨ ਕੋਰਸਿਜ਼ ਲਗਾਏ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਿਚ ਸਾਇੰਸ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਸਟਾਫ ਨੇ ਰੀਸੋਰਸ ਪਰਸੋਨਲ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ । ਇਸ ਸਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਿਚ 12 ਦਿਨਾਂ ਦੇ 20 ਕੋਰਸ ਲਗਾਏ ਗਏ 1—10 ਸਾਇੰਸ ਸੰਸਥਾ ਵਿਚ 5-5 ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਰਸਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕੁਲ 854 ਸਾਇੰਸ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਇੰਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਤਕਨੀਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਅਕ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਵਿਚ ਵੀ ਸਿੱਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ।

2. ਸਾਇੰਸ ਡੀਮੇਨਸਟਰੇਸ਼ਨ ਕਿੱਟਸ ਐਂਡ ਅਪਰੇਟਸ

ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਸਟਾਫ ਨੇ ਵਿਜ਼ਿਕਸ ਕਮਿਸਟਰੀ ਬਿਆਲੋਜੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਅਤੇ ਕਿੱਟਾਂ ਨੂੰ ਸੌਧ ਕੇ ਗੀਵਾਈਜ਼ ਕੀਤਾ । ਇਸ ਸਾਲ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਅਪਗਰੇਡ ਹੋਏ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲਾਂ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿੱਟਾਂ ਖਰੀਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ।

ਬਾਈਓਲੋਜੀ	..	96
ਕਮਿਸਟਰੀ	..	367

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਫਰਮਾਂ ਤੋਂ ਮਹਿਕਮੇ ਨੇ ਹੋਰ ਕਿੱਟਾਂ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਆਰਡਰ ਦਿੱਤਾ ।

ਵਿਜ਼ਿਕਸ	..	1,16
ਕਮਿਸਟਰੀ	..	487

ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਸਟਾਫ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਰਡਰਾਂ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿੱਟਾਂ ਦਾ ਨਿਗ੍ਰਿਖਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

3. ਫੈਲੋ-ਅੱਪ ਅਤੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਇੰਨਸਪੈਕਸ਼ਨ

ਇਸ ਅਦਾਰੇ ਦੇ ਸਟਾਫ ਨੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਸਾਇੰਸ ਕਿੱਟਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਨ ਦੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਵਲੋਂ ਕਮੀਆਂ ਵਿਚ ਵਰਤੋਂ ਸੁਝਾਈ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਨਿਗ੍ਰਿਖਣ ਕੀਤਾ । ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਇੰਸ ਅਪਰੇਟਸਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨ ਲਈ ਅਗਵਾਈ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਸਹੀ ਢੰਗ ਸਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ।

4. ਸਾਇੰਸ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ/ਮੇਲਾ

ਹਰ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸ਼ਾਨਤ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀਆਂ/ਮੇਲੇ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਾਇੰਸ ਸੁਪਰਵਾਈਜ਼ਰਾਂ ਨੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸਾਇੰਸ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀਆਂ ਕਰਵਾਈਆਂ

ਅਤੇ ਸਟੇਟ ਤੋਂ ਕੰਪੀਟੀਸ਼ਨ ਦੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਸਾਲ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀਆਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼, ਸਾਇੰਸ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹੇਠ ਅਨੁਸਾਰ ਸੀ :—

- ਰੀਸੋਰਸਿਜ਼ ਅਤੇ ਰੀਸਾਇਕਲਿੰਗ।
- ਲੋਕਲ ਪਰੰਬਲਜ਼ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੱਲ।
- ਵੁਡ ਪ੍ਰੀਜਰਵੇਸ਼ਨ।
- ਏਡਜ਼ ਫਾਰ ਦੀ ਹੈਂਡੀਕੈਪਡ।
- ਸਾਇੰਸ ਇਜ਼ ਫੰਨ (Science is Fun)
- ਲੋਕ ਤੋਂ ਇੰਨਵਾਇਰਨਮੈਂਟਸ ਸਟੱਡੀਜ਼।
- ਟੀਚਿੰਗ ਏਡਜ਼ ਫਾਰ ਸਾਇੰਸ ਐਂਡ ਮੈਥ।

ਇਸ ਸਾਲ 24 ਨਵੰਬਰ ਤੋਂ 27 ਨਵੰਬਰ ਤੱਕ, ਗੇ. ਹਾ. ਸ., ਨੰਗਲ ਵਿਖੇ 10ਵਾਂ ਸਟੇਟ ਪੱਧਰ ਦਾ ਸਾਇੰਸ ਮੇਲਾ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੀ :—

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ :—

ਏਡਜ਼	..	263
ਲੜਕੀਆਂ	..	110
ਕੁੱਲ	...	373
ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ :—		
ਪੁਰਸ਼	..	116
ਇਸਤਰੀਆਂ	..	49
ਕੁੱਲ	...	165
ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ	..	233
ਮੱਦਾ ਦੀ ਗਿਣਤੀ		
ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ	..	114

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, 24 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਤਿਆਰੀ ਭਾਸ਼ਨ ਪ੍ਰਤਿਯੋਗਤਾ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲਿਆ। 36 ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਪਹਿਲੀਆਂ, ਭਾਸ਼ਣ, ਅਤੇ ਚਾਰਟ ਬਨਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗਤਾ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਰਾਸਟਰ ਪੱਧਰ ਦੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ 14

ਨਵੰਬਰ ਤੋਂ 22 ਨਵੰਬਰ, 1981 ਤਕ ਬੰਗਲੌਰ ਵਿਖੇ ਹੋਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਐਗਜ਼ੀਬਿਟਸ ਚੁਣੇ ਗਏ :—

- (i) ਸਮੁੰਦਰੀ ਧਰਮਜ ਅਨਰਜੀ ਕਨਵਰਸ਼ਨ ਪਾਟ—ਐਮ. ਐਲ. ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ, ਫਿਰੋਜਪੁਰ ਕੋਟ।
- (ii) ਇਕ ਤਾਰੇ ਦੀ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਮੌਤ — ਉਕਤ-
- (iii) ਮੈਥੇਮੈਟੀਕਲ ਕੈਰਮਬੋਰਡ — ਗੋਰਮਿੰਟ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਬਸਤੀ ਬਾਜ਼ੀਗਰ, ਧੂਰੀ (ਸੰਗਰੂਰ)
- (iv) ਦਿਹਾਤੀ ਘਰੇਲੂ ਆਟੇ ਦੀ ਚੱਕੀ — ਗੋਰਮਿੰਟ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਮਲੋਰਕੋਟਲਾ (ਸੰਗਰੂਰ)

#### 5. ਨੈਸ਼ਨਲ ਟੈਲੰਟ ਖੋਜ ਪ੍ਰੀਖਿਆ

ਐਸ. ਸੀ. ਈ. ਆਰ. ਟੀ. ਵਲੋਂ 10ਵੀਂ ਅਤੇ 11ਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨਿਪੁੰਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਫੇ ਦੇਣ ਹਿੱਤ ਚੁਣਾਵ ਲਈ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅਗਵਾਈ ਦੇ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਸੰਸਥਾ ਇਕ ਸਕਰੀਨਿੰਗ/ਕੋਚਿੰਗ ਕੈਂਪ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 10ਵੀਂ ਕਲਾਸ ਦੇ ਲੜਕੇ ਲੜਕੀਆਂ ਲਈ 30 ਜੂਨ ਤੋਂ 9 ਜੁਲਾਈ, 1981 ਤੋਂ ਨੰਗਲ ਵਿਚ ਕੋਚਿੰਗ ਕੈਂਪ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਗਭਗ 100 ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਦੂਜਾ ਕੈਂਪ 10ਵੀਂ ਅਤੇ 11ਵੀਂ ਕਲਾਸਾਂ ਲਈ ਪਟਿਆਲੇ ਵਿਚ 24 ਤੋਂ 31 ਦਸੰਬਰ, 1981 ਤਕ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਕੈਂਪ ਲਈ ਲਗਭਗ 150 ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਰਾਸ਼ਟਰ ਪੱਧਰ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿਚ 11ਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦੇ 17 ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਵਜ਼ੀਫੇ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਪਾਸ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਸਟਾਫ ਅਗਲੇ ਇਮਤਹਾਨ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਅਗਵਾਈ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਰੁਝਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

#### ਫੁਟਕਲ ਕੰਮ

ਰਿਜ਼ਿਕਸ ਅਤੇ ਕਮਿਸਟਰੀ ਕਿੱਟਾਂ ਦੀ ਗਾਇਡ ਦਾ ਉਲਥਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜੋ ਹੁਣ ਛੱਪ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਕਿੱਟ ਗਾਈਡਾਂ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਯੋਗ ਲਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।

ਸਟਾਫ ਐਨ. ਟੀ. ਐਚ. ਟੈਬਲਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸਿਲੇਬਸ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਮੌਲ ਖਾਂਦੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਭੀ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਐਨ. ਸੀ. ਈ ਆਰ. ਟੀ. ਵਲੋਂ ਲਗਾਈਆ ਗਈਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ, ਸੈਮੀਨਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਰਕਸ਼ਾਪਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸਟਾਫ ਭਾਗ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਲਈ ਰੋਟ-ਕੋਟਰੈਕਟ ਤੇ ਸਾਇੰਸ ਦਾ ਸਮਾਨ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਸਪੈਸ਼ੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।



## ਯੂਨੀਸਿਫ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਸ

ਮੁੱਢਲੀ ਸਿਖਿਆ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਮ ਦਾ ਨਵੀਂ ਕਰਣ, (ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ 2)

ਸਾਲ 1981 ਲਈ ਮੁੱਖ ਟੀਚੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਨ —

1. ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ, ਗਣਿਤ ਇਨਵਾਇਰਮੈਂਟਲ ਸਟੱਡੀਜ਼, ਸੋਹਤ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਆਰਟ ਅਤੇ ਐਸ.ਯੂ.ਪੀ. ਡਕਲਰੂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਮ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ।
2. ਪ੍ਰੀਮੀਅਰ ((ਭਾਸ਼ਾ) ਪ੍ਰੀਮੀਅਰ (ਗਣਿਤ) ਅਤੇ ਵਰਕਬੁੱਕ (ਗਣਿਤ) ਅਤੇ ਵਰਕ ਬੁੱਕ (ਭਾਸ਼ਾ) ਰੀਡਰ-1 ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਪਹਿਲੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਗਾਈਡ ਆਦਿ ਪੜਾਉਣ ਵਾਲਾ ਮੈਟੀਰੀਅਲ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ।
3. ਪਹਿਲੀ ਕਲਾਸ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਟੀਚਿੰਗ ਏਡਜ਼ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ।
4. ਅਧਿਆਪਕ ਓਰੀਐਂਟੇਸ਼ਨ:

ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਦੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਫੀਚਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੇ ਸਭ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਪਾਠ ਕਰਮ ਪੜਾਉਣ ਦੇ ਮੈਟੀਰੀਅਲ ਨਾਲ ਜਾਣੂ ਕਰਾਉਣਾ ।

1981 ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ

1. ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਟੀਚਰ ਟਰੇਨਿੰਗ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਸਟਾਫ ਅਤੇ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪਹਿਲੀ, ਦੂਜੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਪਾਠ-ਕਰਮ ਨੂੰ ਅੰਤਮ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

2. ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੇ ਕੁੱਲ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ 194 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ-2 ਬਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਸਾਂ ਤੇ ਓਰੀਐਂਟੇਸ਼ਨ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ।

3. ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 68 ਟੀਚਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1981-82 ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਜਮਾਤ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਲ 1981-82 ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ-2 ਲਾਗੂ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਨੂੰ ਭੀ ਮੁੱਢਲੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ।

4. ਪਹਿਲੀ/ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਪੜਾਉਣ ਸਬੰਧੀ ਕੁੱਲ ਸਮੱਗਰੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ।

5. ਪੈਂਤੀ ਦੇ ਫਲੈਸ਼ ਕਾਰਡ ਅਤੇ ਜੀਰੋ ਤੋਂ 9 ਤਕ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਹਿਨਸੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ । ਪੈਂਤੀ ਦੇ-1 ਸੈਟ ਅਤੇ ਗਿਣਤੀ ਦੇ 2 ਸੈਟ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੇ ਗਏ ।

6. ਗਣਿਤ, ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਐਸ. ਯੂ. ਪੀ. ਡਬਲਯੂ, ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਈ ਮੁਲਅੰਕਣ ਟੂਲਜ਼ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ।

ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਨੰ: 3 ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਐਕਟੀਵਿਟੀਜ਼ ਇਨ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਵਰਕਿੰਗ

ਇਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਐਕਸ਼ਨ ਪਲਾਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

- (1) ਸੈਮੀਨਾਰ/ਵਰਕਸ਼ਾਪ/ਟਰੇਨਿੰਗ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ।
- (2) 6-14 ਅਤੇ 15-35 ਆਯੂ ਗਰੁੱਪ ਅਤੇ ਪਾਰਟ ਟਾਈਮ ਸਿਖਿਆ ਲਈ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ।
- (ੳ) 6 ਤੋਂ 14 ਆਯੂ ਗਰੁੱਪ ਲਈ ਦੋ ਵਰਕਸ਼ਾਪਾਂ ।
- (ਅ) 15-35 ਆਯੂ ਗਰੁੱਪ ਲਈ ਦੋ ਵਰਕਸ਼ਾਪਾਂ ।
- (3) ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਵਰਕਰਾਂ ਲਈ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਵਿਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਐਰੀਐਨਟੇਸ਼ਨ ।
- (4) ਟੀ. ਟੀ. ਆਈ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ, ਖੰਡ ਵਿਕਾਸ ਅਫਸਰ ਅਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿੱਧਿਆਂ ਦੀ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਮੀਟਿੰਗ ।
- (5) ਅਧਿਆਪਕਾਂ, ਵਿਕਾਸ ਵਰਕਰਾਂ, ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਐਜੂਕੇਟਰਾਂ ਲੋਕਲ ਬਾਡੀਜ਼ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਦੋ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰੋਗਰੈਸ ਨੂੰ ਉਪਲਭਧ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵਰਕਿੰਗ ਮੀਟਿੰਗ ।
- (6) ਕਰਾਫਟ ਅਤੇ ਸਕਿਲਜ਼ ਬਾਰੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ, ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਵਰਕਰਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਇੰਟਰਨਸਿਪ ।

ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਅਸਰ

ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਹਾਲੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਡੰਡੇਰ ਅਤੇ ਸੰਧਵਾ ਵਿਖੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀ ਔਸਤ ਕਾਫੀ ਵਧੀ ਹੈ । ਦੋਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਇਤਾਕੇ ਦੀ ਵਜੋਂ ਵਲੋਂ ਕਾਫੀ ਸਲਾਮਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ।

ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਨੰ: 5 ਕੰਪਰੀਹੈਂਸਿਵ ਅਸੇਸ-ਟੂ-ਪ੍ਰੋਇਮਰੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ

ਇਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ :—

(ੳ) ਨਾਨ-ਫਾਰਮਲ ਸਿਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਫਾਰਮਲ ਸਿਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਆਡਟ-ਰੇਨੇਟਿਵ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਤਾਕਿ ਉਹ ਬੱਚੇ, ਖਾਸ ਤੌਰ ਜਿਹੜੇ ਪਿਛੜੇ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਰਗ ਦੇ ਹਨ, ਨੂੰ ਨਾਨ ਫਾਰਮਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ।

(ਅ) ਨਾਨ-ਵਾਰਮਤ ਸਿਖਿਆ ਲਈ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਗਰੁੱਪਾਂ ਨੂੰ ਚਿੰਦਗੀ ਨਾਤ ਸਬੰਧਤ ਲੋੜਾਂ ਲਈ ਕੰਮ ਦੇ ਆਧਾਰਿਤ ਵਿਕੇਂਦਰੀਕਰਨ ਪਾਠ-ਕਰਮ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ ।

ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ : —

1. ਸੈਂਪਲ ਲਰਨਿੰਗ ਐਪੀਸੋਡਜ਼ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।
2. 10 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਦੋ ਟੀਚਰ ਐਜੂਕੇਟਰਜ਼ ਦੇ ਲਰਨਿੰਗ ਐਪੀਸੋਡਜ਼ ਨੂੰ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਦੋ ਕੋਰਸ ਲਗਾਏ ਗਏ । ਪਹਿਲਾਂ 9 ਤੋਂ 18 ਮਾਰਚ 1981 ਤੱਕ ਅਤੇ ਦੂਜਾ 24 ਮਾਰਚ ਤੋਂ 3 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1981 ਤਕ 1 ਟੀ. ਟੀ. ਖਾਈ. ਦੇ ਸਾਰੇ (79) ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦਿਤੀ ਗਈ ।
3. 10 ਤੋਂ 12 ਅਗਸਤ, 1981 ਤੱਕ ਉਪ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰਾਂ (ਸੈਕੰਡਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ) ਦੇ ਸੀ. ਏ. ਪੀ. ਟੀ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਪਹਿਲੂ, ਤੇ ਇਕ 3 ਦਿਨਾਂ ਪੱਠਰ ਸਿਖਲਾਈ ਕੋਰਸ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ।
4. ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਖੰਡ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਸੀ. ਏ. ਪੀ. ਟੀ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਬਾਰੇ 4 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਦੋ ਸਿਖਲਾਈ ਕੋਰਸ 25 ਤੋਂ 28 ਅਗਸਤ, 1981 ਅਤੇ 21 ਸਤੰਬਰ ਤੋਂ 24 ਸਤੰਬਰ, 1981 ਤੱਕ ਲਗਾਏ ਗਏ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਸੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਬਾਰੇ 103 ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ।

**ਪਾਪੁਲੇਸ਼ਨ ਐਕਸ਼ਨ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ**

ਸਾਲ 1981-82 ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਐਕਸ਼ਨ ਪਲੇਨ ਬਣਾਈ ਗਈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

ਲੜੀ ਨੰ:	ਅੰਕਣੀਵਿਠੀ	ਭਾਗ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ	ਸਮਾਂ (ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ)	ਟਾਈਮ ਸ਼ੁਰੂਲ
1	2	3	4	5

1. ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ-ਹਿਤ ਸਮੱਗਰੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨੀ । 25 10 ਜੁਲਾਈ, 1981

1	2	3	4	5
2.	ਪਾਠ-ਕਰਮ ਦਾ ਵਿਕਾਸ	30	10	ਅਕਤੂਬਰ, 1981
3.	ਸਕੈਂਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ 5 ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਮ ਦਾ ਵਿਕਾਸ	25	10	ਦਸੰਬਰ, 1981
4.	ਮੰਡਲ/ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ/ਉਪ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰਾਂ ਲਈ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਅਤੇ ਓਰੀਐਂਟੇ- ਸ਼ਨ	30	3	ਅਗਸਤ, 1981
5.	ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਕਾਝਜ਼ਾ/ ਇੰਨ-ਸਰਵਿਸ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਸੈਂਟਰਾਂ ਅਤੇ ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲਾਂ ਦੀ ਪੁੱਨਰ-ਸਿਖਲਾਈ।	35	3	ਸਤੰਬਰ, 1981
6.	ਦੂਸਰੇ ਇਨਸਪੈਕਟਿੰਗ ਅਫਸਰਾਂ ਲਈ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕੇਂਦਰਾਂ ਤੇ ਵਰਕਸ਼ਾਪਾਂ।	12	2	ਨਵੰਬਰ, 1981

### ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ

1. ਸੀਮੇ ਨੰ: 48/14/79-5 ਸਿਖਿਆ 3/4457, ਮਿਤੀ 23 ਅਕਤੂਬਰ, 1981 ਰਾਹੀਂ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆ ਸਕੱਤਰ ਪੰਜਾਬ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਸਟੇਟ ਕੋਆਰਡੀਨੇਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਆਨ ਪਾਪੂਲੇਸ਼ਨ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਮੀਟਿੰਗ 23 ਫਰਵਰੀ, 1982 ਨੂੰ ਹੋਈ।
2. ਹਾਟ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੰਡਲ/ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਸਿਖਿਆਕ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਅਤੇ ਇੰਸਪੈਕਟਿੰਗ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਪੂਲੇਸ਼ਨ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਓਰੀਐਂਟੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।
3. ਸਿਖਿਆ ਕਾਝਜ਼ਾ, ਟੀ. ਟੀ. ਆਈਬ ਅਤੇ ਇਨ ਸਰਵਿਸ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਓਰੀਐਂਟੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

4. ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉਘੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਹਿੱਤ ਸਮੁੱਚੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ।
5. ਸਮੂਹ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਕਲਾਸਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਡਰਾਫਟ ਪਾਠ ਕਰਮ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।
6. ਸੈਕੰਡਰੀ ਪੱਧਰ ਦੇ 5 ਵਿਸਿਆਂ-ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ, ਇਸ਼ਾਂਬ ਅਤੇ ਸਰੀਰਿਕ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਪਾਠ-ਕਰਮ ਦਾ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।
7. ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਅਧਿਆਪਕਾ ਲਈ (ਤਜਰਬੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ) ਗਾਈਡ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ।

(ਅ) ਸਟੇਟ ਬਿਊਰੋ ਆਫ ਅੰਜੂਕੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਫੈਕੇਸ਼ਨਲ ਗਾਈਡੈਂਸ, ਪੰਜਾਬ

ਇਸ ਸਾਲ ਗਾਈਡੈਂਸ ਬਿਊਰੋ ਨੇ ਸਿਪਲਾਈ, ਤਜਰਬੇ, ਖੋਜ, ਫਪਾਈ, ਜੋ ਕਾਉਂਸਲਿੰਗ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਟੈਸਟਾਂ ਦੀ ਐਡਮਨਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਸਬੰਧੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਕੋਰਸਿਓ ਅਤੇ ਕੈਰੀਅਰ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਕੈਰੀਅਰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾ ਸਿਖਿਆ ਅਤੇ ਕੈਰੀਅਰ ਗਲਬਾਤ ਅਤੇ ਕੈਰੀਅਰ ਸਪਤਾਹ ਮਨਾਉਣ ਦੇ ਮੁੱਖ ਕੰਮ ਕੀਤੇ । ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ :—

1. ਸਾਰੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕੈਰੀਅਰ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਕੋਰਸਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ।	21
2. ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕੈਰੀਅਰ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ	27
3. ਮਨਾਏ ਗਏ ਕੈਰੀਅਰ ਸਪਤਾਹ	98
4. ਆਯੋਜਿਤ ਕੈਰੀਅਰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀਆਂ	90
5. ਕਾਉਂਸਲਿੰਗ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਜ਼	350
6. ਐਪਲੀਕੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸਾਈਕੋਲੋਜੀਕਲ ਟੈਸਟਜ਼	3,000
	ਵਿਦਿਆਰਥੀ)
7. ਨਿਜੀ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਗਾਈਡੈਂਸ	5,000 (ਵਿਦਿਆਰਥੀ)
8. ਕਮਪੋਜ਼ਿਟ ਰਿਕਾਰਡ ਕਾਰਡਾਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ	326

ਜ਼ਿਲੇਵਾਰ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਜੋ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ :—

1. 75 ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਸਾਈਕੋਲੋਜੀ ਟੈਸਟਜ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ	ਅਮ੍ਰਿੰਡਸਰ
2. 4 ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਾਈਡੈਂਸ ਸਰਵਿਸ ਚਾਲੂ ਕਰਨਾ	ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ
3. 30 ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਿੱਤਾ ਸੈਂਟਰਾਂ ਦਾ ਖੋਲਨਾ	ਮੁਕਤਸਰ
4. ਪੂਰੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਗਾਈਡੈਂਸ ਸਰਵਿਸ ਦਾ ਸਰਵੇਖਣ	ਫਰੀਦਕੋਟ

### 5. ਨੈਸ਼ਨਲ ਟੇਲੇਟ ਖੋਜ ਟੈਸਟ ਕਰਨਾ

ਉਪਰੋਕਤ ਦੱਸੇ ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ, ਟ੍ਰੀਨਿੰਗ ਗਰੁਪਾਂ ਅਤੇ ਦੋਸਤੀ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ 15 ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਆਪਸੀ ਗਲਬਾਤ, ਸਿੱਖਯੋਗ ਮੀਟਿੰਗਾਂ, ਇੰਟਰਵਿਊਜ਼ ਇਤਿਆਦਿ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਕਿਲਜ਼ ਵੈਕੇਸ਼ਨਲ ਟਰੇਡਜ਼, ਜੋਬਜ਼ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਕੈਰੀਅਰਜ਼ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕੀਤੇ ਸਬੰਧੀ ਨੌਸ ਸੂਚਨਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਕਿ ਐਸ.ਸੀ.ਈ.ਆਰ.ਟੀ. ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਨਾਲ ਵੈਕੇਸ਼ਨਲ ਗਾਈਡੈਂਸ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਮਿਲੀ ਹੈ, ਇਹ ਖਿਊਰੋ ਕੁਝ ਹੋਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ "ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਸਕੂਲੋਂ ਦੌਰਾਨ ਰੋਪੜ" ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਟਰੇਡ ਦੀ ਚੋਣ ਹਿੱਤ ਕੌਸ਼ਿਲ ਲਈ ਸਕਿਲ ਦਾ ਚੋਣ ਕਰਨਾ (ਲੁਧਿਆਣਾ) "ਮਿਡਲ ਸਟੇਜ ਤੇ ਸਟੇਗਨੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਗਾਈਡੈਂਸ (ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ) ਮਿਨੀਮਮ ਗਾਈਡੈਂਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਲਈ ਸਲਾਹਕਾਰ ਸਹਾਇਤਾ (ਪਟਿਆਲਾ) ਸਾਲ 1982-83 ਵੈਕੇਸ਼ਨਲ ਗਾਈਡੈਂਸ ਇੰਨ ਸਕੂਲਜ਼ ਦੇ ਵਰ੍ਹੇ ਵਜੋਂ ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

### ੲ. ਮੁਲਾਂਕਣ ਯੂਨਿਟ

ਐਸ.ਸੀ.ਈ.ਆਰ.ਟੀ. ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਉਪਰੰਤ ਇਕੋਲੂਏਸ਼ਨ ਯੂਨਿਟ ਦੇ ਨਵੇਂ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲਿਆ। ਯੂਨਿਟ ਦੀਆਂ ਖਾਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ :-

1. ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿਖਿਆ ਬੋਰਡ ਵਲੋਂ ਮਿਡਲ ਕਲਾਸ ਦੀ ਮਾਰਚ, 1981 ਵਿਚ ਲਈ ਗਈ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਸਬੰਧੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ।
2. ਇਸ ਸਟੱਡੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਮਿਡਲ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਫੌਲੂ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਅਤੇ ਭਿੰਨੇ ਵਿਚ ਇੰਮਪਰੂਵਮੈਂਟ ਲਿਆਉਣ ਹਿੱਤ ਉਪਰਾਲਿਆਂ ਸਬੰਧੀ ਸੁਝਾਅ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਟੱਡੀ ਦੇ ਕੁਝ ਮੁਖ ਟੀਜ਼ੇ ਨਿਮਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ :-

- (ੳ) ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕੰਮਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਖਾਸ ਕਰ ਲੇਖ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਤਰ੍ਹੱਟੀ-ਪੂਰਨ ਸੀ।
- (ਅ) ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਿਆਕਰਣ ਵਿਚ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਵਿਆਕਰਣ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਨਵੇਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ।
- (ੲ) ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਵਿਚ ਸੋਧ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ।

### 3. ਇੰਟਰਨਲ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਸਕੀਮ

ਇਸ ਸਕੀਮ ਲਈ ਇਕ ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਇਨ-ਸਰਵਿਸ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਸੈਂਟਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲਾਂ ਨੂੰ ਟਿੱਪਣੀ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਟਿੱਪਣੀ ਦੇ ਆਉਣ ਤੇ ਸਕੀਮ ਵਿਚ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

4. ਹੋਪੜ ਤਹਿਸੀਲ ਦੇ ਢਾਵੀਂ ਜਮਾਤ ਲਈ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਸਿਸਮੈਂਟ ਅਤੇ ਬਾਹਰਲੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਭਾਲਣ ਲਈ ਇਕ ਸਟੱਡੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਸਟੱਡੀ ਦਾ ਮੰਤਵ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਦਸਵੀਂ ਕਲਾਸ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ ਸਕੂਲਾਂ ਵਲੋਂ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਇੰਟਰਨਲ ਅਸਿਸਮੈਂਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਐਕਸਟਰਨਲ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ? ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਮੁਹਾਲੀ ਤੋਂ ਹੋਪੜ ਤਹਿਸੀਲ ਦੇ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਵਾਲੇ 1977 ਦੇ 1,200, ਸਾਲ 1978 ਦੇ 2,600, ਸਾਲ 1979 ਦੇ 1,700, ਸਾਲ 1980 ਦੇ 2,300 ਅਤੇ ਸਾਲ 1981 ਦੇ 2,500 ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਲੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਹਿੰਦੀ, ਪੰਜਾਬੀ, ਗਿਲਜ਼, ਜਨਰਲ ਸਾਇੰਸ, ਸਮਾਜਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਸਾਲਵਾਰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਵਾਰ, ਇਨਟਰਨਲ ਅਤੇ ਐਕਸਟਰਨਲ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਨੰਬਰਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਲਿਖਾ ਗਿਆ। ਅੰਕੜਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਕੜਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਇੰਸ ਕਰਕੇ ਕੋਰੀਮੈਂਟ ਆਫ ਕੋਰਿਲੇਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਿਆ ਕਿ ਦੋਨਾਂ ਅਸਿਸਮੈਂਟਾਂ ਵਿਚ ਨੈਗੇਟਿਵ ਕੋਰਿਲੇਸ਼ਨ ਹੈ।

5. 1979 ਤੋਂ 1981 ਦੇ ਸਿਡਲ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਰਿਜ਼ਲਟਾਂ ਵਿਚ ਅਨੈਲਿਸਿਸ ਲਈ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

6. ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਗੁਆਡੀਸ ਹਿੱਤ ਡਾ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਆਰ-ਟੀਕਲ ਡਾਇਗਨੋਸਟਿਕ ਇਵੈਲੂਏਸ਼ਨ ਐਂਡ ਰੀਮੀਡੇਸ਼ਨ ਫਾਰ ਇਫੈਕਟਿਵ ਲਚਰਨਿੰਗ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

(ਸ) ਸਿੱਖਿਅਕ ਟੈਕਨੋਲੋਜੀ

ਐਸ.ਸੀ.ਈ.ਆਰ.ਟੀ. ਵਿਚ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਸੈਲ ਮਾਸ ਮੀਡਿਆ ਜਵੇਂ ਰੈਡਿਓ ਟੀ.ਵੀ. ਅਤੇ ਪ੍ਰਿੰਟ ਮੀਡਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਹਰ ਪੱਧਰ ਤੇ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਾਰੰਭਕ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਯੂਨੀਵਰਸਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਹੋ ਸਕੇ ਦੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਫੈਲਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛੁਕ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਠੀਕ ਦਿਸ਼ਾ ਤੇ ਤਿਜਾਣ ਲਈ ਵਿੱਡੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਸਕੱਤਰ ਜੀ ਫ਼ੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਇਕ ਸਲਾਹਕਾਰ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਦੀ 18-11-81 ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਲਾਹੇਵੰਦ ਸੁਝਾਅ ਆਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਲਈ ਰੇਡਿਓ ਸੈਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਫਿਲਮ ਵਿਖਾਉਣ ਅਤੇ ਡੀ.ਪੀ.ਆਰੀ (ਕਾਲਜ) ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਵਲੋਂ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ ਅਤੇ ਸੈਲ ਵਲੋਂ ਜੀਪ ਦੀ ਥੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸੁਝਾਅ ਸਨ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੱਕ ਮਾਸ ਮੀਡਿਆ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਰੇਡਿਓ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਈ.ਟੀ.ਸੀ. (ਐਸ.ਸੀ.ਈ.ਆਰ.ਟੀ.) ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੁਝ ਤਜਰਬਿਆਂ ਅਤੇ ਚਲਾਏ ਗਏ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਵਿਚ

ਅਗਾਂਹ ਵਧੂ ਕਦਮ ਲਏ। ਸਲਾਹਕਾਰ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਲੰਧਰ ਨੂੰ ਇਕ ਪਾਇਲਟ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਵਜੋਂ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਾਪੇ ਅਧਿਆਪਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਸਾਝ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਟ੍ਰਾਂਜਿਸਟਰ/ਰੇਡੀਓ ਖਰੀਦ ਕੇ ਦਿਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਜਨ ਸੁਧਾਰਨ ਨੂੰ ਉਕਸਾਣ ਲਈ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਾਥੇ ਦੇ ਸਾਥੇ 12,371 ਸਕੂਲਾਂ ਲਈ ਸੁਨਣ ਵਾਲੇ ਸੈਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਦੇ ਜਲੰਧਰ, ਕਪੂਰਥਲਾ ਅਤੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਬੜੇ ਉਤਸਾਹਜਨਕ ਨਤੀਜੇ ਨਿਕਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 160, 60 ਅਤੇ 10 ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਲਿਸਨਿੰਗ ਸੈਟ ਦਿਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਦੂਜੇ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਤਸਾਹ ਵਾਲੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਅਤੇ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਸਾਲ 1981-82 ਲਈ ਲਿਸਨਿੰਗ ਸਕੂਲ ਭੇਜੇ ਗਏ। ਇਸ ਯਤਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੀ ਸਕੂਲ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਵਲੋਂ ਰੇਡੀਓ ਸੈਟਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹਿੱਤ ਇਤ ਗਾਈਡ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਰਾਜ ਦੇ 5,000 ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਗਈ।

ਸਾਲ 1980-81 ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ 8 ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਈ.ਟੀ. ਨੂੰ ਅਧਿਆਪਕ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ, ਈ. ਟੀ. ਡੀ ਰਾਜ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸੈਮੀਨਾਰ ਲਗਾਉਣਾ ਰੇਡੀਓ ਲੈਸਨ, ਸਕਿਰਪਟ ਰਾਈਟਰਾਂ ਦਾ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਲਗਾਉਣਾ, ਸਿਖਿਆ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ, ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਦਾ ਮੁਲਾਅੰਕਣ, ਸਕੂਲ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਸਲਾਈਡਾਂ ਬਣਾਉਣਾ, ਇਕ ਸਿਖਿਆ ਬਲਾਕ ਦਾ ਸਟੇਟਸ ਸਰਵੇ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਰੇਡੀਓ ਅਤੇ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਪਾਠ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਨਜ਼ੂਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ। 7 ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ, ਐਸ. ਆਈ. ਐਸ. ਟੀ. ਅਕਾਸ਼ਵਾਣੀ, ਇਨਜਰਵਿਸ ਟਰੇਨਿੰਗ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ, ਜਲੰਧਰ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਸਫਲਤਾ ਪੂਰਵਕ ਪੂਰੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸੈਮੀਨਾਰ/ਵਰਕਸ਼ਾਪਾਂ ਦੀਆਂ ਅੰਤਮ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਨੂੰ ਘੱਲੀਆਂ ਜਾ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ।

ਪਛੜੇ ਬਲਾਕ, ਮਾਜਰੀ (ਰੋਪੜ) ਦਾ ਸਟੇਟਸ ਸਰਵੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਲਾਕ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਰਵਪੱਖੀ ਉੱਨਤੀ ਲਈ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰ (ਰੋਪੜ) ਦੀ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਯੂਨਿਟ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਲਾਕ ਨੂੰ ਇਹ ਪੱਧਰ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਸੁਢਲੀ ਸਿਖਿਆ ਦੀ ਯੂਨੀਵਰਸਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਦੇ ਵਰਕਿੰਗ ਗਰੁਪ ਨੇ ਅਪਨਾਇਆ ਹੈ, ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਹਾਲੇ ਕਾਫੀ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਕੰਮ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ।

ਸਿਖਿਆ ਵਿਚ ਗਣਤੰਤਰ ਉਨਤੀ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆ ਟੈਕਨੋਲੋਜੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ 3 ਪ੍ਰਾਜੈਕਟਾਂ ਦੀ ਸਾਲ 1981-82 ਵਿਚ ਮੰਨਜ਼ੂਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸੀ।



### ਗੋਲਡ ਵਿਚ ਹੋਏ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਸੈਮੀਨਾਰ

ਉਪ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰ, ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲਾਂ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਪੱਧਰ ਦੇ 45 ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸੈਮੀਨਾਰ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਵਿਚ ਲਿਸਨਿੰਗ ਸਕਿਲ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਲਗਾਈ ਗਈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਰਾਜ ਵਿਚੋਂ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਲੱਗਭੱਗ 20 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ। 12 ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟਰਾਂ, ਫਿਲਮਾਂ ਅਤੇ ਬਰਾਡਕਾਸਟਾਂ ਬਾਰੇ 29-3-1982 ਤੋਂ 30-3-1982 ਨੂੰ ਸੈਮੀਨਾਰ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਜਲੰਧਰ ਅਤੇ ਰੋਪੜ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਕਲਾਸਾਂ ਵਿਚ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਫਿਲਮ ਲਾਇਬਰੇਰੀਅਨ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰੈਕਟੀਕਲ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

2. ਰੋਪੜ ਅਤੇ ਜਲੰਧਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਚੋਣ ਹਿੱਤ 17 ਸਲਾਈਡ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟਰ ਖਰੀਦੇ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਾਇਲਟ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਰੋਡੀਉ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸੁਣਨਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ।

3. ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਐਸ. ਸੀ. ਈ. ਆਰ. ਟੀ. ਜੀ ਦੀ ਅਕਵਾਈ ਹੇਠ ਈ. ਟੀ. ਸੀ. (ਐਸ. ਸੀ. ਈ. ਆਰ. ਟੀ.) ਵਲੋਂ ਆਲੋਚਿਤਾ ਰੋਡੀਉ ਅਤੇ ਇੰਨ-ਸਰਵਿਸ ਟਰੇਨਿੰਗ ਸੈਂਟਰ, ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਇਕ ਤੀਸਰਾ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ "ਸਕਰਿਪਟ ਰਾਈਟਰਾਂ ਦੀ ਵਰਕਸ਼ਾਪ" ਲਗਾਈ ਗਈ। ਇਸ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿਚ 100 ਸਕਰਿਪਟ ਰਾਈਟਰਾਂ ਨੇ ਸਾਲ 1982-83 ਲਈ ਆਲੋਚਿਤਾ ਰੋਡੀਉ ਲਈ ਪਾਠ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਰਾਹੀਂ ਰੋਡੀਉ ਪਾਠ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਅੱਛਾ ਆਧਾਰ ਖੋਤਰ ਬਣੇਗਾ।

ਉਪਰ ਦੱਸੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਵੀ. ਈ. ਟੀ. ਸੀ. ਵਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

#### 2. ਸਕੂਲ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਕੋਰਸਿਜ਼

ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਸਕਰਿਪਟ ਰਾਈਟਰ ਈ. ਟੀ. ਸੀ. ਵਲੋਂ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਐਸ. ਸੀ. ਈ. ਆਰ. ਟੀ. ਨੂੰ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਖਰੜਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਈ. ਟੀ. ਸੀ. ਵਲੋਂ ਇਕ ਸਕੀਮ ਜਿਸ ਵਿਚ ਯੂਨੀਸੇਫ ਵਲੋਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 500 ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਲਈ ਰੋਡੀਉ ਸੈਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਬਾਰੇ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਐਨ.ਸੀ.ਈ.ਆਰ.ਟੀ. ਵਲੋਂ ਇਕ ਸਵੈਸਪੱਸ਼ਟ ਸਕੀਮ ਮੰਗੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਹ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ 4 ਪ੍ਰਾਜੈਕਟਾਂ ਨੂੰ ਚਲੂ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਸਾਲ 1982-83 ਲਈ ਮੰਨਜ਼ੂਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਵਿੱਦਿਅਕ

ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਤੇ ਰਾਜ ਪੱਧਰ ਦਾ ਸ਼ਿਸ਼ੀਨਾਰ ਸਕਰਿਪਟ ਰਾਈਟਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਸਕੂਲਾਂ ਲਈ ਸਲਾਈਡਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸਲਾਈਡਾਂ ਲਈ ਇਕਯੂਪਮੈਂਟ ਖਰੀਦਣਾ ਅਤੇ ਜਲੰਧਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ (ਇਹ ਪਾਇਲਟ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ) ਵਿਚ ਹੇਠੀਉ ਸ਼ਰਾਫ਼ਕਾਸਟਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਈ. ਈ. ਸੀ., ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਿਹਤੀਆ ਕਿ ਐਸ.ਸੀ.ਈ.ਆਰ.ਟੀ. ਨੂੰ ਰਿਸਰਚ ਸੈਂਟਰ ਵਜੋਂ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇ ਸ਼ਰੀਆਂ ਹਨ, ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਹੋਥ ਵਿਚ ਲਵੇਗੀ।

(ਹ) ਆਉਡਿਓਵਿਜ਼ੁਅਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਵਿਲਮ ਲਾਇਬਰੇਰੀ

ਸਾਲ 1981-82 ਵਿਚ ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਨੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ 790 ਵਿਲਮਾਂ ਉਧਾਰ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਵੱਡੇ ਦੀ ਘਾਟ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਕਿ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਕੇਰਸਾਂ ਵਿਚ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਬੰਧੀ ਨਿਯਮਤ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿਰ ਭੀ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕੁਝ ਕੋਸਿਥਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦੇ ਟੈਕਨੀਸ਼ਨਾਂ ਵਲੋਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ 17 ਲੈਕਚਰਰਾਂ ਨੂੰ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ 3 ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਲਮ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟਰ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਏ. ਵੀ. ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

(ਕ) ਸਰਵੇ ਯੂਨਿਟ

ਐਸ. ਸੀ. ਈ. ਆਰ. ਟੀ. ਦਾ ਸਰਵੇ ਯੂਨਿਟ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸੰਪਲ ਸਰਵੇ ਲਈ ਨਵੇਂ ਟੈਕਨੀਕ ਅਪਨਾਉਣ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਤਕਨੀਕ ਦਾ ਉਦਯੋਗ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ, ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵਰਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਭੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਇਹ ਹਾਲੇ ਨਹੀਂ ਉਪਯੋਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਸੰਭਵ ਲਈ ਪਟਿਆਲਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਸਹੂਲਤਾਂ ਬਾਰੇ ਇਕ ਪਾਇਲਟ ਸਰਵੇ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਰਵੇਖਣ ਦੇ ਮੰਤਵਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉਲੀਕਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸਰਵੇ ਦੇ ਮੰਤਵ ਨੂੰ ਕੱਢ ਕਰਨ ਹਿੱਤ 5 ਫਾਰਮੈਟਸ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ 5 ਫਾਰਮੈਟਸ ਵਿਚ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਤੱਤ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

(ਉ) ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਮੁੱਢਲੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੀ ਉਪਲੱਭਯਤਾ।

(ਅ) ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੀ ਉਪਲੱਭਯਤਾ।

(ਬ) ਪੇਂਡੂ ਮੁੱਢਲੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਦੁਆਲੇ ਅਤੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ।

(ਸ) ਪਾਠ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਦਾਖਲੇ ਹਿੱਤ ਦੂਰੀ ਦਾ ਅਸਰ ।

(ਹ) ਸਕੂਲ ਵਿੱਤ

ਫਾਰਮੈਂਟਸ ਯੂਨਿਟ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿੱਖਿਆ ਅਫ਼ਸਰ, ਪਟਿਆਲਾ ਰਾਹੀਂ ਪਰੀ-ਟੈਸਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ । ਸਰਵੇ ਹਿੱਤ ਟੈਬੁਲੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਅਨੈਲਿਸਿਸ ਪਲੇਨ ਯੂਨਿਟ ਵਿਚ ਬਣਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਸੰਪਲ ਕੀਤਿਆ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ।

2. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿੱਖਿਆ ਯੋਜਨਾ ਲਈ ਮੁਢਲਾ ਡਾਟਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਫ਼ਾਕ-ਸੱਟ ਜਿਹੜਾ ਚੌਥੇ ਸਰਵਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸਰਵੇਖਣ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਹਿੱਤ ਹੈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿੱਖਿਆ ਅਫ਼ਸਰ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ । ਐਡਵਾਸ ਐਕਸ਼ਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਖਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਪ੍ਰੇਖਣ ਦਾ ਲਾਭ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅੰਤੜੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਸ਼ਕਲਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਵਾਏਗਾ ।

3. ਰਾਜ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹਜ਼ਾਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਜੈਕਸ਼ਨਜ਼ ਅੰਕੜਾ ਟੂਲਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਖਿਆ ਗਈਆਂ । ਤਿੰਨ ਆਲਟਰਨੇਟਿਵ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਰਕਮਾਂ ਕਢੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਪਹਿਲੀ ਤੇ ਪੰਜਵੀਂ ਜਮਾਤ ਲਈ ਪ੍ਰਾਜੈਕਸ਼ਨਜ਼ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਰਾਜ਼ਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਾਜੈਕਸ਼ਨਜ਼ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵਧ ਰਹੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਧਿ-ਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਵਰਕ ਆਊਟ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ । ਇਹ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਟੱਡੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਯੋਜਨਾ ਬੰਦੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣੇਗੀ ।

4. ਇਸ ਕੰਮ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਸੈਲ ਐਸ.ਸੀ.ਈ.ਆਰ.ਟੀ. ਦੀ ਐਸ.ਐਨ.ਈ. ਅਤੇ ਪਲੈਨ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਸੈਲ ਵਲੋਂ ਦੂਜੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਟੱਡੀ ਭੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਐਸ.ਸੀ.ਈ.ਆਰ.ਟੀ. ਦਾ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਇਸ ਸੈਲ ਵਲੋਂ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

#### ਇੰਨਸਰਵਿਸ ਟਰੇਨਿੰਗ

ਐਸ.ਸੀ.ਈ.ਆਰ.ਟੀ. ਬਨਣ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਰਾਜ ਵਿਚ ਇੰਨਸਰਵਿਸ ਟਰੇਨਿੰਗ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ । ਸਾਲ 1981-82 ਲਈ ਇਕ ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਵਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਉੱਲੀਕਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਤਿੰਨ ਕੇਂਦਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ 3012 ਅਧਿ-ਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਨੌਕਰੀ ਵਿਚ ਹਨ, ਟਰੇਨਿੰਗ ਦਿੱਤੀ ਗਈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿ-

ਆਪਕਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਹੇਠ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ :—

ਸੰਦ ਨੰ.	ਕੋ ਟਾਗਰੀ	ਅਧਿਆਪਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦਿੱਤੀ ਗਈ
1	2	3
1.	ਸਾਇੰਸ ਮਾਸਟਰ	852
2.	ਸੋਸ਼ਲ ਸਟੱਡੀ ਮਾਸਟਰ ਅਤੇ ਹਿਸਾਬ ਮਾਸਟਰ	782
3.	ਹਾਈ ਅਤੇ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖੀ	318
4.	ਲੋਗਵੇਜ਼ ਆਰਟ ਕਰਾਫਟ ਆਦਿ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ	674
5.	ਡੀ. ਪੀ. ਈਜ਼, ਪੀ. ਟੀ. ਈ. ਆਈਜ਼ ਅਤੇ ਐਨ. ਡੀ. ਐਸ.	386
ਕੁਲ		3,012

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਐਸ. ਸੀ. ਈ. ਆਰ. ਟੀ. ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 1,000 ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਨਵੀਂ ਤਕਨੀਕ ਬਾਰੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ ਗਿਆ।

#### ਸਟੱਡੀ ਗਰੁਪ ਆਨ ਨਾਨ-ਫਾਰਮਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ

24 ਫਰਵਰੀ, 1982 ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਵਿਖੇ ਇਕ ਸਟੱਡੀ ਗਰੁਪ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਈ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਰਿਜ਼ੋਰਸ ਪੁਸ਼ਨ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ।

1. ਡਾ. ਐਮ. ਆਰ. ਚਿਲਾਨਾ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਉਪ-ਸਿੱਖਿਆ ਸਲਾਹਕਾਰ।
2. ਮਿਸਿਜ਼ ਆਰ. ਐਸ. ਸਭੀ, ਐਸੋਸੀਏਟ ਫੈਲੋ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿੱਖਿਅਕ ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸੰਸਥਾ।

3. ਡਾ. ਰਘਵੀਰ ਸਿੰਘ, ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਐਕਸਟੈਂਸ਼ਨ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ।
4. ਡਾ. ਐਸ. ਐਸ. ਪਵਾਰ, ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਐਕਸਟੈਂਸ਼ਨ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਤੇ ਹੈਡ ।
5. ਡਾ. ਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਐਕਸਟੈਂਸ਼ਨ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦੇ ਐਸੋਸੀਏਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ।
6. ਸ੍ਰੀ ਐਚ. ਐਲ. ਸਰਮਾ, ਲੈਕਚਰਾਰ, ਐਨ.ਐਫ.ਸੀ.ਐਨ.ਸੀ.ਟੀ.ਆਰ.ਟੀ., ਨਿਊ ਦਿੱਲੀ ।

ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਗਰੁਪ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਐਨ.ਸੀ.ਈ. ਆਰ.ਟੀ. ਨੂੰ ਅਗਲੇਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ।